

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Jakub Vondrášek

**Policie a četnictvo Protektorátu Čechy a Morava
po Heydrichově správní reformě, 1942–1945**

The Police and the Gendarmerie of the Protectorate of Bohemia and
Moravia after Heydrich's Administrative Reform,
1942–1945.

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval svému vedoucímu bakalářské práce, prof. PhDr.Ivanu Šedivému, Csc., za podporu a rady během vzniku práce, dále patří mé poděkování, PhDr. Janu Gebhartovi, Dsc., za poskytnutí cenných připomínek.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Českých Budějovicích dne 17. července 2013

.....

Jakub Vondrášek

KLÍČOVÁ SLOVA

Četnictvo, Policie, Protektorát, Reorganizace, Kolaborace, Rezistence.

KEY WORDS

Gendarmerie, Police, Protektorate, Reorganization, Collaboration, Resistance.

ABSTRAKT

Tématem této bakalářské práce je snaha německých okupačních orgánů reorganizovat v letech 1942-1945 protektorátní bezpečnostní složky a přizpůsobit je německému vzoru, dále se práce zaměřuje na snahu využít protektorátní policii a četnictvo pro válečné účely a zkoumá podíl těchto orgánů na perzekuci židovského a romského obyvatelstva. Poslední kapitola je zaměřena na problematiku kolaborace a rezistence příslušníků těchto složek v daném období.

ABSTRACT

The subject of the bachelor thesis is the effort of German occupation authorities to reorganise Protectorate law enforcement forces according to German model during years 1942 and 1945. Further focus of the thesis is the effort take advantage of Protektorate Police and Gendarmerie for war aims and investigate the share in persecution Judaic and Romani inhabitants. The last chapter ist focused on problems of collaboration and resistance of force's members in this time period.

Úvod.....	8
1. Protektorátní bezpečnostní aparát do roku 1942.....	13
1.1 Vládní policie	13
1.2 Obecní policie	14
1.3 Četnictvo	15
1.4 Součinnost s okupačními orgány.....	17
2. Podle německého vzoru	24
2.1 Reorganizace	24
2.2 Uniformovaná protektorátní policie	29
2.3 Neuniformovaná protektorátní policie	32
3. Využití k válečným účelům.....	35
3.1 Ostraha železničních tratí a důležitých objektů.....	35
3.2 Požární pluk Čechy a Morava	36
3.3 Protektorátní policejní prapory.....	38
3.4 V „boji“ proti partyzánům.....	41
4. Podíl protektorátní policie na perzekuci romského a židovského obyvatelstva....	46
4.1 Perzekuce Romů.....	46
4.2 Cikánské tábory.....	50
4.3 Separace Židů z veřejného života.....	55
4.4 Zvláštní četnický oddíl Terezín.....	58
5. Mezi kolaborací a rezistencí.....	62
5.1 Nadměrná spolupráce	62
5.2 Přílišná horlivost? Střety s parašutisty a domácím odbojem.....	66
5.3 Pasivní odpor.....	77
5.4 Spolupráce s odbojem	79
Závěr.....	85
Seznam pramenů a literatury	87
Seznam příloh.....	94

SEZNAM UŽITÝCH ZKRATEK

ABS – Archiv bezpečnostních složek

GvČ – generální velitel četnictva

GVNP – generální velitel neuniformované policie

GVUP – generální velitel uniformované policie

ČS – četnická stanice

ČPS – četnická pátrací stanice

DaS – Dějiny a současnost

KSČ – Komunistická strana Československa

NA – Národní archiv

NKVD – Narodnij komissarijat vnuternnich děl (lidový komisariát vnitřních záležitostí)

NSM – německé státní ministerstvo

ON – Obrana národa

PNRV – Přípravný národní revoluční výbor

SAP – Sborník archivních prací

SD – Sicherheitsdienst (bezpečnostní služba)

SNB – Sbor národní bezpečnosti

SS – Schutzstaffeln (ochranné oddíly)

StB – Státní tajná bezpečnost

ÚČPO – Ústřední četnické pátrací oddělení

ÚŘP-ST – Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě

ÚVOD – Ústřední vedení odboje domácího

VVM – Vlastivědný věstník moravský

Úvod

Vymezení tématu a cíle

Historiografie zabývající se bezpečnostním aparátem na území Protektorátu Čechy a Morava se téměř výlučně soustředí na německé orgány.¹ Problematika protektorátních bezpečnostních sborů zůstává i nadále poněkud stranou.

Z tohoto důvodu jsem si za téma své bakalářské práce zvolil, jak už název napovídá, protektorátní policii a četnictvo. Jádrem práce je zasazeno do období let 1942–1945, s určitými přesahy před a za tato data. Toto časové vymezení je dáno na jedné straně vznikem protektorátní policie² a na straně druhé zánikem protektorátu v květnu 1945. Práce je členěna částečně chronologicky a částečně tématicky do pěti hlavních kapitol, které jsou vždy rozděleny do několika podkapitol.

Úvodní kapitola popisuje organizaci protektorátního bezpečnostního aparátu v letech 1939 až 1942. Její součástí je podkapitola věnovaná stručnému popisu německé policie v protektorátu a její součinnosti s protektorátní policií a četnictvem. Druhá se soustředí na vlastní vznik protektorátní policie, její reorganizaci podle německého vzoru a její postupnou germanizaci. Následující kapitola mapuje německou snahu využít protektorátní formace ve prospěch válečného úsilí. Čtvrtá se zabývá problematikou podílu příslušníků bezpečnostních sborů na perzekuci romského a židovského obyvatelstva a snaží se popsat určité formy chování jednotlivých policistů a četníků k výše uvedeným. Je rozdělena do čtyř podkapitol z nichž dvě jsou věnovány represím vůči romskému obyvatelstvu a dvě perzekuci Židů. Poslední kapitola pojednává o problematice kolaborace a aktivismu na straně jedné a snaze o různé formy odporu vůči okupantům na straně druhé. I tato je rozčleněna na čtyři části. První se věnuje problematice nadměrné spolupráce s okupanty, druhá čtyřem zásahům četnictva při nichž přišli o život příslušníci československé armády a snaží se popsat a vysvětlit, jak k těmto tragédiím došlo. Zbývající dvě jsou věnovány různým formám odporu.

¹ Mezi nejznámější patří bezesporu Sládek, Oldřich, *Zločinná role gestapa. Nacistická bezpečnostní policie v českých zemích*, Praha 1986, Sládek, Oldřich, *Ve znamení smrtihlava. Nacistický protipartyzánský aparát v letech 1944–1945*, Praha 1991a z poslední doby například Vajskebr, Jan, *Organizační vývoj německé pořádkové policie na území Protektorátu Čechy a Morava od ukončení vojenské správy po reorganizaci na podzim 1939*, in: *Securitas Imperii*, 18, 2011, č. 1, s. 168–199.

² Protektorátní policie vznikla k 1. červenci 1942, avšak oficiálně až vydáním vládního nařízení z 28. března 1944. Četnictvo si jako nejsilnější složka uniformované policie i nadále uchovalo jistou míru samostatnosti. Vzhledem k těmto dvěma faktům jsem se rozhodl v názvu práce uvést obě bezpečnostní složky.

Cílem práce je zodpovědět několik základních výzkumných otázek, které jsem si při studiu dané problematiky položil.

Jaké byly důvody k reorganizaci policie a četnictva v roce 1942 a co bylo jejím konečným cílem? Vyskytla se snaha okupantů využít protektorátní útvary pro úkoly související s válečným úsilím? Třetí otázkou je jak moc se policie a četnictvo podílelo na represích vůči romským a židovským obyvatelům a jaké bylo jejich chování vůči nim? Poslední otázka zní, jak rozšířeným jevem byla kolaborace příslušníků bezpečnostních sborů a jaké formy odporu se u nich projevovaly nejčastěji?

Prameny a literatura

Základním zdrojem informací pro druhou a třetí kapitolu se staly archivní fondy uložené v Národním archivu České republiky v Praze na Chodovci. Fond Generální velitel četnictva 1918–1942, Generální velitel uniformované protektorátní policie 1942–1945, Generální velitel neuniformované protektorátní policie. 1942–1945. Oba fondy generálních velitelů protektorátní policie byly po válce soustředěny u Hlavního velitelství SNB. V letech 1956–1966 proběhlo jejich postupné předání do tehdejšího Státního ústředního archivu. Fond GVUP je přínosný hlavně z hlediska organizace policie a četnictva, z fondu GVNP se zachovalo pouze torzo z původního celku.³ Jako velmi přínosné se ukázaly dnes již digitalizované fondy Německého státního ministerstva pro Čechy a Moravu a zvláště pak Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě. Zde se nachází zajímavé materiály týkající se problematiky protektorátní policie, které fondy generálních velitelů vůbec neobsahují, což souvisí nepochybně s tím, že státní tajemník byl zároveň vyšším velitelem SS a policie a při jeho úřadu se projednávala problematika, jenž měla zůstat skryta úředníkům při generálních velitelstvích, kteří byly českého původu.

Pro část páté kapitoly jsem využil fondy Archivu bezpečnostních složek, konkrétně fondy Stíhání nacistických válečných zločinců a Sběrka různých písemností. Materiály z těchto fondů však musí být podrobeny zvláštní kritice, neboť vznikly v rámci poválečného vyšetřování činnosti v době okupace.

Kromě archivních pramenů jsem využil také pramenných edic. Pro práci nejpřínosnější shledávám edice „Heydrichova okupační politika v dokumentech“⁴ a „Protektorátní politika Reinharda Heydricha“⁵ zaměřené na období působení R. Heydricha v protektorátu.

³ Úvod k inventáři fondu GVUP, s. 4–6, úvod k inventáři fondu GVNP, s. 1–2.

⁴ Heydrichova okupační politika v dokumentech, ed., Linhartová, Lenka, Měšťánková, Vlasta, Milotová, Jaroslava. Praha 1987.

Kromě dobových odborných časopisů a věstníků jsem využil i pramenů memoárového charakteru.⁶

Jak jsem se již zmínil bezpečnostní aparát Protektorátu Čechy a Morava nepatří k příliš častým tématům. Po roce 2000 však vzniklo několik prací, které bych zde rád zmínil. Doposud nejucelenějším dílem k dané problematice je publikace autorské dvojice Pavla Macka a Lubomíra Uhlíře,⁷ Tato publikace vznikla na základě studia úředních předpisů, vyhlášek, zákonů a nařízení. Bohužel tak vůbec nereflexuje činnost bezpečnostního aparátu v praxi. Také část věnovaná protektorátní policii a četnictvu je koncipována poněkud nešťastně a na čtenáře neznalého problematiky může působit lehce chaoticky. Přes tyto výhrady patří mezi základní práce k studiu dějin bezpečnostních sborů daného období. Další publikací pojednávající o historii policie a reflektující také léta 1939–1945 je kniha Tomáše Herajta.⁸ Autor vychází hlavně z archivních pramenů, práce tak podává plastický obraz dějin plzeňského policejního ředitelství. Na půdě Policejní akademie České republiky v Praze vzniklo několik diplomových prací zabývajících se problematikou protektorátních bezpečnostních sborů. Tyto práce však řeší buď pouze otázky výstroje a výzbroje⁹ či organizace.¹⁰ Za nejpřínosnější z nich považuji diplomovou práci Vladimíra Suchého,¹¹ jenž pracuje s archivními prameny a reflektuje například problematiku součinnosti protektorátních a německých bezpečnostních orgánů. Z článků je nejhodnotnější studie rakouského historika

⁵ Protektorátní politika Reinharda Heydricha, ed., Kárný, Miroslav, Milotová, Jaroslava, Kárná, Margita, Praha 1991.

⁶ Fara, František, Četnické vzpomínky, Praha 2002 a Landiš, Ludvík, Hora, František, Ohnivý koberec nad Hamburkem. Praha 2000.

⁷ Macek, Pavel, Uhlíř, Lubomír, Dějiny policie a četnictva III. Protektorát Čechy a Morava a Slovenský stát 1939–1945, Praha 2001.

⁸ Herajt, Tomáš, Historie policie v letech 1918–1945. Policejní ředitelství v Plzni, Mladá Boleslav 2010.

⁹ Straka, Daniel, Výzbroj a výstroj bezpečnostních sborů za Protektorátu Čechy a Morava, Praha 2008. Magisterská práce, Policejní akademie České republiky v Praze, 48 s., vedoucí magisterské práce Mgr. Lubomír Uhlíř a Klepal Oldřich, Výzbroj a výstroj bezpečnostních sborů v letech 1939–1945, Praha 2008. Bakalářská práce, Policejní akademie České republiky v Praze, 53 s., vedoucí bakalářské práce Mgr. Lubomír Uhlíř.

¹⁰ Westfál, Petr, Uniformovaná protektorátní policie v letech 1942–1945, Praha 2006. Magisterská práce, Policejní akademie České republiky v Praze, 81 s., vedoucí magisterské práce Mgr. Lubomír Uhlíř.

¹¹ Suchý, Vladimír, Kriminální policie v letech 1939–1945 na území protektorátu, Praha 2003. Magisterská práce, Policejní akademie České republiky v Praze, 52 s., vedoucí magisterské práce Mgr. Lubomír Uhlíř.

Niklase Perziho,¹² zabývající se problematikou kolaborace a aktivismu. Dále práce autorů Jana Hasila a Davida Hubeného,¹³ kteří sledují práci uniformované policie v Praze po atentátu na Heydricha na základě staničních služebních knih.

Pro první části čtvrté kapitoly jsem využil především díla Ctibora Nečase¹⁴ a knihu německého novináře a publicisty Markuse Papeho,¹⁵ v druhé části prací Jaroslavy Milotové¹⁶ a Miroslava Kárného, hlavně pak článek „Zvláštní četnický oddíl v Terezíně a terezínští vězňové.“¹⁷ Dále publikace Heleny Petrův,¹⁸ zabývající se právním postavením židovského obyvatelstva v letech 1939–1941. Problematiku policejních represí vůči Židům zachycuje v části své diplomové práce Eva Hocká.¹⁹

Za velmi přínosnou pro část poslední kapitoly považuji publikaci Pavlína Nývtové,²⁰ jež na základě archivních pramenů rekonstruuje zásah četnictva proti radistovi Jiřímu Potůčkovi a knihu Reného Černého²¹ přinášející nové pohledy na střet protektorátních četníků s parašutistou Arnoštem Mikšem.

¹² Perzi, Niklas, Protektorátní policie a četnictvo. Stav zkoumání, ožehavé a otevřené otázky, hranice bádání, in: Kolaborace. Kolaborace? Kolaborace! Sborník příspěvků z vědecké konference konané v Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích dne 5. května 2006, České Budějovice 2007, část 3, s. 17–20.

¹³ Hubený, David, Hasil, Jan, Jeden dramatický den protektorátu – uniformovaná policie ve Velké Praze 27. května 1942 a dnech následujících, in: Psáno do oblak, sborník k nedožitým sedmdesátinám prof. Jana Kuklíka, Praha 2011, s. 101–111.

¹⁴ Nečas, Ctibor, Personál protektorátních cikánských táborů, in: VVM, XLIX, č. 3, s. 294–298, Nečas, Ctibor, Nemůžeme zapomenout. Našti bisteras, Olomouc 1994, Nečas, Ctibor, Českoslovenští Romové v letech 1938–1945, Brno 1994.

¹⁵ Pape, Markus, A nikdo vám nebude věřit, Praha 1997.

¹⁶ Milotová, Jaroslava, Okupační aparát a příprava transportů do Lodže, in: Terezínské studie a dokumenty 1998, s. 45–66.

¹⁷ Kárný, Miroslav, Zvláštní četnický oddíl v Terezíně a terezínští vězňové, in: Litoměřicko, XXI.–XXII., 1985–1986, s.37–38.

¹⁸ Petrův, Helena, Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939–1941) Praha 2000 a Zákonné bezpráví. Židé v Protektorátu Čechy a Morava, Praha 2011.

¹⁹ Hocká, Eva, Židům vstup zakázán! Vyřazení židovského obyvatelstva z veřejného života v letech 1938–1943, Praha 2010. Magisterská práce, Filozofická fakulta University Karlovy v Praze, 130 s., vedoucí magisterské práce prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.

²⁰ Nývtová, Pavlína, Příběh odvahy a zrady. Jiří Potůček –Tolar, radista desantu Silver A, Červený Kostelec 2007.

²¹ Černý, René, Bratři ve válce, Nové Strašecí 2011.

K uvedení do problematiky okupační a protektorátní správy jsem použil publikace Pavla Maršálka,²² k pochopení každodenní problematiky a fungování protektorátu jsem využil díla Jana Gebharta a Jana Kuklíka, „Dramatické i všední dny protektorátu.“²³ Ze zahraniční literatury pak rozsáhlé práce německého historika Detlefa Brandese.²⁴

²² Maršálek, Pavel, Protektorát Čechy a Morava. Státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939–1945, Praha 2002, Maršálek, Pavel, Pod ochranou hákového kříže. Nacistický okupační režim v českých zemích 1939–1945, Praha 2012.

²³ Gebhart, Jan, Kuklík, Jan, Dramatické i všední dny protektorátu, Praha 1996.

²⁴ Brandes, Detlef, Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945, Praha 2000.

1. *Protektorátní bezpečnostní aparát do roku 1942*

1.1 **Vládní policie**

Výnos vůdce a říšského kancléře ze 16. března 1939 o Protektorátu Čechy a Morava stanovil v článku 3, že svá výsostná práva vykonává vlastními orgány a úředníky.²⁵ Bezpečnostní aparát policie a četnictva tak zůstal v činnosti i po obsazení českých zemí, jeho základní organizační struktura zůstala shodná s předchozím obdobím.

Udržováním bezpečnosti a pořádku ve velkých městských aglomeracích byla pověřena vládní policie, jež prováděla dohled formou vládních policejních úřadů,²⁶ které se dělily na policejní ředitelství a policejní úřady. Na území Čech a Moravy se nacházelo sedm ředitelství, a to v Praze, Brně, Moravské Ostravě, Českých Budějovicích, Hradci Králové, Plzni a Olomouci, dále čtyři úřady v Kladně, Náchodě, Jihlavě a Domažlicích.²⁷ V čele těchto úřadů stáli úředníci právní služby s rozdílnou titulaturou. U pražského policejního ředitelství to byl policejní prezident u ostatních ředitelství policejní ředitelé u vládních policejních úřadů pak policejní správcové v hodnostech policejních radů či komisařů.²⁸

Výkonnou složkou jednotlivých ředitelství a úřadů byly policejní strážní sbory, které se dělily na uniformovaný policejní strážní sbor a neuniformovaný policejní strážní sbor. Uniformovaný sbor byl organizován po vzoru vojenském a jeho příslušníci se dělili na důstojníky a gážisty mimo služební třídy.²⁹ Hlavními úkoly sboru byla pořádková a strážní služba, eskorty vězňů. U každého ředitelství se sbor členil na jednotlivá oddělení v čele s důstojníkem. Každé oddělení tvořil jistý počet strážnic, jejichž posádka se skládala z velitele, telegrafisty, strážce a ordonanční služby vykonávající dozor nad separací. Zbytek policistů konal pochůzkovou a strážní službu v jejím obvodu, který se dále dělil na jednotlivé

²⁵ Maršálek, Pavel, *Protektorát Čechy a Morava. Státprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939–1945*, Praha 2002, s. 15–17.

²⁶ Původní označení státní policie a státní policejní úřad muselo být po zřízení Protektorátu zrušeno a nahrazeno slovem vládní. Srov. *Věstník ministerstva vnitra, Vládní policejní úřady*, 22, 1940, č. 2, s. 36–37.

²⁷ Do roku 1941 disponovala Vládní policie ještě úřady v Terezíně, Vysoké nad Jizerou, Moravské nové vsi, Jemnici a expoziturou v Polici nad Metují, avšak rozhodnutím vlády z 21. listopadu 1940 byly všechny k 1. lednu 1941 zrušeny. Šebor, Miroslav, *Vládní policie Protektorátu Čechy a Morava*, in: *Moderní stát*, 14, 1941, č. 3, s. 43.

²⁸ Macek, Pavel, Uhlíř, Lubomír., *Dějiny policie a četnictva III. Protektorát Čechy a Morava a Slovenský stát (1939–1945)*, Praha 2001, s. 57.

²⁹ Šebor, M., *Vládní*, s. 47.

rajóny.³⁰ Větší sbory disponovaly také speciálními odděleními, například oddělením dopravní stráže, či motorizovaným a jezdeckým oddělením.

Neuniformovaný sbor se skládal z úředníků a gážistů mimo služební třídy, policejních agentů, kteří konali službu zpravodajskou, vyšetřovací a pátrací.³¹

Při pražském policejním ředitelství působila Všeobecná kriminální ústředna, jež sjednocovala kriminální službu na protektorátním území v rámci vládní policie. Mezi její hlavní úkoly náleželo vedení ústředního přehledu zvláště nebezpečných zločinců, soustřeďování zpráv všech bezpečnostních orgánů o těchto zločincích a jejich činech, spolupůsobení při zdokonalování teoretického výcviku. Ústředna tak spolupracovala se všemi bezpečnostními orgány, které měly povinnost informovat o zločincích, jejichž kartotéky ústředna vedla, avšak nařizovací pravomoci vůči nim neměla.³²

1.2 Obecní policie

Dohled nad dodržováním klidu a pořádku na území měst s vlastním statutem, kde nepůsobily vládní policejní úřady, vykonávaly obecní stráže bezpečnosti.

Jednalo se o komunální policejní sbory zřízené obcemi a z jejich prostředků také financované. Jednotlivá statutární města si sama rozhodovala dle svých potřeb a možností o síle, výstroji, výzbroji a úkolech sboru. Přímým nadřízeným byl starosta, který byl přes okresní a zemské politické úřady v nejvyšší instanci podřízen ministerstvu vnitra.³³

Při výkonu služby bylo nejčastěji užíváno předpisů platných pro četnictvo, které se vyznačovaly svou propracovaností. Formálně byla tato úprava zakotvena ve služebních řádech jednotlivých sborů, vykazujících dílčí odlišnosti podle místních specifik. Některé komunální sbory disponovaly jak uniformovanou tak neuniformovanou stráží.³⁴ Příslušníci komunální policie byli povinni pomáhat četnictvu při jeho služebních úkonech a vycházet mu vstříc tak, aby jejich vzájemný vztah byl korektní.³⁵

Protektorátní vláda však byla oprávněna určovat podmínky pro ustanovení členem obecní stráže, platné ustanovení bylo možné pouze se souhlasem politického úřadu bezprostředně

³⁰ Herajt, Tomáš, *Historie policie v letech 1918–1945. Policejní ředitelství v Plzni, Mladá Boleslav 2010*, s. 36–37.

³¹ Macek, P., Uhlíř, L., *Dějiny, III.*, s. 59–60.

³² Macek, P., Uhlíř, L., *Dějiny, II.*, s. 31.

³³ Tamtéž, s. 40 a 44.

³⁴ Benedikt, Josef, *Obecní policie, Hradec Králové 1939*, s. 35.

³⁵ Tamtéž, s. 44–45.

nadřízeného obci. Politické a vládní policejní úřady mohly ve zvlášť závažných případech přibrat pro výkon bezpečnostní služby i členy obecní stráže bezpečnosti.³⁶

1.3 Četnictvo

Bezpečnost a pořádek na území mimo města se sídly vládních policejních úřadů a města s obecní policií zajišťovalo četnictvo. Základním článkem celé jeho organizace byly četnické stanice, o jejichž umístění rozhodovalo po slyšení zemského úřadu a zemského četnického velitelství ministerstvo vnitra. Každá stanice měla svůj přidělený obvod, jehož obce a objekty v něm umístěné náležely vždy ke stejnému soudnímu okresu. Posádka se z pravidla skládala z vrchního strážmistra ve funkci velitele stanice a dvou až čtyř podřízených četníků. Početní stav závisel na několika faktorech, jako byla velikost přiděleného obvodu, členitost terénu, počet obcí a obyvatel v nich usdlých. Stanice musela zajišťovat mnoho rozličných úkolů. Služba se dělila na obyčejnou a zvláštní. Obyčejná zahrnovala běžné úkoly spojené s bezpečnostní a kriminální službou. Obchůzky ve svěřeném obvodu, kontrolu podezřelých osob, dohled nad dodržováním bezpečnosti provozu na veřejných komunikacích. Tu vykonávala, aniž by k tomu bylo potřeba zvláštních pokynů. Službu zvláštní konala na pokyn příslušných úřadů. Jednalo se například o eskorty vězňů, asistence při různých slavnostech, sportovních utkáních, či při živelných katastrofách či požárech.³⁷

Dalším článkem bylo okresní četnické velitelství, jemuž podléhaly všechny stanice na území jednoho okresního politického úřadu. V jeho čele stál četnický důstojník výkonný.³⁸ Mezi jeho hlavní úkoly patřilo přenášení příkazů okresního politického úřadu na jemu podřízené stanice, dále kontroly těchto stanic a dohled na služebním i mimoslužebním chování jemu podřízeného mužstva.

Několik těchto velitelství tvořilo četnické oddělení, které sídlilo v místě krajského soudu. Jeho velitelem byl důstojník správní, jenž vykonával dohled, udržoval kázeň, dbal o výcvik a

³⁶ Macek, P., Uhlíř, L., Dějiny, III., s. 75.

³⁷ Pinkas, Oldřich, Úkoly četnických stanic, in: Časopis policie a četnictva Protektorátu Čechy a Morava 12, 1942, č. 4 a 5, s. 115–144.

³⁸ Důstojnický sbor četnictva se dělil na důstojníky výkonné a správní, výkonní zastávali funkce nižších důstojníků a mohli tak dosáhnout hodnosti štábního kapitána výjimečně majora, obvykle stáli v čele okresních četnických velitelství, či vyučovali na četnických školách, ale hlavně konali pravidelnou bezpečnostní službu. Oproti tomu důstojníci správní vykonávali funkce vyšších velitelů, pobočníků, rovněž učitelů v četnickém školství, také byli zařazováni na systematizovaná místa na ministerstvu vnitra, z jejich řad se ustanovoval generální velitel četnictva. Srov. Macek, P., Uhlíř, L., Dějiny, II., s. 139.

vzdělání všech svých podřízených. Tomuto oddělení bylo podřízeno jen tolik stanic, aby mohl jeho velitel řádně dohlížet na výkon služby.³⁹

Jednotlivá oddělení v rámci každé politické správní oblasti byla podřízena zemskému četnickému velitelství. Na území protektorátu se nacházela dvě, jedno s působností pro zemi českou se sídlem v Praze a druhé pro zemi moravskou se sídlem v Brně. Jednalo se o zcela samostatné útvary a to jak po stránce vojenské, tak po stránce administrativní a hospodářské. Každé velitelství mělo svůj štáb v čele s velitelem, vždy důstojníkem správním, lékařem a doplňovacím oddělením, kde se teoreticky školili četníci pro službu a budoucí velitelé stanic.⁴⁰

V čele celého sboru stál generální velitel četnictva, jenž zodpovídal za udržování kázně a pořádku, dbal o jednotnost vojenského ducha, dohlížel na výcvik, organizoval školství ve všech složkách četnictva. Vykonával přehlídky, vyřizoval vojenské, administrativní a osobní záležitosti příslušníků sboru. Byl v osobním styku se zemskými presidenty, presidenty vrchních soudů, vrchními státními zástupci. Ministerstvu vnitra podával informace o svých poznacích a přikládal příslušné návrhy.⁴¹

Četnictvo disponovalo také útvary, které plnily specifické úkoly. Jednalo se o četnické pohotovostní oddíly, četnické silniční kontrolní stanice a četnické pátrací stanice. Tyto jednotky byly umístěny u každého četnického oddělení a byly jemu přímo podřízeny.

Pohotovostní oddíly byly kasernované útvary, které sloužily k posilování místních četnických stanic při větším narušení bezpečnosti a pořádku, k podpoře četnických silničních stanic a pátracích stanic při vyšetřování trestných činů vyžadujících asistenci většího počtu četnictva. Také poskytovaly první pomoc při živelných katastrofách a neštěstích a přispívaly k teoretickému a praktickému výcviku zařazených četníků. Oddíl se skládal z jedné čety o dvou družstvech, celkem z 25 mužů v čele s důstojníkem výkonným či vrchním strážmistrem, disponoval různými pomocnými prostředky, dalekohledy, kompas, světlomety, nůžkami na drát a lany, také potřebným množstvím motocyklů a vozidel.⁴²

Úkolem četnických silničních kontrolních stanic byl soustavný dohled nad bezpečností a pořádkem na veřejných komunikacích a nad dodržováním dopravních předpisů.

³⁹ Pinkas, O., Úkoly, s. 116.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Věstník ministerstva vnitra 22, 1940, č. 4, s. 152–155, Obor působnosti generálního velitele četnictva a 12. oddělení ministerstva vnitra.

⁴² NA, fond GVC, inv. č. 140, sign. 5, kart. 82, Četnické pohotovostní oddíly.

Dalším specializovaným útvarem byly četnické pátrací stanice, které řídily výkon kriminální služby ve spolupráci s četnickými stanicemi. Ty byly povinny vyrozumět příslušnou pátrací stanici o každém větším trestném činu spáchaném v jejich obvodu. Místní stanice zajistila místo činu a provedla prvotní šetření jako zajištění stop, popis místa činu, náčrtek a výslechy osob. Po příjezdu hlídky bylo místo činu znovu podrobně ohledáno zajištěny všechny stopy, pořízena fotodokumentace, popřípadě došlo na užití služebního psa.⁴³

Četnické pátrací stanice byly podřízeny četnickým oddělením pouze po stránce bezpečnostní služby, v oblasti kriminální služby podléhaly Ústřednímu četnickému pátracímu oddělení se sídlem v Praze, jež vedlo jednotnou pátrací a daktyloskopickou službu četnictva, zajišťovalo součinnost s německou kriminální policií a Všeobecnou kriminální ústřednou. Spolupracovalo s vědeckými ústavy a poskytovalo pátracím stanicím odborné posudky a potřebné rady pro další postup. Dále stanovovalo rozsah a provádění teoretického a praktického výcviku v pátrací službě. Součástí oddělení byl ústav pro chov a výcvik služebních psů v Pyšelích u Prahy. Celé oddělení bylo po hospodářské a administrativní stránce samostatným útvarem podřízeným přímo ministerstvu vnitra, avšak ve věcech služebních, kázně a výcviku podléhalo generálnímu veliteli četnictva.⁴⁴

1.4 Součinnost s okupačními orgány

K prvnímu jednání mezi špičkami české policie a velitelem operační skupiny 1 (Einsatzgruppe 1) SS-Oberführerem a vrchním vládním radou dr. Otto Emilem Raschem, došlo v odpoledních hodinách dne 15. března. 1939. Na poradě konané v budově posádkového velitelství na náměstí Republiky byla českým orgánům oznámena povinnost spolupracovat na zatýkání českých komunistů, antifašistů a německých emigrantů.⁴⁵

Operace nesla název Akce mříže (Aktion Gitter). Jejím účelem byl preventivní úder proti komunistům a dalším možným organizátorům odbojového hnutí. Hlavním cílem bylo znemožnit vystoupení proti okupaci a pozdější organizování hnutí odporu. Německé orgány nebyly schopny takto rozsáhlou akci provést samy, proto bylo rozhodnuto využít protektorátní bezpečnostní aparát.⁴⁶ Policejní ředitelství v Praze vydalo následujícího dne, tedy 16. března,

⁴³ Pinkas, O., Úkoly, s. 115–147.

⁴⁴ NA, fond GVČ, inv. č.138, sign 3, kart. 82, Působnost ústředního četnického pátracího oddělení.

⁴⁵ Sládek, Oldřich, Zločinná role gestapa. Nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938–1945, Praha 1986, s. 66.

⁴⁶ Tamtéž.

v dopoledních hodinách příkaz všem bezpečnostním orgánům k pátrání a zadržení osob podezřelých z komunistické činnosti. Odpoledne byl pokyn rozšířen na všechny politicky činné emigranty ze Sudet, jenž byli marxisticky orientovaní, či židovského původu.⁴⁷

Protektorátní bezpečnostní aparát projevil značnou horlivost a ve vazbě se ocitlo mnoho komunistů a jiných antifašistů. Německé orgány s takovým úspěchem ani nepočítaly a byly jím do značné míry překvapeny. Očekávali spíše, že protektorátní orgány selžou a že budou muset celou záležitost řešit samy.⁴⁸

Od 20. března začali do Prahy docházet jmenné seznamy zadržených osob, které protektorátní orgány předávali německým bezpečnostním složkám. V seznamech byla uváděna i charakteristika osob, jejich funkce v KSČ, ve Svazu mladých, v Jednotě proletářské tělovýchovy, ve Svazu přátel SSSR nebo jednotlivých svazech Rudých odborů. V seznamech se objevili též bývalí členové městských rad a obecních zastupitelstev za KSČ

Pro německou stranu to byla velká pomoc, jelikož protektorátní orgány jí postoupily dlouhodobě soustředěné poznatky, a to zejména z období od voleb 1935. Tím se celé prověřování zadržených podstatně urychlilo a na základě těchto podkladů mohlo gestapo poslat řadu komunistů a antifašistů do koncentračních táborů.⁴⁹ Na druhou stranu služební horlivost protektorátních orgánů zašla poněkud daleko, když zadržela 4639 osob. Na německý příkaz došlo k propuštění všech osob, které v poslední době nevyvíjely aktivní politickou činnost, poté zůstalo ve vazbě 1228 osob.⁵⁰

V průběhu akce si německé orgány rychle uvědomily nevýhodnost zrušení oddělení pro státní bezpečnost u pražského policejního ředitelství, mezi jehož hlavní úkoly náleželo sledování politických organizací ohrožujících bezpečnost státu, evidence veřejně činných osob a sledování domácího a zahraničního tisku.⁵¹ Celou tuto agendu přebralo po 15. březnu gestapo, Avšak nedostatečná osobní a místní znalost a stejně tak i jazyková vybavenost jeho

⁴⁷ Novák, Oldřich, Sládek, Oldřich, Žižka, Jaroslav, Komunistický odboj ve světle dokumentů. Sborník dokumentů k 50. výročí Komunistické strany Československa, díl I., Praha 1971, dokument č. 55, s. 174.

⁴⁸ Sládek, O., Zločinná, s. 67.

⁴⁹ Tamtéž, s. 67–68.

⁵⁰ Brandes, Detlef, Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945, Praha 2000, s. 31.

⁵¹ Macek, P., Uhlíř, B., Dějiny, II., s. 30.

příslušníků dala podnět k vzniku oddělení „B“ (Abteilung „B“) u pražského policejního ředitelství.⁵²

Po organizační stránce spadalo pod pražské policejní ředitelství, ale rozkazy byly vydávány přímo gestapem, původně neexistovalo ani žádné vymezení vůči německým bezpečnostním složkám. Oddělení vedl policejní rada dr. Josef Vysloužil, tvořily ho čtyři referáty a mělo 152 mužů, z čehož devět bylo konceptními úředníky. Útvar se v první řadě zabýval vyšetřováním politických trestných činů a lehčích případů sabotáží. Přehrávání hadic u vzduchových brzd vlakových souprav a výskyt protinacistických letáků, které spadaly pod gestapo, ale z důvodu vytíženosti důležitější agendou je přenechávalo tomuto oddělení. Protižidovský referát řešil trestné záležitosti Židů, zvláště porušování protižidovských zákonů. Další referát dohlížel na činnost protektorátních organizací a hnutí, sbíral informace o veřejně činných osobách a ilegálních státně nepřátelských skupinách. Referát pro pracovní morálku kontroloval spolehlivost a oddanost členů úřadů a veřejných a soukromých podniků.⁵³ Příslušníci útvaru také sloužili jako překladatelé přímo v úřadovnách gestapa. Personál zrušeného oddělení pro státní bezpečnost byl převeden k nově utvořenému útvaru v podstatě beze změn. To mělo hned dva důvody. Prvním byla výborná znalost německého jazyka, druhým pak snadná vydíratelnost jeho příslušníků, jelikož značná část z nich byla v období před mnichovskou krizí nasazena v pohraničí k sledování Sudetoněmecké strany.⁵⁴

V polovině dubna 1939 skončilo období vojenské správy a nejvyšším německým představitelem se stal říšský protektor Konstantin von Neurath. Formálně mu podléhaly všechny místní služebny státní správy, včetně policejních. V praxi však byla jeho pravomoc nad policejními složkami omezena ve prospěch SS. Stálým zástupcem říšského protektora se stal státní sekretář SS-Brigadeführer Karl Hermann Frank, který od 28. dubna zastával i funkci vyššího vedoucího SS a policie v Protektorátu Čechy a Morava (Der Höhere SS-und Polizeiführer beim Reichsprotektor in Böhmen und Mähren). V jeho rukou se tak soustředila velitelská pravomoc nad všemi silami policie a SS v protektorátu. Bezprostředně mu podléhal velitel pořádkové policie u říšského protektora v Čechách a na Moravě (Der Befehlshaber der

⁵² Perzi, Niklas, Protektorátní policie a četnictvo. Stav zkoumání, ožehavé a otevřené otázky, hranice bádání, in: Kolaborace. Kolaborace? Kolaborace! Sborník příspěvků z vědecké konference konané v Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích dne 5. května 2006, České Budějovice 2007, s. 19.

⁵³ NA, fond ÚŘP-ST, inv. č. 2151, sig. 109-8/34, kart. 131, Organizační struktura Policejního ředitelství v Praze.

⁵⁴ Perzi, N., Protektorátní., s. 20 a Herajt, Tomáš, Historie policie v letech 1918–1945. Policejní ředitelství v Plzni, Mladá Boleslav 2010, s. 155–156.

Ordnungspolizei beim Reichsprotector in Böhmen und Mähren) a velitel bezpečnostní policie a SD. (Der Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD).⁵⁵

K zřízení funkce velitele pořádkové policie u říšského protektora došlo 14. dubna a prvním velitelem se stal SS-Standartenführer a plukovník⁵⁶ ochranné policie Rudolf Querner, ale již v 20. května jej nahradil generálporučík ochranné policie Jürgen von Kamptz. Pod tento úřad spadaly všechny záležitosti policie, které v celoněmeckém měřítku náležely do kompetence Hlavního úřadu pořádkové policie, kterému rezortně podléhal, tedy řízení a nasazení jednotek pořádkové policie v protektorátu a vyřizování záležitostí policejní správy. Z jednotlivých součástí pořádkové policie se v protektorátu nacházely kasernované útvary ochranné policie a četnictvo. To povětšinou plnilo úkoly ve prospěch státní správy, zatímco kasernované jednotky měly udržet klid a pořádek v případě, že by tento úkol nezvládly protektorátní složky.⁵⁷ Úřad velitele bezpečnostní policie a SD vznikl počátkem května, v jehož čele stanul dosavadní velitel operační skupiny 1 dr. Rasch. V létě 1939 funkci převzal bývalý velitel operační skupiny 2 SS-Oberführer vládní ředitel dr. Franz Walther Stahlecker. Tomuto úřadu teritoriálně podléhaly dvě úřadovny gestapa v Praze a Brně, úřadovna kriminální policie a centrála SD. Gestapo vedlo boj s odpůrci nacistického režimu k čemuž využívalo jednak klasické kriminální taktiky a také sítě konfidentů a brutálních výslechových metod. Kriminální policie vyšetřovala především trestné činy protektorátních Němců, ale v některých případech zasahovala i proti českému obyvatelstvu. Bezpečnostní služba sledovala všeobecnou situaci v protektorátu, ve svých zprávách informovala o náladách a smýšlení obyvatelstva, zjištěné informace postupovala gestapu k exekutivním zásahům.⁵⁸

Vztahy mezi německými a autonomními bezpečnostními orgány se až do léta 1939 rozvíjeli v podstatě živelně. Vyjasnění přinesla až „Vyhláška o struktuře německé správy a o Německé bezpečnostní policii v Protektorátu Čechy a Morava“ z 1. září.⁵⁹ V důležitém § 13 se výslovně říkalo: „Říšský protektor v Čechách a na Moravě, jakož i říšský vůdce SS a německé policie v dohodě s říšským protektorem mohou k udržení bezpečnosti a pořádku

⁵⁵ Vajskebr, Jan, Organizační vývoj německé pořádkové policie na území Protektorátu Čechy a Morava od ukončení vojenské správy po reorganizaci na podzim 1939, in: Securitas Imperii, 18, 2011, č. 1, s. 168–169.

⁵⁶ Před odchodem z protektorátu povýšen na generála ochranné policie.

⁵⁷ Vajskebr, J., Organizační, s. 169–170.

⁵⁸ Vajskebr, Jan, Šustrová, Radka, Německá bezpečnostní opatření v Protektorátu Čechy a Morava na začátku války, in: Paměť a dějiny, 3, 2009, č. 3, s. 92–93.

⁵⁹ Brandes, Detelef, Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945, Praha 2000, s. 43 a 46.

v Protektorátu Čechy a Morava učinit žádoucí správní opatření jdoucí mimo zde k tomu účelu stanovených hranic.“ Z toho vyplynula naprostá nadřazenost německých bezpečnostních orgánů, které mohly své záměry uskutečňovat zcela nezávisle na protektorátních policejních orgánech, jimž byla přisouzena pouze podřízená a pomocná úloha. Součástí tohoto nařízení bylo i ustanovení o odborném dohledu německé kriminální policie nad neuniformovaným strážním sborem.⁶⁰ Dohled nad četnictvem, uniformovanou složkou vládní policie a uniformovanou obecní policií již od dubna vykonával velitel pořádkové policie u říšského protektora.⁶¹

Rozdělení kompetencí při vyšetřování ovlivňovala existence dvou kategorií obyvatelstva. První tvořili říšští občané podléhající německé soudní pravomoci, druhou protektorátní příslušníci spadající pod pravomoc protektorátních úřadů a soudů.⁶²

V zásadě platilo, byl-li poškozený či předpokládaný pachatel občanem protektorátu, šetření prováděly autonomní orgány, jednalo-li se o německého státního příslušníka případ byl postoupen německé policii.⁶³ Všechny těžké trestné činy jako vraždy a loupeže musely být hlášeny německé straně. Tato norma se nevztahovala na významné přečiny proti válečnému hospodářství, zločiny spáchané v době zatmění a činy jejichž motivem mohla být sabotáž. Ty automaticky náležely německé kriminální policii či gestapu. Prvotní zásah na místě činu však z pravidla prováděly protektorátní orgány které jej ohlásily německé straně a ta si případ převzala. V praxi se často stávalo, že okupační orgány si vyžádaly další spolupráci na případu. Nejčastěji pro komunikační bariéru při výslechu svědků, či nedostatečnou znalost prostředí. Lehčí zločiny spáchané v době zatmění přenechávala německá kriminální policie autonomním orgánům. Po jejich prošetření si je převzala a pouze sepsala a podala trestní oznámení k německému soudu.⁶⁴

Německá policie také využívala protektorátní složky k různým bezpečnostním úkonům od běžných asistencí při razířích v ubytovnách, restauracích či nádražích, až po zatýkání

⁶⁰ Sládek, O., Zločinná, s. 94.

⁶¹ Vajskebr, J., Organizační, s. 169.

⁶² Maršálek, Pavel, Pod ochranou hákového kříže. Nacistický okupační režim v českých zemích 1939–1945, Praha 2012, s. 80–81.

⁶³ V počátečním období se zvláště v Čechách často stávalo, že autonomní orgány nerespektovaly nařízení o předávání trestních oznámení okupačním orgánům, místo toho je přímo zasílaly protektorátním soudům. Věstník ministerstva vnitra, XXII., 1940, č. 8, s. 322–324 Podávání trestních oznámení bezpečnostními orgány Protektorátu Čechy a Morava německým justičním a bezpečnostním úřadům.

⁶⁴ Suchý, Vladimír, Kriminální policie v letech 1939-1945 na území protektorátu, Praha 2003. Diplomová práce, Policejní akademie ČR, vedoucí diplomové práce Mgr. Lubomír Uhlř, s. 33.

podezřelých osob. Autonomní orgány se také účastnily velkých pátracích akcí po nepřátelích Říše.⁶⁵

Krátce před 11. hodinou 27. května 1942 ohlásil na velitelství oddělení vládní policie v Libni službu konající štábní strážmistr Jan Jiravský uskutečnění atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha a jeho převezení do nemocnice na Bulovce, za doprovodu strážníka Michala Lofergyuka. Na místo incidentu byla okamžitě vyslána strážní pohotovost ze všech policejních stanic. Poté se dostavil policejní nadporučík Vejvoda, který převzal velení stráže. Došlo k uzavření celého místa a k zadržení pěti očitých svědků.⁶⁶ Tou dobou již bylo informováno policejní ředitelství včetně oddělení „B,“ jehož spojovací důstojník kriminální komisař dr. Jaroslav Ženatý nahlásil gestapu atentát, při kterém byl zraněn vyšší německý důstojník.⁶⁷ Gestapo zpočátku reagovalo poměrně liknavě, jelikož takováto nepřesná hlášení o případech příslušníků ozbrojených sil chodila často a tak čekalo na podrobnější informace. Avšak vedoucí oddělení sabotáží se rozhodl vyhledat místo činu, spolu se dvěma dalšími kolegy se vydal na policejní okrsek, ve kterém mělo k incidentu dojít. Až zde se dozvěděl, že se jedná o samotného zastupujícího protektora, což okamžitě telefonicky hlásil na velitelství. Tam si mysleli, že se jedná o žert a zprvu nechtěli zprávu uvěřit.⁶⁸

Po tomto oznámení dorazila početnější skupina složená z gestapa, německé kriminální policie, členů kriminální ústředny a oddělení „B“. Začalo se s kriminálním vyšetřováním události a s výslechy zadržených svědků. Mezi 12. a 13. hodinou byla vyhlášena plná pohotovost všem strážnicím v Praze a odpoledne došlo k uzavření obvodu města a ke kontrolám osob na nádražích. V noci proběhla v hlavním městě první velká razie, jíž se zúčastnily jak německé, tak protektorátní bezpečnostní složky. Vládní policisté většinou vystupovali na ochranu civilního obyvatelstva před německými orgány. Osoby, které byly

⁶⁵ Tamtéž, s. 29.

⁶⁶ Hubený, David, Hasil, Jan, Jeden dramatický den protektorátu – uniformovaná policie ve Velké Praze 27. května 1942 a dnech následujících, in: Psáno do oblak, sborník k nedožitým sedmdesátinám prof. Jana Kuklíka, Praha 2011, s. 104, Šustek, Vojtěch, Atentát na Reinharda Heydricha a druhé stanné právo na území tzv. protektorátu Čechy a Morava: edice historických dokumentů, Praha 2012, dokument č. 1/14, s. 101.

⁶⁷ Není jasné na jaké úrovni se „ztratila“ informace že se jedná o samotného Heydricha, uniformovaná policie si byla dobře vědoma kdo byl při atentátu zraněn, nabízí se tak hypotéza že šlo o záměr zpomalit tak vyšetřování gestapa.

⁶⁸ Pannwitz, Heinz, Pannwitzowa zpráva o atentátu na Heydricha, Praha 2011, s. 59–61.

zkontrolovány a propuštěny, doprovázeli strážníci domů, aby nedošlo k jejich opětovnému zatčení německým vojskem či policií.⁶⁹

Uniformovaná stráž provedla i aktivní zásahy k dopadení domnělých atentátníků. Večer 1. června ohlásila policejní hlídka, že v Jelením příkopě v Praze IV. pobíhali tři muži, kteří při spatření stráže vlezli do kanálu vedoucího z Jeleního příkopu směrem do Vltavy. Pátrání se zúčastnilo téměř 20 policistů, kteří následně zadrželi tři vystrašené mladíky.⁷⁰

V následujících dnech proběhly velké pátrací akce po celém území Čech a Moravy, při nichž došlo k hojnému nasazení protektorátního četnictva a policie. V některých dnech bylo dokonce nasazeno více autonomních sil než německých, ale při většině akcí byly počty vyrovnané.⁷¹ Na pátrání se podílely i neuniformované složky vládní policie, zvláště aktivně si počínala zvláštní pátrací skupina pod vedením komisaře Ženatého z oddělení „B“, která obdržela za svou činnost od gestapa finanční odměnu.⁷²

⁶⁹ Hubený, D., Hasil, Jeden, s. 105.

⁷⁰ Tamtéž, s. 108.

⁷¹ Například 3. června nasadila protektorátní policie a četnictvo 7677 mužů zatímco německá strana 5799. NA, fond ÚŘP-ST, inv. č. 2750, sig. 109-14/53, kart. 178, Pátrání pořádkové policie po pachatelích atentátu na R. Heydricha.

⁷² ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců 325-154/12, „Odbojová organizace Blaník“.

2. Podle německého vzoru

2.1 Reorganizace

První kroky k přiblížení organizace protektorátních bezpečnostních sborů k struktuře německé policie lze vidět již v pověření generálního velitele četnictva dozorem nad uniformovaným strážním sborem vládní policie. Ten mu tak byl podřízen ve věcech výcviku, školení a kázně a také prováděl namátkové inspekce a přehlídky.⁷³ V další fázi došlo k sjednocení kriminalistiky, k čemuž došlo v březnu 1942 včleněním Ústředního četnického pátracího oddělení do Všeobecné kriminální ústředny. Tím vznikla Kriminální ústředna v Praze, která tak dohlížela na jednotný výkon kriminální služby a odborné vzdělání všech protektorátních bezpečnostních orgánů.⁷⁴

Zásadní reorganizace je spojena se správní reformou, jejíž přípravou a provedením se okupační aparát zabýval již delší dobu. K jejímu uskutečnění však přistoupil až ve chvíli, kdy se stala na jedné straně nezbytnou vzhledem k válečným cílům a na straně druhé také možnou díky vnitropolitické situaci v protektorátu, samotným provedením byl pověřen zastupující říšský protektor Reinhard Heydrich. Hlavním cílem bylo odbourání dvojkolejného systému státní správy a současné podkopání autonomie pronikáním německých úředníků do protektorátního aparátu, který tak mohl být dán plně do služeb Říše a být s ní nedílně spjat.⁷⁵

Smyslem změn v organizaci bezpečnostních orgánů bylo vytvořit nový policejní sbor dle německého vzoru, podléhající přímo německému velení a schopný plnit všechny policejně-bezpečnostní úkoly v zájmu Říše. Konečným cílem úzce spjatým s nacistickou okupační politikou bylo jeho budoucí přímé včlenění do německé policie.⁷⁶

S myšlenkou převzetí protektorátního četnictva německou policií přišel Heinrich Himmler již v roce 1940. Při návštěvě protektorátu shlédl oddíl četnictva, jenž si nechal představit a byl velmi nadšen jeho vzhledem, vystupováním a disciplinou. Vydal příkaz, aby se započalo s určitými přípravnými pracemi k jeho převzetí, poté se však k plánu více nevrátil.⁷⁷ Místo

⁷³ Věstník ministerstva vnitra, XXII., 1940, č. 5, s. 226–228.

⁷⁴ Z rozpuštěného ÚČPO bylo z původního stavu 34 osob 17 převedeno ke Kriminální ústředně v Praze. Jednalo se zvláště o kriminalistické odborníky a řidiče. NA, fond GVUP kar. 15, inv. č. 162, Protektorátní kriminální policie- nový řád.

⁷⁵ Maršálek, Pavel, Protektorát, s. 65–72.

⁷⁶ NA, fond ÚŘP-ST, inv. č. 93, sig. 109-1/99, kart. 5, Reorganizace protektorátní uniformované a neuniformované policie.

⁷⁷ Zpověď K. H. Franka, Praha 1946, s. 123.

toho padlo rozhodnutí začlenit do německé policie nejen četnictvo, ale celý bezpečnostní aparát, ovšem až po řádné reorganizaci a politické převýchově. Ke konečnému včlenění mělo dojít až po skončení probíhající války.⁷⁸

Samy německé policejní síly byly až do nástupu Adolfa Hitlera k moci vedeny značně nejednotně.⁷⁹ Tento stav byl pro novou politickou garnituru neúnosný, již v roce 1934 započala s postupným procesem sjednocení a podřízení bezpečnostního aparátu nejužšímu stranickému vedení. Tento proces byl dovršen 17. června 1936, kdy Hitler vydal dekret o sjednocení policejní organizace a o jmenování Heinricha Himmlera šéfem veškeré německé policie při říšském ministerstvu vnitra.⁸⁰ Hitler tak mohl své příkazy předávat přímo Himmlerovi, neomezovanému žádnou mocenskou strukturou ve státě. Několik dní poté vydal úřad šéfa německé policie nařízení o její nové organizaci. Policie se tak začala členit na pořádkovou policii (Ordnungspolizei) pod vedením SS-Gruppenführera a generála policie Kurta Dalwegeho, skládající se z ochranné policie (Schutzpolizei), četnictva (Gendarmerie), obecní policie (Gemeindepolizei) a požární ochranné policie (Feuerschutzpolizei). Druhou složku tvořila bezpečnostní policie (Sicherheitspolizei) rozdělená na tajnou státní policii (Geheim Staatspolizei) a policii kriminální (Kriminalpolizei). Velení této části se ujal SS-Gruppenführer Reinhard Heydrich. Po vypuknutí války došlo, na základě Himmlerova nařízení z 27. září 1939, k vytvoření Hlavního úřadu říšské bezpečnosti (Reichssicherhauptamt – RSHA). V něm došlo k spojení vedení bezpečnostní policie a bezpečnostní služby (Sicherheitsdienst – SD). Šéfem celého RSHA se stal Heydrich, po jeho smrti nastoupil do čela úřadu Ernst Kaltenbrunner⁸¹

Výnosem zastupujícího říšského protektora s platností od 1. července 1942 vznikly v rámci ministerstva vnitra úřady generálních velitelů uniformované a neuniformované protektorátní policie. Do funkce velitele uniformované policie složené z uniformované vládní policie, četnictva, obecní výkonné policie a požární ochranné policie byl dosazen velitel pořádkové policie u říšského protektora v Čechách a na Moravě. Velitelem neuniformované policie rozdělené na vládní kriminální policii a obecní kriminální policii se stal velitel

⁷⁸ NA, fond ÚŘP-ST, inv. č. 93, sig. 109-1/99, kart. 15, Reorganizace protektorátní uniformované a neuniformované policie.

⁷⁹ Policie nepodléhala žádnému ústřednímu vedení, nýbrž byla podřízena ministrům vnitra jednotlivých spolkových zemí. Grünberg, Karol, Hitlerova černá garda, Praha 1981, s. 69.

⁸⁰ Od srpna 1943 i ministrem vnitra.

⁸¹ Tamtéž, s. 70 a 144–145.

bezpečnostní policie a SD v Praze Organizační rozdělení nově vzniklé protektorátní policie⁸² se tak přiblížilo německému modelu, kdy uniformovaná protektorátní policie odpovídala německé pořádkové policii a neuniformovaná protektorátní policie německé bezpečnostní policii.⁸³

Samotné úřady generálních velitelů nepodléhaly ministru vnitra, nýbrž přímo vyššímu vůdci SS a policie v Protektorátu Čechy a Morava Karlu Hermanu Frankovi. V policejních záležitostech pak byly vůči ministru vnitra v postavení jeho stálých a všeobecných zástupců, disponujících všemi jeho pravomocemi.⁸⁴ O věcech výcviku, školení, způsobu organizace a nasazení rozhodovali sami generální velitelé, ministerstvo vnitra bylo o závažných rozhodnutích pouze informováno.⁸⁵

Jejich přímí podřízení, inspektoři protektorátní policie, byli rovněž zároveň příslušníky německé policie. V případě uniformované složky se jimi stali velitelé pluků pořádkové policie Čechy a Morava. Funkce inspektorů neuniformované policie převzali vedoucí kriminálních policejních centrál (Die Kriminalpolizeileitstellen) v Praze a Brně. Inspektoři byli pověřeni dozorem nad školením výcvikem a kázní.⁸⁶ Díky tomuto systému podřízenosti se dostala protektorátní policie pod přímé velení německého okupačního aparátu.

Budoucí zařazení protektorátní policie do policie německé předpokládalo také odpovídající jazykovou vybavenost jejích příslušníků. Po vzniku úřadů generálních velitelů bylo nařízeno vést veškerou agendu v německém jazyce, od běžné služební korespondence až po staniční knihy.⁸⁷ S jazykovou problematikou a snahou o nové ideologické nasměrování souvisely i změny v odborném periodickém tisku. V červnu 1942 vyšlo poslední číslo Věstníku četnictva („Gendarmerieverordnungsblatt“), který byl vydáván od roku 1939 česko-německy. Česky vycházející měsíčník „Bezpečnostní služba, časopis pro úřady, sbory a

⁸² Vládní nařízení o vzniku protektorátní policie vyšlo až 28. března 1944, Sběrka zákonů a nařízeních Protektorátu Čechy a Morava, č. 77/1944 Sb. z. a n., s. 360–364.

⁸³ Havlínová, Jana, Změna okupační politiky ve správní oblasti od léta 1942 do konce roku 1943, Praha 2011. Magisterská práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, vedoucí magisterské práce PhDr. Jan Randák, Ph.D., s. 95.

⁸⁴ NA, fond ÚŘP-ST, inv. č. 2152, sig. 109-8/35, kart. 131, Zřízení a činnost úřadů generálních velitelů uniformované a neuniformované protektorátní policie.

⁸⁵ NA, fond ÚŘP-ST, inv. č. 2157, sig. 109-8/40, kart. 131, Spolupráce generálního velitele uniformované protektorátní policie s protektorátním ministerstvem vnitra.

⁸⁶ NA, fond NSM, inv. č. 959, sig. 110-8/32, kart. 75.

⁸⁷ Fara, František, Četnické vzpomínky, Praha 2002, s. 80 a Suchý, V., Kriminální, s. 26–27.

orgány bezpečnostní,“ byl již v létě 1941 z podnětu Franka přejmenován na „Časopis policie a četnictva Protektorátu Čechy a Morava.“⁸⁸

V červenci 1942 podal generální velitel uniformované policie návrh na možnost převzetí odběratelů výše zmíněného periodika časopisem německé policie „Die Deutsche Polizei.“ Frank nechal vhodnost tohoto návrhu prověřit svému tiskovému oddělení. To následně vydalo záporné stanovisko s odůvodněním, že protektorátní policejní orgány dosud nevládnou dostatečnými jazykovými znalostmi a časopis by byl čten pouze povrchně. Dále by se v něm nenašel dostatek prostoru pro specifické výchovné úkoly, které by měl plnit. Také nedoporučilo čistě německy psaný, ale v protektorátu vydávaný časopis, který by na českého čtenáře neměl žádný vliv. Nedoporučilo ani časopis německo-český, kde by byl článek na jedné straně německy a na druhé česky, jako byl zaniklý „Věstník četnictva“ z důvodu, že čtenář by již z pouhé pohodlnosti četl pouze česky.⁸⁹

Místo toho navrhlo oddělení jako nejoptimálnější řešení periodikum s čistě německým názvem, jenž by se svým vzhledem podobalo časopisu německé policie, ve kterém by články s výchovným obsahem, odpovědi na dotazy a podobné drobnosti, byly v češtině. Oznámení důležitá pro výkon služby by byla česko-německy a čistě německy by byly články německých a českých policejních odborníků, jejichž obsah by měl být natolik přitažlivý, aby je čeští čtenáři četli. Dále doporučil snížit počet stran z dosavadních 32 stran textu a 8 stran inzerátů na 24 stran, vypuštěním inzerátů a menší tiskovou sazbou měl být zachován zhruba stejný rozsah. Oproti tomu navrhl radikálně zvýšit počet výtisků a to z dosavadních 5500 kusů na 17000. Také doporučil dosadit do redakce německého důstojníka vykonávajícího odborný dohled.⁹⁰ Většinu těchto návrhů Frank přijal a od října 1942 začal časopis s patričními úpravami vycházet pod názvem „Zeitschrift für die Protektorats-Polizei.“

Ačkoliv výuka německého jazyka probíhala již od roku 1940, ještě v letních měsících roku 1943 byly jazykové znalosti u mnoha příslušníků sboru zvláště pak jeho uniformované části hodnoceny ze strany německých nadřízených orgánů jako nedostatečné. Frank proto podmínil zavádění nových uniforem s německým vyložením a hodnostním označením zlepšením jazykových znalostí.⁹¹

⁸⁸ NA, fond ÚŘP-ST, inv. č. 2482, sig. 109-12/129, kart. 159.

⁸⁹ NA, fond ÚŘP-ST, inv. č. 2589, sig. 109-12/237, kart. 167, Vydávání „Časopisu policie a četnictva Protektorátu Čechy a Morava.“

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ To je pravda pouze částečně, již následující měsíc referoval Frankovi velitel bezpečnostní policie a SD Weinmann, že za současné napjaté situace není vhodné zavádět plošně nové uniformy a je potřeba donosit staré

Forma výuky závisela jak na útvaru u kterého policista či četník sloužil, tak na druhu služby a v neposlední řadě na místních poměrech. V zásadě se jazyku měly věnovat 2-4 hodiny týdně, u kasernovaných útvarů 6 hodin. Ve větších posádkách pak působil rodilý mluvčí z řad německé policie. Celkově byl kladen důraz na samostudium a na důstojníky, kteří měli jít ve studiu svým podřízeným příkladem. Reálná situace však byla taková, že z důstojnického sboru podřízeného inspektoru uniformované policie v Čechách ovládalo němčinu 100 důstojníků na výbornou, 162 mělo všeobecnou znalost a 46 u zkoušek propadlo. U gážistů mimo služební třídy to bylo horší, zde zkouškou neprošla téměř polovina. Sám inspektor poměrně rezignovaně hlásil, že u prvního kola opravných zkoušek se přílišné zlepšení očekávat nedá.⁹²

Z tohoto důvodu přistoupilo německé vedení k různým formám nátlaku. Příslušníkům, kterým chyběla dobrá vůle, či dokonce otevřeně projevovali nechuť učit se německy, hrozilo od povinnosti sloužit o nedělích, přes zkrácení dovolené, u kasernovaných útvarů zrušení vycházek, po možnost přeložení do trvalé výslužby u zvláště těžkých případů. Při neúspěchu u druhé opakovací zkoušky měl být platový tarif zkrácen o deset procent.⁹³

Se snahou o utvoření spolehlivého bezpečnostního sboru souviselo i propouštění z německého hlediska nespolehlivých osob zvláště pak legionářů, k tomu okupační aparát přistoupil na základě rozhodnutí říšského protektora již na konci května roku 1941. Propuštění však neprobíhalo hromadně, nýbrž postupně. Příslušníci bezpečnostního aparátu byli přeloženi do trvalé výslužby vždy na konci měsíce, v němž dosáhli věku 45 let. Ke konci měsíce října 1943 sloužilo v rámci uniformované policie stále 115 bývalých legionářů. Z tohoto počtu byli tři německými státními příslušníky, 12 mělo za ženu Němku. Tito a dalších 5 bylo i nadále ponecháno v činné službě, zbylých 95 mělo v příštích měsících přejít do trvalé výslužby.⁹⁴

Příslušníci nové policie měli vyhovovat také po rasové stránce. Proto byl již mezi čekateli přijímanými k policii v září 1942 prováděn v rámci lékařských prohlídek rasový průzkum. Na jaře 1943 byl pověřen Institut pro sociální antropologii a národní biologii Německé Karlovy univerzity (Institut für Socialantropologie und Volksbiologie der Deutschen Karls-Universität) provedením sociálně antropologického průzkumu mezi příslušníky protektorátní

zásoby, zvláště když i rezervní útvary německé policie byly vybaveny starými uniformami. NA, fond NSM inv. č. 951, sig. 110-8/24, kart. 74, požadavky na zlepšení znalosti německého jazyka a na dodání nových uniforem.

⁹² Tamtéž.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ NA, fond GVUP, inv. č. 293, kart. 44, Restrikce-snižování stavů-propouštění legionářů.

policie. Institut vyjádřil své nadšení nad první opravdovou možností ověřit domněnku antropologického vlivu na křížení německé krve v českém národě. Průzkum měl být proveden formou dotazníků, které měly sledovat služební postup jednotlivce, jeho rodinné zázemí a biologická a sociálně antropologická data.⁹⁵

K podřízení protektorátní policie německé justici došlo postupně. Jako první přešel pod pravomoc soudů SS a policie četnický oddíl v Terezíně a to v srpnu 1943, v lednu 1945 ho následovaly všechny kasernované útvary⁹⁶. Výnosem Heinricha Himmlera ze 4. dubna 1945 byli těmito soudům podřízeni všichni příslušníci protektorátní policie.⁹⁷

2.2 Uniformovaná protektorátní policie

Generální velitel četnictva Josef Rejf byl k 31. červnu 1942 přeložen do trvalé výslužby,⁹⁸ následujícího dne došlo k zrušení generálního velitelství četnictva a převzetí jeho agendy, budovy i štábu, spolu s V. policejním oddělením ministerstva vnitra do nově vzniklého úřadu generálního velitele uniformované protektorátní policie.⁹⁹ V jeho čele stanul SS-Gruppenführer a generálporučík pořádkové policie Paul Riege. Na konci července byli do svých funkcí ustanoveni inspektoři uniformované policie. V Čechách se jím stal plukovník ochranné policie Paul Baehren¹⁰⁰ na Moravě SS-Standartenführer a plukovník četnictva Georg Attenberger.¹⁰¹

V průběhu měsíce září započalo nové vedení s vnitřní reorganizací. Došlo ke zrušení dosavadních policejních rajónů a jejich novému rozdělení na jednotlivé úseky a revíry, jako tomu bylo v Říši. Z důvodu této změny došlo k vyslání důstojníků vládní policie na stáž k ochranné policii do Německa, aby se zde podrobně seznámili s činností úseků a revírů.¹⁰²

⁹⁵ NA, fond ÚŘP-ST, inv. č. 2157, sig. 109-8/40, kart. 131, provedení sociálně antropologického výzkumu mezi příslušníky protektorátní policie.

⁹⁶ NA, fond GVUP, inv. č. 130, kart. 11, Podřízení protektorátní policie soudům SS und Polizeisonderngerichtsbarkeit.

⁹⁷ Zpověď K. H. Franka, s. 77.

⁹⁸ NA, fond GVČ, inv. č. 247, sig. 45, kart. 108.

⁹⁹ Šťovíček, Ivan, Generální velitel uniformované protektorátní policie (Generalkommandant der Uniformierten Protektoratspolizei) 1942–1945. Inventář, Praha 1971, s. 1.

¹⁰⁰ Již 12. srpna byl vystřídán plukovníkem četnictva Diermannem. Sládek, Oldřich, Ve znamení smrtihlava. Nacistický protipartyzánský aparát v letech 1944–1945, Praha 1991, s. 356.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 356–357.

¹⁰² NA, fond ÚŘP-ST, inv. č. 2152, sig. 109-8/35, kart 131, Reorganizace uniformované a neuniformované protektorátní policie.

Sloučením četnických pohotovostních oddílů se silničními kontrolními stanicemi vznikly četnické motorizované roty (Gendarmerie-Kompanien /mot./), jejichž vzorem bylo německé motorizované četnictvo. Úkoly rot byly v podstatě totožné jako úkoly útvarů, z nichž vzešly. V první řadě dohlížely na bezpečnost provozu na veřejných komunikacích, poskytovaly pomoc při živelných katastrofách a hromadných neštěstích, ale hlavně tvořily mobilní rezervu pro případ vážného porušení bezpečnosti a pořádku. Při Zemském četnickém velitelství v Praze vznikly tři velké motorizované roty, u zemského velitelství v Brně dvě velké a jedna malá rota.¹⁰³ Mužstvo tvořili převážně mladí četníci tělesné způsobilí pro náročnější službu v kasernovaných oddílech, každý byl vyzbrojen pistolí a karabinou, důstojníci a řidiči pouze pistolí.¹⁰⁴

Na počátku roku 1943 vznikly u vládní policie opět dle německé předlohy přepadové oddíly (Überfallkommandos). Jejich úkolem bylo podporovat ostatní policejní orgány při nenadálých bezpečnostních situacích či velkých dopravních nehodách. Oddíl se skládal z velitele, řidiče a tří policistů. U každého velitelství uniformované vládní policie působil jeden oddíl, vyjma Prahy a Brna, kde se nacházely dva. V březnu téhož roku došlo z důvodu zvýšení bezpečnosti ve venkovských oblastech k vytvoření přepadových oddílů i u četnictva a to v rámci motorizovaných rot. Složení a úkoly měly obdobné jako oddíly u vládní policie.¹⁰⁵

Zásadní změnou pro kriminální službu četnictva bylo zrušení pátracích stanic k 30. září 1942 a převedení 50% jejich personálu k neuniformované policii. Jednalo se hlavně o kriminalisty, řidiče a psovody, s nimi byla převedena i většina pátracích pomůcek, všechna motorová vozidla a služební psi. Četníci, kteří zůstali ve stavu uniformované policie, byli spolu se zbylým kriminalistickým vybavením přiděleni k jednotlivým četnickým oddělením, kde spolupracovali na vyšetřování a zpracovávání těžších dopravních nehod.¹⁰⁶

K výstavbě hudebních sborů podle předpisů pořádkové policie došlo na podzim 1942. V říjnu proběhl soupis veškerého mužstva, které hrálo na hudební nástroje, s dotazem, jestli nějaký vlastní. Ke konci měsíce proběhlo přezkoušení pod dohledem vedoucího hudby ochranné policie. Následující měsíc došlo k zřízení středních hudebních sborů umístěných u velitelství uniformované vládní policie v Praze a Brně a při Zemském četnickém velitelství v

¹⁰³ Velkou rotu tvořilo 147 mužů rozdělených do tří čet, malá disponovala 111 muži ve dvou četách. NA, fond GVUP, inv. č. 142, kart. 13, Četnické jednotky (roty-moto, přepadové)

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ NA, fond GVUP, inv. č. 162, kart. 15, Protektorátní kriminální policie-nový řád.

Praze a malých hudebních sborů u velitelství vládní policie v Moravské Ostravě a u Zemského četnického velitelství v Brně.¹⁰⁷

U obecní výkonné policie došlo k přísnější centralizaci v oblasti zřizování a organizace. Výkonná policie měla být ve všech městech s více jak 10 000 obyvateli, pokud tam nesídlil vládní policejní úřad. Také služební předpisy a platové poměry byly sjednoceny s ostatními uniformovanými složkami protektorátní policie.¹⁰⁸

Výstavba požární ochranné policie probíhala postupně, jejím základem se stal vznikající požární pluk a již existující sbory profesionálních hasičů nacházející se v Praze, Brně, Plzni a Českých Budějovicích, které byly v červnu 1942 podřízeny veliteli pořádkové policie.¹⁰⁹ Se stupňující se válkou vyvstala potřeba výstavby nových hasičských jednotek, zvláště ve větších městech. Tyto útvary byly často doplňovány z řad příslušníků motorizovaných oddílů. Ke konci války se tak téměř ve všech větších městech nacházeli útvary požární ochranné policie.¹¹⁰

Německé vedení přišlo v lednu 1943 s návrhem povolat do aktivní služby penzionované příslušníky četnictva a uniformované vládní policie k částečnému vykrytí nedostatku personálu. Tyto policejní rezervy měly konat hlavně strážní službu, což souviselo s nutností posilovat ostrahu cikánských táborů a tábora ve Svatobořicích.¹¹¹ Tento tábor sloužil jako internační pro rodinné příslušníky českých emigrantů. Četnický strážní oddíl Svatobořice vznikl v polovině září 1942 a přímo podléhal Zemskému četnickému velitelství Brno. Oddíl tvořilo z počátku 68 četníků, v březnu 1943 přišly posily a početní stav byl navýšen na rovných 100 mužů. Na podzim vznikla pobočka tábora v Lutíně u Olomouce, k její ostraze bylo vyčleněno 30 příslušníků četnictva, kteří se zde střídali po šesti týdnech.¹¹²

K sjednocení hodností, které byly doposud u policie a četnictva rozdílné, došlo v listopadu 1942. Také byly navýšeny mzdové tarify u vládní policie, které byly nižší než u četnictva, a to se zpětnou platností k 1. červenci 1942.¹¹³ Snaha sjednotit jednotlivé složky uniformované

¹⁰⁷ Velký sbor se skládal z jednoho dirigenta a 39 strážmistrů malý pak z dirigenta a 31strážmistrů. NA, fond GVUP, inv. č. 269, kart. 40, Hudební sbory.

¹⁰⁸ Macek, P., Uhlíř, L., Dějiny obecních policí I. (jejich odraz v heraldice), Praha 2004 a Zeitschrift für die Protektorats-Polizei, XII., 1942, č. 10, s. 287.

¹⁰⁹ NA, fond NSM, inv. č. 952, sig. 110-8/25, kart. 74, Vytvoření Požárního pluku pro Čechy a Moravu.

¹¹⁰ NA, fond GVUP, inv. č. 58, kart. 4, Umorganization der Feuerschutzpolizei Regiment-Abteilung.

¹¹¹ NA, fond NSM, inv. č. 951, sig. 110-8/24, kart. 74, povolávání penzistů do aktivní policejní služby.

¹¹² Kux, Jan, Internační tábor Svatobořice, Svatobořice-Mistřín 1995, s. 39 a 62.

¹¹³ Zeitschrift für die Protektorats-Polizei, XII., 1942, č. 11, s. 303.

policie i navenek tak, aby se podobala své předloze německé pořádkové policii, se odráží i v návrhu generálního velitele Riegeho na zavedení nových jednotných uniforem. Mělo se jednat o původní četnické stejnokroje, které se svou šedozeleňou barvou nejvíce přibližovaly německým, ale s německými výložkami a hodnostním označením. Riege argumentoval větší hospodárností, odstraněním staré řevnivosti mezi policií a četnictvem, v neposlední řadě by německé vyložení a hodnostní označení dobře psychicky připravilo příslušníky protektorátní policie na jejich budoucí včlenění do policie německé. Do letních měsíců roku 1943 došlo k zavedení těchto uniforem ve štábu generálního velitele, stejně tak ve štábech obou inspektorů a dále u nově vzniklých útvarů jako byl požární pluk, policejní prapory, četnické a policejní roty a hudební sbory. Generální velitel plánoval do konce roku vystrojít celou vládní policii nejprve ve velkých aglomeracích Praha, Brno, poté útvary v menších městech. V průběhu roku 1944 měla být novou uniformou vybavena i obecní výkonná police.¹¹⁴

K plošnému zavedení těchto stejnokrojů však nikdy nedošlo a to zvláště pro odpor SD, který to za současné válečné situace považoval za nevhodné. Zdůrazňoval, že takový čin by byl špatně přijat jak u německé veřejnosti, která by byla pohoršena, že v době nedostatku textilního materiálu je autonomním orgánům vydávána nová uniforma, tak u českého obyvatelstva, jenž by v tomto kroku vidělo další ztrátu svébytnosti. Naopak ponechání stávajících uniforem, které se na první pohled nelišily od těch z doby Československé republiky¹¹⁵, považoval z politického hlediska za výhodné, protože z pohledu cizince šlo o jasný znak protektorátní autonomie. Z těchto důvodů bylo přestrojení uniformované policie odloženo na dobu, kdy nebude potřeba, aby protektorát vystupoval jako samostatný politický útvar.¹¹⁶

2.3 Neuniformovaná protektorátní policie

Do úřadu generálního velitele byl jmenován SS-Standartenführer plukovník policie Horst Böhme.¹¹⁷ Inspektorem v Čechách se stal SS-Obersturmbannführer vrchní vládní a kriminální

¹¹⁴ NA, fond ÚŘP-ST, inv. č. 2157, sig. 109-8/40, kart. 131, Zavedení nové uniformy.

¹¹⁵ Jediné uniformní změny spojené se vznikem protektorátu se týkaly odstranění symbolů bývalého Československa a jejich nahrazení protektorátními znaky. Věstník ministerstva vnitra, XXII., 1940, č. 1, s. 7–8, Uniformní předpisy-změny.

¹¹⁶ NA, fond ÚŘP-ST, inv. č. 2157, sig. 109-8/40, kart. 131, Zavedení nové uniformy.

¹¹⁷ Již od počátku září 1942 ho ve všech funkcích nahradil SS-Standartenführer podplukovník policie dr. Erwin Weinmann. Sládek, O., Ve znamení, s. 355.

rada Friedrich Sowa, na Moravě pak SS-Strumbannführer kriminální ředitel Konrad Nussbaum.¹¹⁸

Od inspektorů níže se neuniformovaná policie členila na vládní kriminální policii a obecní kriminální policii. Nejvyšším orgánem vládní kriminální policie byla kriminální ředitelství v Praze a Brně. Jim přímo podléhala kriminální oddělení u vládních policejních úřadů.¹¹⁹ Ředitelství se vnitřně členila na čtyři kriminální inspekce značené K I. až K IV. Inspekce první vedla poznávací službu, kriminální zpravodajství a kriminálně policejní biologické šetření. Druhá měla za úkol boj proti zločinu a zločincům obecně nebezpečným, řemeslným a ze zvyku. Třetí inspekce potírala zločin, jenž nebyl obecně tolik nebezpečný, řemeslný či ze zvyku. Jednalo se o místní služebny, které měly své obvody v jednotlivých městských čtvrtích. Bývalé oddělení „B“ bylo přeměněno na čtvrtou inspekci, přičemž ta měla u kriminálního ředitelství v Praze šest komisariátů a u ředitelství v Brně tři.¹²⁰ Při reorganizaci vyvstal názor, zda by nebylo vhodné celé oddělení „B“ převést přímo pod gestapo, s odůvodněním, že již nyní pro tuto organizaci z větší části pracuje a do níž vyslalo mnoho svých pracovníků.¹²¹ Návrh byl zamítnut a oddělení zůstalo i nadále organizačně součástí protektorátní policie.

Obecní kriminální policie se vnitřně dělila na služebny zvané jednoduché a služebny s rozšířenými úkoly. Ty byly postaveny na úroveň kriminálních oddělení a přejímaly ve svém obvodu vyšetřování důležitých případů a to buď na dožádání ostatních obecních kriminálních policií, četnických stanic, či obecních výkonných policií.¹²² Plnily tak funkci zrušených pátracích stanic četnictva, jejichž bývalý personál byl převeden k neuniformované policii a poté byl přidělen nově vznikajícím služebnám s rozšířenými úkoly. Obecní policie pak byla ve věcech výkonu služby podřízena jednotlivým kriminálním ředitelstvím.¹²³

V rámci kriminálních oddělení a služeben s rozšířenými úkoly vznikla oddělení vražd (Mordkommissionen), v čele s vedoucím popřípadě jeho zástupcem a jedním až dvěma dalšími vyšetřovateli. Jejich úkolem bylo šetřit případy vražd a závažné finanční kriminality, u

¹¹⁸ Tamtéž, s. 355–356.

¹¹⁹ Vyjma kriminálního oddělení Kladno, které před reorganizací bylo vládním policejním úřadem. Macek, P., Uhlíř, L., Dějiny, III., s. 62.

¹²⁰ Tamtéž, s. 61–62.

¹²¹ NA, fond ÚŘP-ST, inv. č. 2151, sig. 109-8/34, kart. 131, Organizační struktura Policejního ředitelství v Praze.

¹²² Macek, P., Uhlíř, L., Dějiny, III., s. 62-63.

¹²³ NA, fond ÚŘP-ST, inv. č. 2152, sig. 109-8/34, kart. 131, reorganizace protektorátní kriminální policie.

sabotáží a zločinů spadajících do pravomoci německých orgánů byly oprávněny k dohledu nad prvotním zásahem, zajištění stop a předběžnému výslechu případných očitých svědků.¹²⁴

Ke konečné změně v organizaci kriminální služby došlo k 1. červnu 1944. Kdy byly úkoly obecné kriminální policie přeneseny na vládní kriminální policii. Ze služeben s rozšířenými úkoly se stala kriminální oddělení a z jednoduchých služeben pobočky. Převodem lidí a vybavení došlo ke konečnému sjednocení kriminální služby v protektorátu. S tím mělo korespondovat i jednotné označení „protektorátní kriminální policie.

¹²⁴ NA, fond GVNP, inv. č. 5, kart. 2.

3. Využití k válečným účelům

3.1 Ostraha železničních tratí a důležitých objektů

Snaha použít protektorátní bezpečnostní složky ve prospěch německého válečného úsilí se projevila po vypuknutí konfliktu s Polskem, když 18. září 1939 vydal generální velitel četnictva po dohodě s německým velením směrnice k zajištění vojensky důležitých železničních tratí.¹²⁵

Jednalo se, jak o střežení samotných tratí formou pohyblivých hlídek, jejichž počet se řídil délkou a povahou střežené tratě, tak o stavění stráží k nepřetržité ostraze budov a zařízení důležitých pro funkčnost dráhy. Pohyblivé hlídky stavěly převážně příslušné četnické stanice, jejichž obvodem dráha probíhala. Úkolem zvláště zřízených četnických železničních strážních oddílů byla hlavně statická ostraha budov a zařízení. Příslušníci těchto oddílů zajišťovali také spojení mezi jednotlivými hlídkami ať už pomocí polních telefonů, bicyklů či pěšmo.¹²⁶

Výkonem neočekávaných, hlavně nočních kontrol strážních oddílů, byli pověřeni velitelé jednotlivých četnických oddělení. Jejich počet se zvýšil po polovině dubna 1940, kdy německý generál zodpovědný za zajištění železničních tratí našel při své inspekční cestě celý strážní oddíl ve spánku a vysvlečený z uniforem a nebylo tedy postaráno ani o pohotovost, ani o spojení s ostatními strážními oddíly. Dalším problémem bylo samotné ubytování četníků. Velmi často se jednalo o místní hostince, což mívalo za následek i jisté nepřístojnosti ve službě, jako překročení večerky a příchod v podnapilém stavu.¹²⁷ Nad místem ubytování projevil údiv i generál Erich Friederici, jenž z titulu své funkce zplnomocněnce německé branné moci u úřadu říšského protektora provedl v létě 1940 přehlídku četnických železničních strážních oddílů a doporučil přemístit četníky buď přímo do nádražních budov, nebo alespoň do vhodných objektů v blízkosti střežené tratě.¹²⁸

Četníci, kteří byli k strážním oddílům odveleni, se pravidelně střídali. Ženatí po dvou a svobodní po čtyřech měsících, poté se vraceli na své domovské stanice s tím, že po určité době mohou být opět povoláni ke službě v oddíle. Při strážní službě na železnici docházelo k častým úrazům, někdy i smrtelným. Na vině byla jak nezvyklost služby a pohyb po

¹²⁵ NA, fond GVČ, inv. č. 139, sig. 4, kart. 82, Střežení železničních tratí.

¹²⁶ Tamtéž.

¹²⁷ NA, fond GVČ, inv. č. 40, sig. 1058, kart. 63, Výkon trestů za srpen 1940 a Fara, František, Četnické vzpomínky, Praha 2002, s. 83.

¹²⁸ NA, fond GVČ, inv. č. 139, sig. 4, kart. 82, Střežení železničních tratí.

vlakových nádražích v době zatemnění, tak přírodní vlivy, sněh, mráz, déšť, mlha a jejich následky jako náledí, závěje, špatná viditelnost a slyšitelnost. Přes veškerá bezpečnostní opatření, jež byla postupem času zaváděna. Jako povinnost velitele strážního oddílu zjistit u staničního úřadu dobu a směr průjezdu vlaků, a dle toho poučit strážce nastupující do služby. Pozorovat akustická a optická návěstí. Obchůzku vykonávat pouze po pěšinách podél trati. Přišlo za prvních osm měsíců služby na železnici o život pět četníků. Jen za měsíc únor roku 1942 byli dva mrtví a jeden těžce zraněný.¹²⁹

Kromě železnice střežily uniformované složky také objekty vojensko-hospodářského významu plynárny, vodárny, elektrárny, vojenská cvičiště a vysílače. Mimo to i tábory z Německa přesunutých dětí. K 15. říjnu 1942 bylo k takovéto strážní službě vyčleněno 1862 příslušníků policie a četnictva, z čehož na ostrahu železničních tratí připadalo 549 mužů.¹³⁰

3.2 Požární pluk Čechy a Morava

Na počátku války po zkušenostech z kampaně v Polsku, konkrétně z bombardování Varšavy, došel vrchní úřad pořádkové policie k rozhodnutí zřídit v rámci požární ochranné policie mobilní jednotky, které by následovaly postupující útvary branné moci a na jimi obsazených území zajišťovaly požární ochranu strategicky důležitých objektů, sklady pohonných hmot, přístavy, ropná pole či zbrojní továrny. Z tohoto důvodu vznikl v listopadu 1939 požární pluk „Sasko“ (Feuerwehrregiment „Sachsen“). Pluk se zúčastnil tažení do Francie, jeho roty pak zabezpečovaly přístav v Rotterdamu, sklady pohonných hmot v přístavech Le Havre, Brest a Lorient. Pokračující konflikt si vyžádal výstavbu dalších pluků nejen k ochraně objektů v obsazených oblastech, ale s narůstajícím počtem náletů spojeneckého letectva také k ochranně vlastního území, včetně protektorátního.¹³¹

Počátkem května 1942 obdržel úřad říšského protektora příkaz říšského vůdce SS a šéfa německé policie Heinricha Himmlera, aby byl urychleně zřízen požární pluk s působností pro území Čechy a Moravu. Již 9. května zaslal zastupující říšský protektor hlášení Himmlerovi o započaté výstavbě pluku, v němž referoval o nemožnosti využít příslušníky ochranné policie

¹²⁹ NA, fond GVČ, inv. č. 139, sig. 4, kart. 82, Střežení železničních tratí a Fara, F., Četnické, s. 83.

¹³⁰ NA, fond GVUP, inv. č. 124, kart. 11, GKUP-zpráva o činnosti 1942 a NA, fond GVČ, inv. č. 1246, kart. 40, Používání četnictva k úkolům které nesouvisí s jeho zákonným posláním.

¹³¹ Schulte, Ralf, Organisationen – Feuerlöschpolizei – Feuerschutzpolizei. Zur Geschichte der deutschen Feuerwehren zwischen 1933 und 1945. Feuerschutzpolizei-Regimenter (FSchP-Rgt), 2001 [cit. 2012-14 -10]. Dostupné z www.feuerloeschpolizei.de/

rozmístěné v protektorátu vzhledem k jejich nízkému počtu. Z tohoto důvodu se rozhodl, že pluk bude sestaven z příslušníků protektorátního četnictva. Dále žádal Himmlera, a to jak z odborných, tak politických důvodů, o přidělení vhodných poddůstojníků a důstojníků požární ochranné policie k velitelství pořádkové policie v Praze, pro základ budoucího velitelského kádru pluku.¹³²

V průběhu května došlo k výběru vhodných četníků, následující měsíc byl proveden nábor mezi bývalými příslušníky Finanční stráže, z 500 adeptů bylo po lékařských prohlídkách 300 přijato k četnictvu v hodnosti strážmistra.¹³³

Pluk byl oficiálně zřízen k 9. červenci 1942, jeho původní název zněl požární pluk „Čechy a Morava“ (Feuerwehrregiment „Böhmen und Mähren“), později přejmenovaný v souladu se změnami názvů ostatních pluků na pluk požární ochranné policie 5 „Čechy-Morava“ (Feuerschutzpolizei Regiment 5 „Böhmen-Mähren“). Velitelem byl s účinností od 15. července jmenován major požární ochranné policie Fritz Möbius, celý útvar podléhal přímo veliteli pořádkové policie v Praze.¹³⁴

Výcvik důstojníků započal na konci května, kdy bylo prvních 17 důstojníků četnictva odveleno do Mnichova, kde prodělali základní požárně-technický kurz. Pokračovací výcvik proběhl u požární ochranné policie v Drážďanech a následně v Königshütte, trval až do 30. září. Vybraných 55 poddůstojníků prošlo základním výcvikem ve škole požární ochranné policie v Bahrendorf u Beeskow/Mark, který trval dva měsíce, a to od 2. června do 1. srpna. Po ukončení výcviku v Německu proběhl pokračovací na území protektorátu, stále pod vedením německého personálu. Četníci s funkcí řidič-strojník prodělali měsíční odborný kurz v Praze u profesionálního hasičstva a následný hasičský výcvik společně s ostatním mužstvem pluku v Königshütte, který byl zakončen k 30. září.¹³⁵

Tak vznikl první oddíl pluku s početním stavem 450 mužů rozdělených do tří rot, každé o třech hasících četách. Oficiálně akceschopným se stal k 1. říjnu 1942, umístěn byl v Plzni-Doubravě. Druhý oddíl o stejné síle vznikl v průběhu následujícího roku, jeho roty byly rozmístěny v prostoru Moravské Ostravy.¹³⁶

¹³² NA, fond NSM, inv. č. 952, sig. 110-8/24, kart. 74, Vytvoření Protipožárního pluku pro Čechy a Moravu.

¹³³ NA, fond GVUP, inv. č. 145, kart. 14, Protipožární policie.

¹³⁴ NA, fond NSM, inv. č. 952, sig. 110-8/25, kart. 74, Vytvoření Protipožárního pluku pro Čechy a Moravu.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ Tamtéž.

Příslušníci pluku byli vyzbrojeni stejně jako jiné policejní útvary.¹³⁷ Ke konci roku 1943 došlo k reorganizaci v souladu se změnami u ostatních pluků požární ochranné policie, kdy byla zrušena plukovní struktura, a nejvyšší samostatnou jednotkou se staly oddíly. Vznikl tak motorizovaný oddíl požární ochranné policie „Čechy“ (Feuerschutzpolizei-Abteilung mot. „Böhmen“) a motorizovaný oddíl požární ochranné policie „Morava“ (Feuerschutzpolizei-Abteilung mot. „Mähren“). Každý se skládal ze štábu a čtyř rot. Štáb a jedna rota oddílu Čechy sídlili na zámku ve Zbirohu, kde se také nacházela náhradní a výcviková rota „Čechy-Morava“ (Ersatz und Ausbildungskompanie „Böhmen-Mähren“), která dodávala doplňky k oběma oddílům. Zbytek útvaru byl umístěn v Plzni-Doubravě, celkově měl 493 mužů. Oddíl Morava měl dvě rotu umístěné v Brně a dvě v Moravské Ostravě, jeho početní stav činil 436 mužů. Od 4. ledna 1944 podléhal každý oddíl příslušnému inspektoru uniformované protektorátní policie.¹³⁸

3.3 Protektorátní policejní prapory

Cíl výstavby praporů byl v podstatě dvojitý. Prvním byla potřeba nových policejních čekatelů k doplnění uniformované policie, jelikož nábor nových sil k policii a četnictvu nebyl od vzniku protektorátu prováděn. Druhým cílem, souvisejícím s reorganizací bezpečnostních orgánů, byla snaha vytvořit základy nového policejního sboru vycvičeného dle německých předpisů a v duchu nacionálního socialismu.¹³⁹ Již od počátku vzniku praporů se uvažovalo o jejich možnosti nasazení mimo území protektorátu k policejně-vojenským úkolům.¹⁴⁰

Zastupující říšský protektor Kurt Daluge svolal k 1. srpnu 1942 pracovní poradou, na níž byli pozváni zástupci z ministerstva vnitra, hospodářství, financí a práce a generální velitel uniformované protektorátní policie Paul Riege. Zde byly projednány podrobnosti o způsobu náboru, financování, umístění, vstrojení a vyzbrojení praporů.¹⁴¹ V zájmu urychlení

¹³⁷ NA, fond GVUP, inv. č. 58, kart. 4, Stellung und Bedeutung der Protektorats Polizeibataillone und der Feuerschutzpolizei Regiment.

¹³⁸ NA, fond GVUP, inv. č. 58, kart. 4, Umorganisation der Feuerschutzpolizei Regiment – Abteilung.

¹³⁹ NA, fond GVUP, inv. č. 58, kart. 4, Stellung und Bedeutung der Protektorats Polizeibataillone und der Feuerschutzpolizei Regiment.

¹⁴⁰ NA, fond ÚŘP-ST, inv. č. 93, sig. 109-1/99, kart. 5, Reorganizace protektorátní uniformované a neuniformované policie, Heydrichova okupační politika v dokumentech, ed. Linhartová, Lenka, Měšťánková, Vlasta, Milotová, Jaroslava, Praha 1987, dokument č. 64, Zpráva pro Vůdce za období od května do 1. září 1942, s. 170.

¹⁴¹ NA, fond GVUP, inv. č. 58, kart. 4, Policejní prapory.

výstavby zvažovalo německé velení možnost využít dobrovolníků z řad vládního vojska,¹⁴² od tohoto návrhu však bylo později upuštěno a padlo rozhodnutí provést nábor přímo z civilního sektoru.

Na konci měsíce září vyšel v denním tisku článek pojednávající o přijímání nových sil k uniformované protektorátní policii. Hlásit se mohli uchazeči ve věku od 18 do 30 let. Ti, co úspěšně absolvovali maturitní zkoušku, mohli v budoucnu dosáhnout důstojnických hodností.¹⁴³

Nábor započal 1. zářím a celkem došlo 11000¹⁴⁴ žádostí. Do služby bylo přijato 1158 mužů, z toho 258 s ukončeným středoškolským vzděláním.¹⁴⁵ V průběhu září byla praporům přidělena jejich budoucí výcviková střediska. Prapor Čechy byl umístěn do bývalých kasáren po československé armádě v Mladé Boleslavi a prapor Morava v táboře po pořádkové policii v Olomouci.¹⁴⁶

Potřebnou výstroj a výzbroj, stejně tak i spojovací techniku, sanitní vybavení a vozidla poskytl hlavní úřad pořádkové policie, který je k 24. září převedl na jednotlivé inspektory uniformované protektorátní policie. Během léta byli na místa velitelů a instruktorů vybírání vhodné kandidáti z řad policie a četnictva. Velitelem praporu Čechy se stal major policie Václav Valina a praporu Morava major četnictva Edmunt Hartel.¹⁴⁷ Ostatní důstojníci sloužili ve funkcích velitelů rot, každý z praporů disponoval třemi. Vrchní strážmistři veleli jednotlivým četám, Gážisté mimo služební třídy vedli výcvik družstev, či měli funkce zásobovačů a zbrojířů. U každého praporu byli umístěni čtyři příslušníci pořádkové policie, jeden styčný důstojník u štábu a u každé roty jeden poddůstojník.¹⁴⁸

Příslušníci praporů užívali standardních četnických uniforem, které však byly opatřeny výložkami a nárameníky německého vzoru. Nárameníky byly červené barvy

¹⁴² NA, fond ÚŘP-ST, inv. č. 93, sig. 109-1/99, kart. 5, Reorganizace protektorátní uniformované a neuniformované policie.

¹⁴³ Tamtéž a Šiška, Miroslav, Tajemství Protektoratsbataillonu Böhmen, in: Rudé právo, 4, 1994, č. 137, s. 9.

¹⁴⁴ Perzi, Niklas, Protektorátní, s. 20.

¹⁴⁵ Prapor Čechy měl 662 mužů z toho 166 maturantů, prapor Morava 496 mužů z toho 92 maturantů. NA, fond ÚŘP-ST, inv. č. 2152, sig. 109-8/35, kart 131, Reorganizace protektorátní uniformované a neuniformované policie.

¹⁴⁶ NA, fond GVUP, inv. č. 58, kart. 4, Policejní prapory

¹⁴⁷ Tamtéž.

¹⁴⁸ Landiš, Ludvík, Hora, František, Ohnivý koberec nad Hamburkem. Z historie Protektorátního policejního praporu Čechy, s. 14 a 17.

s německým hodnostním označením. Také obdrželi brigády německého stříhu s kokardou a větším protektorátním znakem. Do strážní služby se nosily standardní přilby protektorátního četnictva, ale k bojovému výcviku bylo užíváno přileb německých. Pracovní a cvičební oděv se skládal z bílé haleny a kalhot.¹⁴⁹

Výcvik byl veden podle německých policejních předpisů a velící řečí byla rovněž němčina. V prvních několika týdnech se kladl důraz převážně na vojenský výcvik, pořadová cvičení beze zbraně, se zbraní, boj z blízka, střelbu z pistole, pušky a lehkého kulometu, hod granátem. Dále se vyučovalo protiletectvé a protichemické ochraně. Policejně odborné předměty, právo pro užití zbraně, úřední organizace v Říši, nacionálně socialistický světónázor. Celý výcvikový cyklus měl trvat osm měsíců a skončit k 30. květnu 1943.¹⁵⁰

Kurz však byl ukončen o půl měsíce dříve z důvodu přesunu praporů do Německa, kde měly posílit jednotky pořádkové policie. Této povinnosti byli zproštěni pouze ženatí a muži, kteří neprošli dodatečnou zdravotní prohlídkou, ti zůstali sloužit v protektorátu. Před odjezdem obdržel každý osobní zbraň, německou parabelu¹⁵¹ a osm nábojů, také rukávovou pásku bílé barvy s nápisem v německém jazyce „ve službách německé pořádkové policie,“¹⁵² každému byl vystaven dekret v němž stálo „na dobu neurčitou jste přidělen k nouzové službě u německé policie nenastoupíte-li čeká vás vězení a neohraňčený peněžitý trest“.¹⁵³

V Říši byly oba prapory rozděleny po rotách. Roty praporu Čechy byly nasazeny na severu a spadaly tak pod velitele pořádkové policie Hamburk, první rota byla umístěna v Lübecku, druhá v Brémách-Oberneuland, třetí v Kielu, štáb praporu v Hamburku, celkem 17 důstojníků a 313 gážistů. Prapor Morava působil v Severním Porýní-Vestfálsku a náležel tak pod velitele pořádkové policie Münster, štáb a první rota sloužila v Mühlheim an der Ruhr, druhá v Bottrop a třetí rota v Düsseldorfu.¹⁵⁴

¹⁴⁹ Šiška, Miroslav, Batalion má svého historika, in: Rudé právo, 4, 1994, č. 213, s. 13.

¹⁵⁰ NA, fond GVUP, inv. č. 58, kart. 4, Policejní prapory a Hartel, Edmund, Ein Tag bei Protektorats-Polizeibataillon, in: Zeitschrift für die Protektorats-polizei, 12, 1942, č. 12, s. 326–328.

¹⁵¹ Jednalo se o Walther PP, osobní zbraň jednotlivce u pořádkové policie.

¹⁵² Velitel pořádkové policie Hamburk ve své zprávě o průběhu výcviku a nasazení praporu Čechy v Německu poukazuje na poněkud nešťastný vzhled pásek k čemuž dodává, že část mužstva která se cítí být článkem německé pořádkové policie je zásadně odmítá, proto navrhuje, pokud by bylo jejich nošení nezbytné, užití menších pásek například jakých používá polní četnictvo. NA, fond ÚŘP-ST, inv. č. 2158, sig.109-8/41, kart. 131, Výcvik policejních praporů „Böhmen“ a „Mähren“ v Říši.

¹⁵³ Šiška, Miroslav, Tejemství..., s. 9.

¹⁵⁴ NA, fond ÚŘP-ST, inv. č. 2158, sig. 109-8/41, kart. 131, Výcvik policejních praporů „Böhmen“ a „Mähren“ v Říši.

V Německu nastal nový výcvik a školení pod vedením německých policistů. Výuka byla zaměřena spíše na teoretické předměty jako německý jazyk, protivzdušnou ochranu a kriminalistiku. Po celou dobu nasazení v Německu byla vyplácena gáže za první bojové pásmo. Na konci července 1943 podnikli spojenci tři velké kobercové nálety na Hamburk, zde došlo k prvnímu zasazení všech tří rot praporu Čechy. Jeho příslušníci se účastnili jak vyprošťovacích tak odklízecích prací, hlavním úkolem však byla ostraha rozbombardovaných čtvrtí a odstraňování nevybuchlých pum.¹⁵⁵

Z Hamburku byl prapor definitivně stažen až počátkem října. Poté se opět jeho roty navrátily do jim určených měst a následoval další výcvik. V listopadu si roty svá působišť proměnily. Na konci roku byli příslušníci obou praporů značně vyčerpaní, zvláště pak po psychické stránce. Počátkem roku 1944 došlo na popud K. H. Franka ke stažení zpět do protektorátu.¹⁵⁶

Po příjezdu do kasáren byly odevzdány osobní zbraně, opasky, přilby, lopatky, plynové masky a jiná výstroj propůjčená německou policií. Jako náhradu obdrželi příslušníci praporů protektorátní výstrojní součástky a zbraně. Jednotlivci, zvláště maturanti, byli přiděleni k individuální službě na jednotlivé policejní revíry a četnické stanice, většina však nastoupila službu u policejních rot nebo u četnických motorizovaných rot.¹⁵⁷

Za velmi uspokojujivé plnění úkolů v době nasazení v Německu¹⁵⁸ bylo rozhodnuto vyznamenat 10 procent příslušníků praporů. Byly tak vybráni jednotlivci, kteří se zvláště vyznamenali při výkonu služby a téměř všichni velitelé, jimž bylo uděleno německé vyznamenání Čestný odznak protiletcecké ochrany 2. stupně.¹⁵⁹

3.4 V „boji“ proti partyzánům

První zárodky budoucího partyzánského hnutí na protektorátním území vznikly v letech 1942 a 1943, přičemž činnost většiny z nich byla soustředěna na Moravě, kde k této formě

¹⁵⁵ Landiš, L., Hora, F., Ohnivý, s. 25-26 a 34–51, Šiška, M., Tajemství, s. 9.

¹⁵⁶ Šiška, M., Tajemství, s. 9.

¹⁵⁷ Landiš, L., Hora, F., Ohnivý, s. 129, Šiška, M., Tajemství, s. 9 a Westfál, Peter, Uniformovaná protektorátní policie v letech 1942-1945, Praha 2006. Diplomová práce, Policejní akademie ČR, vedoucí diplomové práce Mgr. Lubomír Uhlíř, s. 30.

¹⁵⁸ Velmi spokojen s vystupováním příslušníků praporu Morava a to jak ve službě tak mimo službu byl velitel pořádkové policie Münster, rovněž velitel pořádkové policie Hamburk vyjádřil svou naprostou spokojenost s praporem Čechy. NA, fond ÚŘP-ST, inv. č. 2158, sig. 109-8/41, kart. 131, Výcvik policejních praporů „Böhmen“ a „Mähren“ v Říši.

¹⁵⁹ Landiš, L., Hora, F., Ohnivý, s. 41, Westfál, P., Uniformovaná, s. 33.

odboje byly příhodnější geografické podmínky.¹⁶⁰ K zintenzivnění bojové činnosti došlo na přelomu let 1943 a 1944, kdy v oblasti severovýchodní Moravy začaly působit skupiny Jan Žižka a Jiskra. Také se zde ukrývalo velké množství uprchlých sovětských zajatců prchajících na východ, i českých lidí skrývajících se před bezpečnostními orgány buď pro ilegální činnost, nebo po útěku z pracovního nasazení v Říši.¹⁶¹

Vzhledem k takto zvýšené odbojové aktivitě bylo rozhodnuto počátkem prosince 1943 o posílení četnických stanic v dané oblasti. Jednalo se o příhraniční stanice v Dobré, Morávce a Raškovicích. Jejich úkolem bylo zabránit ilegálním přechodům ze Slovenska na Moravu a naopak. V lednu následujícího roku se situace nijak nezlepšila, naopak začalo přibývat případů za účelem samozásobení, a to jak potravinami, tak zbraněmi. Neveliká důvěra v protektorátní četnictvo vedla k doplnění výše zmíněných stanic příslušníky německého četnictva. V průběhu několika následujících měsíců dosáhly partyzánské aktivity takového rozsahu, že si situace vyžádala zřízení operačního oddílu „Miethe“ (Einsatzkomando „Miethe“), složeného z dvou rot ochranné policie.¹⁶²

V květnu vydal inspektor uniformované protektorátní policie na Moravě Georg Attenberger přípis o zajištění spolupráce mezi operačním oddílem a protektorátní uniformovanou policií, což se v praxi týkalo zvláště četnictva, jenž disponovalo poměrně hustou sítí stanic, které byly tímto povinny hlásit jakékoliv podezřelé osoby, či události v první řadě nejbližšímu stíhacímu oddílu (Jagdkommando) a poté mu být plně k dispozici, ať již při následném šetření incidentu, či pronásledování partyzánů.¹⁶³ Až poté měly být informovány další instituce jako okresní a zemské četnické velitelství, venkovní a řídicí služebna gestapa. Přednostní poskytování zpráv speciálním protipartyzánským oddílům mělo snížit na minimum časové ztráty vznikající předáváním informací mezi jednotlivými protektorátními a německými policejními orgány a umožnit jim zasáhnout přímo na místě v co nejkratší době.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Gebhart, Jan, Cesta k vítězství. (Kapitoly z dějin partyzánského hnutí v českých zemích v letech 1943–1945), Praha 1981, s. 21.

¹⁶¹ Sládek, Oldřich, Ve znamení smrtihlava. Nacistický bezpečnostní aparát v letech 1944–1945, Praha 1991, s. 19 a 57.

¹⁶² Černý, Vladimír, Protipartyzánské operace na Moravě v letech 1944–1945, Brno 2006. Disertační práce, Historický ústav Filozofické fakulty Masarykovy univerzity Brno, vedoucí disertační práce doc. PhDr. Vladimír Goněk, Csc., s. 75

¹⁶³ Tamtéž, s. 76.

¹⁶⁴ Sládek, O., Ve znamení, s. 20.

Na podzim roku 1944 se objevila nová forma boje, vyznačující se zvýšeným počtem přepadených stanic, z nichž si partyzáni brali kromě zbraní a finanční hotovosti také uniformy a součásti výstroje, což usnadňovalo pohyb v terénu a hlavně přepady dalších stanic. Na konci října reagoval na vzniklou situaci zemský četnický velitel plukovník Vilém Langhammer, který především kritizoval nepřipravenost četníků těmto útokům adekvátně čelit a také to, že se nechali až příliš snadno překvapit a odzbrojit.¹⁶⁵

Skutečnost však byla taková, že řada přepadů byla předem dohodnuta a zinscenována, nebo se osazenstvo stanice poměrně rádo a dobrovolně vzdalo, bylo-li mu to umožněno. Zvláště po incidentu v Příbyslavi, kde došlo k popravě čtyř příslušníků četnictva.¹⁶⁶ Po rozšíření zprávy o této události poklesla jakákoliv vlastní iniciativa ze strany příslušníků uniformované protektorátní policie, jež byla již tak dost nízká.¹⁶⁷

Německé vedení se s takovýmto stavem nehodlalo smířit. Dospělo k rozhodnutí utvořit zvláštní protipartyzánskou jednotku z členů uniformované policie. Počátkem listopadu 1944 byli všichni příslušníci sboru seznámeni s výzvou,¹⁶⁸ jejíž nadpis zněl „dobrovolníci v před!“, v níž byl oznámen úmysl zřídit výše zmíněný oddíl. Přihlásivším se četníkům a policistům byla přislíbena kvalitní výzbroj a zvláštní protipartyzánský výcvik. V otázkách stravy, služného a zaopatření případných pozůstalých měly být postaveni na roveň příslušníkům německé pořádkové policie.¹⁶⁹ Frank také vydal nařízení umožňující okamžité přeložení příslušníků protektorátní policie, kteří by ve službě zastřelili partyzána či parašutistu, aby tak byli chráněni před případnou pomstou.¹⁷⁰

Celá náborová akce skončila naprostým nezdarem, vzhledem k nízkému počtu zájemců o službu v tomto útvaru. Na generální velitelství uniformované protektorátní policie v Praze došlo k 17. listopadu celkem 123 žádostí. V Čechách se přihlásilo 42 důstojníků, z toho 33 německé národnosti. Gážistů mimo služební třídy se přihlásilo 58.¹⁷¹ Je příznačné, že na Moravě, kde měli příslušníci sboru praktické zkušenosti s působením partyzánů, projevil

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 88.

¹⁶⁶ Událost je podrobně rozebrána v páté kapitole, konkrétně v podkapitole Přílišná horlivost?

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 133–134.

¹⁶⁸ Výzva se netýkala příslušníků požární ochranné policie a technické nouzové pomoci. NA, fond GVUP, inv. č. 151, kart. 14, Protipartyzánské oddíly-zřízení.

¹⁶⁹ Tamtéž.

¹⁷⁰ Brandes, D., Češi, s. 425.

¹⁷¹ Národnost jednotlivých gážistů v archivu neuvedena.

zájem pouze deset důstojníků, z nichž byli všichni Němci a sedm gážistů, z nichž pět bylo také německé národnosti.¹⁷²

Mezitím neustále stoupal počet přepadených stanic, po nezdařené náborové akci se německé vedení uchýlilo k již vyzkoušené taktice posilování stanic příslušníky německého četnictva. Počátkem prosince byl tímto způsobem navýšen početní stav 65 četnických stanic nacházejících se v okresech Frýdek Mýstek, Hranice, Valašské Meziříčí, Vsetín, Kroměříž, Zlín, Uherský Brod a Hodonín, kde byla partyzánská aktivita nejsilnější. Na každou stanici byli přiděleni tři Němci. Místní četníci opět obdrželi karabiny, kterými byly po vypuknutí Slovenského národního povstání vyzbrojeny pouze kasernované útvary nacházející se pod větším dozorem.¹⁷³

Před koncem roku bylo rozhodnuto o posílení dalších stanic a to jak na Moravě, tak v Čechách, což souviselo se zvýšenou aktivitou na Českomoravské vrchovině a snahou zabránit pronikání partyzánů na území Čech. V lednu 1945 vydal generální velitel uniformované protektorátní policie Ernst Hitzegrad rozkaz k formování četnických operačních oddílů (Gendarmerie Einsatzkommandos) v síle pěti mužů. I oni byli znovuvyzbrojeni karabinami a nasazeni v okresech Vysoké Mýto, Chrudim, Litomyšl, Čáslav, Ledec nad Sázavou, Humpolec, Pelhřimov. Na konci ledna došlo k posílení těchto formací, každé o tři německé četníky, a jejich úkolem bylo vykonávat hlídkovou a pochůzkovou službu v jim svěřených obvodech. Byli zcela vyčleněni z plnění úkolů v místě stanice a měli pouze pátrat po partyzánech a podezřelých osobách. Příslušníci slabších nepřátelských oddílů měli být buďto zatčeni či zneškodněni. Početnější síly měli být sledovány a ohlášeny na nejbližší stanici či německé jednotce s žádostí o podporu. Ve dne mohla hlídku tvořit jen dvojice četníků, ale v noci tvořilo hlídku minimálně pět mužů. Pokud by se hlídka nevrátila, měla být ihned vyrozuměna bezpečnostní policie.¹⁷⁴

Laxní přístup řadových příslušníků četnictva k partyzánské problematice byl počátkem roku 1945 zcela evidentní. To naznačuje i fakt, že hlášení o případech docházela s velkým časovým zpožděním v nejasné a pro německé orgány naprosto nesrozumitelné formě, což vedlo tak daleko, že byly nuceny vydat nařízení, jak správně vyplňovat hlášení o případech. Nejprve měl být uveden den, kdy došlo k incidentu a pokud možno i hodina. Poté místo

¹⁷² K tomuto počtu nutno připočíst dva podplukovníky německé národnosti přímo z generálního velitelství uniformované protektorátní policie a čtyři podstrážmistry české národnosti z pracovního oddílu Roudnice, jichž se však výzva netýkala. NA, fond GVUP, inv. č. 151, kart. 14, Protipartyzánské oddíly-zřízení.

¹⁷³ Perzi, N., Protektorátní, s. 19.

¹⁷⁴ Sládek, O., Ve znamení, s. 33–34.

události a okres, ke kterému náleží, a také vzdálenost od nejbližšího města. Dále jméno přepadeného či přepadených, jejich státní příslušnost a povolání. Co partyzáni požadovali, zda potraviny, potravinové lístky, či zbraně. Také jakým jazykem dotyční hovořili, byli-li v civilu nebo v uniformách. Směr útěku z místa činu a nakonec kdo, kdy a komu případ nahlásil, která četnická stanice případ šetřila a které služebny byly poté vyrozuměny.¹⁷⁵

Počátkem roku 1945 v důsledku neustále se zhoršující bezpečnostní situace přistoupilo německé vedení k opětovné snaze utvořit v rámci uniformované policie oddíly určené k boji proti partyzánům. Došlo tak k postavení dvou četnických operačních rot (Gendarmerie-Einsatzkompanien) Praha, Brno. Roty přímo podléhaly příslušnému inspektoru uniformované protektorátní policie dané země. Jelikož předchozí pokus o sestavení oddílů z dobrovolníků ztroskotal, bylo nyní využito bývalých příslušníků policejních praporů, výhodou byl jejich mladý věk a absolvování policejního výcviku dle německých předpisů. Každá rota měla čtyři důstojníky a 146 příslušníků mužstva, dělila se na tři čety a byla podle možností motorizovaná. K těmto rotám přibyla i četnická operační četa (Gendarmerie-Einsatzzug) v Kolíně¹⁷⁶. Jednotky prodělaly krátký protipartyzánský výcvik pod německým vedením. K výraznějšímu nasazení proti partyzánům však nikdy vzhledem k blížícímu se konci války nedošlo.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Černý, V., Protipartizánské, s. 143–144.

¹⁷⁶ Četa byla 5. února 1945 přeložena do Jílového u Prahy. NA fond GVNP, inv. č. 8, kart. 3.

¹⁷⁷ Sládek, O., Ve znamení, s. 35.

4. Podíl protektorátní policie na perzekuci romského a židovského obyvatelstva

4.1 Perzekuce Romů

Evidenci potulných cikánů mělo na základě zákona z roku 1927 „o potulných cikánech“ na starosti až do roku 1942 četnictvo. Tento zákon označoval potulnými cikány cikány z místa na místo se toulající a osoby práce se štítící, jež žijí kočovným způsobem. Tyto osoby podléhaly evidenci, kterou vedly jednotlivé četnické pátrací stanice v rámci svého obvodu, Centrální evidenci pro území protektorátu vedlo Ústřední četnické pátrací oddělení.¹⁷⁸

Na podzim 1939 byla ministerstvem vnitra uveřejněna výzva k trvalému usazení kočujících osob, nejpozději však do konce ledna příštího roku. Těm, kteří by nařízení neuposlechli, hrozila internace v kárných pracovních táborech, ačkoliv ty v tu dobu ještě neexistovaly. Samotné obce měly být těmto osobám v integračním procesu maximálně nápomocny, a to jak při hledání práce, tak ubytování. Ne vždy tomu tak bylo, řada obcí se snažila zabránit jejich usazení ve svém katastru tím, že se snažily zpochybnit jejich domovské právo v daném místě. Úkolem četnických stanic pak bylo nahlašovat všechny tyto námítky příslušnému okresnímu úřadu a předávat podrobné informace o usazených osobách přímo Ústřednímu četnickému pátracímu oddělení.¹⁷⁹

S počátkem reorganizace autonomních bezpečnostních orgánů je spojeno převzetí romské problematiky kriminální policií. To bylo umožněno včleněním Ústředního četnického pátracího oddělení do Všeobecné kriminální ústředny a vznikem Kriminální ústředny v Praze, která tak převzala jak pracovníky skupiny evidence potulných cikánů, tak jejich databanku, jež se později stala základem pro soupis a deportaci Romů do koncentračních táborů.¹⁸⁰

V březnu 1942 schválila protektorátní vláda nařízení 89/42 „o preventivním potírání zločinnosti,“ jehož předlohou byl výnos říšského ministerstva vnitra. Čtvrtá část tohoto nařízení obsahovala zvláštní ustanovení týkající se romského obyvatelstva „Cikánům

¹⁷⁸ Macek, P., Uhlíř, L., Dějiny, II, s. 59 a 62 a 129.

¹⁷⁹ Pape, Markus, A nikdo vám nebude věřit. Dokument o koncentračním táboře Lety u Písku, Praha 1997, s. 29–30.

¹⁸⁰ Vedoucím skupiny evidence potulných cikánů v ÚČPO byl vrchní strážmistr četnictva Josef Mareš jemuž se přezdívalo cikánský král. Byl považován za odborníka, zabýval se kulturou a způsobem života Romů a ve třicátých letech vytvořil jejich rozsáhlou kartotéku. Tamtéž, s. 165 a Věstník ministerstva vnitra, XXIV., 1942, č. 3, s.177, Všeobecná kriminální ústředna v Praze, včlenění Ústředního četnického pátracího oddělení.

a osobám potulujícím se po způsobu cikánském jest zakázáno vzdalovati se z místa, jež jim bylo úředně přikázáno, bez předchozího povolení Kriminální ústředny v Praze.“¹⁸¹ V případě porušení tohoto ustanovení, na ně mohla být uvalena preventivní policejní vazba, kterou nařizovala v Čechách kriminální ústředna a na Moravě kriminální oddělení policejního ředitelství v Brně. Tato vazba byla vykonávána ve sběrných táborech v Letech u Písku a Hodoníně u Kunštátu.¹⁸²

Další fází směřující ke konečné likvidaci celého etnika byl soupis všech českých a moravských Romů. Ten se uskutečnil na základě výnosu „o potírání cikánského zlořádu“ vydaného generálním velitelem neuniformované policie 10. července 1942. Jednalo se o první výnos Horsta Böhma v jeho nové funkci generálního velitele.¹⁸³ Celá akce proběhla pod vedením Kriminální ústředny v Praze a policejního ředitelství v Brně. Soupis samotný provedly složky uniformované protektorátní policie¹⁸⁴

Osoby, jichž se soupis tykal, kočovní i usazení Romové, míšenci, osoby, které se svým vzhledem, způsobem života, mravy a zvyky od jmenovaných nelišily, byly upozorněny na zákaz cestování od půlnoci 1. do půlnoci 3. srpna a povinnost dostavit se na nejbližší policejní strážnici, či četnickou stanici. Zde byla vypracována dokumentace ke každé osobě, vyplněny dotazníky s daktyloskopickými kartami a dvěma fotografiemi. Materiály byly do 5. srpna odeslány na příslušné četnické pátrací stanice či policejní ředitelství, které je do 15. srpna odeslaly spolu s hlášením o průběhu celé akce Kriminální ústředně v Praze.¹⁸⁵ Celkem bylo evidováno více než 6500 osob,¹⁸⁶ z nichž 1100 bylo v rámci akce zadrženo. Jednalo se jak o Romy, kteří neměli stálé zaměstnání, tak o osoby žijící kočovným způsobem. Pravomoc rozhodnout o tom, kdo bude zadržen a zařazen do transportu a kdo nikoliv, připadla jednotlivým četnickým pátracím stanicím a policejním ředitelstvím.¹⁸⁷

Místa soustředění takto zadržovaných osob se nacházela ve větších městech, nejčastěji k tomuto účelu posloužil dvůr místního policejního ředitelství. Osoby z Čech směřovali do Let u Písku, zatímco osoby z Moravy do Hodonína u Kunštátu. K samotnému transportu bylo

¹⁸¹ Pape, M., A nikdo, s. 45.

¹⁸² Nečas, Ctibor, Nemůžeme zapomenout. Našti bisteras, Olomouc 1994, s. 10.

¹⁸³ Nečas, Ctibor, Českoslovenští Romové v letech 1938–1945, Brno 1994, s. 44–45.

¹⁸⁴ Pape, M., A nikdo, s. 51.

¹⁸⁵ Tentýž, s. 52.

¹⁸⁶ Nečas, Ctibor, Vězňové protektorátních cikánských táborů 1942–1943, Brno 1987. s. 9.

¹⁸⁷ Pape, M., A nikdo, s. 52–53.

využito železnice a nákladních vozidel. Někteří, zvláště velké rodiny, obdrželi průvodní list a mohly cestovat ve svých obytných vozech, avšak vždy za asistence četnictva.¹⁸⁸

Nové úkoly protektorátní policii vyvstaly na počátku roku 1943, kdy na rozkaz říšského ministra vnitra a vůdce SS Heinricha Himmlera z 16. prosince 1942 museli být vybráni „cikánští míšenci, Cikáni-Romové a neněmečtí příslušníci cikánských skupin balkánského původu“ a nuceně koncentrováni v osvětimském táborovém komplexu. Toto nařízení postihovalo veškerou romskou populaci z území Říše, Východního Pruska, Alsaska, Lotrinska a Lucemburska, dále také z okupovaného Rakouska, Sudet, polských území, Belgie, Holandska a Protektorátu Čechy a Morava.¹⁸⁹

Provedení této akce v Čechách a na Moravě bylo svěřeno protektorátní policii. Generální velitel neuniformované policie pověřil organizací deportací šéfa svého štábu.¹⁹⁰ Ten svolal 28. ledna 1943 důvěrnou poradu přednostů všech oddělení kriminální policie a po ní uspořádali podrobné porady inspektoři neuniformované protektorátní policie v Čechách a na Moravě. Společným tématem celostátní i obou zemských porad bylo „odtransportování Cikánů a cikánských míšenců z území Protektorátu Čechy a Morava k pracovnímu nasazení v Osvětimi“.¹⁹¹

Bezprostředně nato, 29. ledna, rozeslal Hlavní úřad říšské bezpečnosti všem vedoucím kriminálních ústředen spěšný dopis, který byl prováděcím nařízením k Himmlerovu rozkazu. Nařízení obsahovalo pokyny o způsobu uvalení preventivní vazby, o vyhotovení vězeňské dokumentace a o vypravení transportů.

Nařízená akce se neměla vztahovat na rasově čisté Sinty a Lallery, respektive na jejich uznané míšence. Z romské populace z ní mohly být vyňaty jenom některé osoby, pokud by se podrobily sterilizaci. Mezi těmito osobami byli výslovně uvedeni Romové, jejichž manželky byly plnoprávními příslušnicemi německého národa, dále osoby se stálou prací a trvalými bydlišti, muži, kteří sloužili v armádě nebo pracovali ve vojensky důležitých podnicích, a konečně Romové s prokazatelně cizí státní příslušností.¹⁹²

V protektorátu se pokyny projednávaly už 2. února 1943 na štábní poradě u generálního velitele neuniformované protektorátní policie, kde byl také stanoven postup deportací.

¹⁸⁸ Tentýž, s. 53.

¹⁸⁹ Nečas, C., Nemůžeme, s. 12.

¹⁹⁰ Pape, M., A nikdo, s. 151

¹⁹¹ Nečas, C., Z Brna do Auschwitz – Birkenau První transport moravských Rómů do koncentračního tábora Auschwitz – Birkenau, Brno 2000, s. 9.

¹⁹² Nečas, C., Nemůžeme, s. 12.

Nejprve měli být odtransportováni vězňové cikánských táborů v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu a po nich všichni ostatní Romové, kteří byli do té doby ponecháni na svobodě. Hromadným transportům všech těchto vězňů i dosud nezajištěných mužů, žen a dětí muselo předcházet sestavení jmenných seznamů a provedení zdravotně policejních opatření, což bylo sděleno 5. února nejprve telefonicky a následně písemně českému i moravskému inspektorovi neuniformované protektorátní policie.¹⁹³

Zdravotní situace v obou cikánských táborech byla však v této době natolik nepříznivá, že obrátila celý tento plán naruby a deportace proběhly v opačném pořadí, než jak se původně předpokládalo.¹⁹⁴

Celé odtransportování proběhlo ve třech etapách. Nejdříve byla deportována podstatná část Romů v hromadných transportech uskutečněných 7., 8., 11. a 19. března 1943. Někteří jednotlivci i rodiny z řad usedlých moravských Romů však byli z transportních seznamů vyňati a ponecháni prozatím na svobodě. V druhé etapě byly vypraveny transporty 7. května a 22. srpna 1943. První se skládal z vězňů cikánského tábora v Letech u Písku a usedlých moravských Romů. Druhý z vězňů cikánského tábora v Hodoníně u Kunštátu. V poslední etapě byli deportováni Romové, kteří byli v době předchozích transportů v nemocnicích, vyšetřovací vazbě, či věznicích. K čemuž došlo 19. října 1943 a 28. ledna 1944.¹⁹⁵

Shromažďování osob určených k deportaci měla na starosti uniformovaná protektorátní policie. Transporty byly přepravovány po železnici směrem na Moravskou Ostravu. Eskortu na území protektorátu zajišťovala rovněž uniformovaná policie. Na hranici si transport převzala německá pořádková policie.¹⁹⁶

Chování příslušníků protektorátní policie k deportovaným bylo různé od případů strohého, až násilného jednání¹⁹⁷ přes čistě komisi¹⁹⁸ až po jistou míru solidarity a snahu pomoci.¹⁹⁹

¹⁹³ Nečas, C., Z Brna, s. 9–10.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 10.

¹⁹⁵ Nečas, C., Nemůžeme, s. 13–14.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 13.

¹⁹⁷ Vzpomínka Josefa Jelínka „Dne 15. března 1943 ve 12 hodin v noci mně někdo klepá na dveře. Zeptal jsem se, kdo je tam, a bylo mně řečeno, že četníci. Šel jsem otevřít. Byl to četník jménem Vedra a dva v kožených kabátech, Vedra mně řekl, abych se oblékl a šel s nimi. Ptám se proč a v tu chvíli jsem od něho dostal pořádný políček.“ Tamtéž, s. 160.

¹⁹⁸ Vzpomínka Antonína Murka. „Dyž sem se ráno 1. srpna 1942 chystal do práce, došel pro mne četník, abych šel sním. Deň předtým se mama dozvěděla, že její sourozenci půjdú do Hodonína, oni ale nasedali ve Vizovicích. Mně četník nic neřekl, enom mě odvedl na nádraží do Lípy. Tam sme čekali. Jak dojel transport z Vizovic, tož mě pichli do vagónu s něma.“ Tamtéž, s. 180.

Také se vyskytly případy korupce, kdy za slíbené vynětí z transportních seznamů byly brány úplatky, aniž by však k slíbenému propuštění došlo.²⁰⁰

Během deportací vznikly podstatné rozdíly mezi českým a moravským prostředím. V Čechách se podařilo odsunout Romy vzhledem k jejich nižším počtům a kočovnému způsobu života již v první etapě. Naproti tomu na Moravě zůstalo po první etapě deportací několik usedlých romských rodin. Počet moravských Romů, kteří zůstali na svobodě, připadal šéfovi štábu generálního velitele neuniformované protektorátní policie příliš vysoký, takže na poradě konané 28. května 1943 udělil moravskému inspektorovi neuniformované policie důtku za to, že v jeho obvodě žila v té době ještě více než pětina původního romského obyvatelstva.²⁰¹

4.2 Cikánské tábory

Předchůdci těchto táborů byly kárné pracovní tábory, které sloužily k izolaci „osob práce se štítících, které nemohly prokázat, že mají řádným způsobem zajištěnou obživu.“ Zřízení těchto táborů schválila vláda druhé republiky 2. března 1939.²⁰² Původně mělo být jejich zřizovatelem ministerstvo národní obrany, k řízení a správě mělo být použito vojenských osob v činné službě. K ostraze pak příslušníků četnictva či vězeňských dozorců. Zbylé funkce měli zastat občanskí zaměstnanci státní správy. Avšak se vznikem protektorátu a následným zánikem ministerstva národní obrany přešla vládním rozhodnutím z dubna 1939 celá agenda na ministerstvo vnitra.²⁰³

To však bylo v této době zaměstnáno zcela jinými záležitostmi souvisejícími se vznikem nového státního útvaru a zatíženo množstvím agendy, jež bylo nuceno řešit přednostně. Ale

¹⁹⁹ Vzpomínka Boženy Valdové. „Když se to chystalo do toho Německa, tak tatínek to tenkrát tak nějak vymyslel, že jsme prostě utekly a zdržovali se v Lidečku na Valašsku. Tamější lidi o nás věděli, i naši četníci tenkrát ještě věděli o nás, ale nechali nás na pokoji.“ A vzpomínka Emílie Hanákové. „Byl tam nějaký, jak sa to dřív říkalo, strážmistr, nějaký Nejezchleba, a on dal tatínkovi slovo, to si pamatuju, že není možné, aby došli, jako tí Němci, a zebali nás tak z ničeho nic, že aspoň tři dni dajú, než nás budú brát. Dal čestné slovo a on to slovo dodržel. Jak mu to došlo, okamžitě dojel na kole a ohlásil to tatínkovi. Legitimačky nám nechal, znamenalo to, že sme mohli utéct a aj sme to měli v úminku, že utečem na Slovensko.“ Tamtéž, s. 217 a 120.

²⁰⁰ Kriminální asistent neuniformované protektorátní policie Arnošt Dubový byl v této souvislosti obviněn z korupce a postaven před soud. Krajský soud v Brně jej však pro nedostatek důkazů v prosinci 1944 zprostil viny, tamtéž, s. 67.

²⁰¹ Tamtéž, s. 14.

²⁰² Pape, M., c. d., s. 29.

²⁰³ Výbor ze Sbírek zákonů a nařízení důležitých pro službu četnictva, 1939, s. 7–9.

již na podzim téhož roku se k problematice kárných pracovních táborů vrátilo. Zvláště na naléhání samotného ministra vnitra Josefa Ježka, který z vlastní iniciativy nařídil 15. července 1940 zřízení prvního kárného pracovního tábora, k čemuž dal říšský protektor pro Čechy a Moravu Konstantin von Neurath své svolení až dodatečně, a to 27. července 1940.²⁰⁴

Nakonec došlo k zřízení dvou táborů, jednoho s působností pro zemi českou v Letech u Písku, druhého pro zemi moravskou v Hodoníně u Kunštátu. Základní kádr personálu poskytlo četnictvo. Pro každý tábor bylo potřeba jednoho důstojníka výkonného na funkci ředitele a jednoho důstojníka účetního jako jeho zástupce a hospodáře, dále vrchního strážmistra či praporčíka jako účetního a 20 až 25 gážistů k ostraze. Všichni tito muži byli převedeni od četnictva do stavu zaměstnanců politické správy.²⁰⁵

Ředitelem tábora v Letech se stal štábní kapitán četnictva Josef Janovský, jenž po převedení obdržel hodnost vrchní administrativní oficiál, tábor v Hodoníně řídil vrchní administrativní oficiál Štefan Blahynka předtím poručík četnictva. Jejich zástupci obdrželi hodnost účetní adjunkt a příslušníci ostrahy hodnost kancelářský oficiant. Uniforma byla shodná s uniformou četnictva až na některé drobné detaily.²⁰⁶ Výzbroj se skládala z pistole a gumového obušku, k dispozici byla také služební pištalka a hojně se užívalo služebních psů. Pravidla pro použití zbraně byla shodná s předpisy platnými pro četnictvo. Všichni podléhali stejné kázeňské a soudní pravomoci jako příslušníci četnictva.²⁰⁷

Počet strážního personálu nebyl stálý, vlivem různého překládání a onemocnění se často měnil. Strážní mužstvo v Letech u Písku bylo k 1. prosinci 1942 posíláno četnickým oddílem o 26 gážistech. Tábor v Hodoníně u Kunštátu posílil 1. ledna 1943 oddíl 12 příslušníků četnictva²⁰⁸

Zásadní změna ve vedení kárných pracovních táborů nastala v březnu 1942, kdy došlo k přesunu kompetencí z ministerstva vnitra respektive zemských úřadů přímo na protektorátní policii. Nyní to byla Kriminální ústředna v Praze, která rozhodovala, jak budou tábory vedeny a kdo do nich bude internován. Důležitou součástí této změny bylo převedení dosavadního referenta pro kárné pracovní tábory na zemském úřadě Františka Kuchaře k vládní policii.²⁰⁹

²⁰⁴ Pape, M., c. d., s. 33–34.

²⁰⁵ NA, fond GVČ, inv. č. 230, kart 73, Pracovníci kárných pracovních táborů.

²⁰⁶ Chyběl lem na brigadýrce a paspule na kalhotách, barva vyložení byla fialová, knoflíky stejné jako u četnických služeb, bez zkřížených karabin. Srov. Macek, P., Uhlíř, L., Dějiny, III., s. 145.

²⁰⁷ Nečas, Ctibor, Personál protektorátních cikánských táborů, in: VVM, XLIX, č. 3, s. 295–297.

²⁰⁸ Nčas, C., Tragédie cikánských táborů v Letech a v Hodoníně, Brno 1995, s. 13 a 65.

²⁰⁹ Pape, M., A nikdo, s. 45–46.

S touto přeměnou úzce souvisí i přejmenování kárných pracovních táborů na sběrné tábory, v nichž se vykonávala preventivní policejní vazba určená pro zločince a tzv. asociály, mezi nimiž byli výslovně uvedeni Cikáni.²¹⁰

Na počátku léta 1942 byly přípravy na vytvoření cikánských táborů v plném proudu.

24. června 1942 vydal ministr vnitra Richard Bienert oběžník o zavlčení rodin a jednotlivých osob do „cikánských táborů“. Generální velitel neuniformované protektorátní policie, pod jehož pravomoc nyní tábory spadaly, připojil 10. července 1942 k tomuto výnosu „směrnici o potírání cikánského zlořádu“. Ta obsahovala výslovný rozkaz shromáždit vybrané Romy v letském a hodonínském táboře²¹¹.

Tábory začaly přijímat nově příchozí vězně počátkem srpna 1942. Krátce po svém příjezdu byli rozděleni do pracovních skupin. Pracovat museli všichni. Muži se nasazovali většinou na vnější práce v okolí táborů. K pracím v kamenolomu, silničním a lesním pracím, uvnitř tábora se jich využívalo buď pro řemeslné dovednosti v dílnách, nebo ke zvlášť těžkým a namáhavým domácím pracím. Ženy pracovaly mimo tábor v zemědělství, nebo byly přidělovány v táboře k praní prádla, do kuchyně či k dozoru nad malými dětmi a k péči o pacienty v táborové nemocnici. Mládeže se používalo k stejným úkolům jako ženských skupin. Větší děti pak pomáhaly při různých lehčích pracích.²¹²

Vysoká koncentrace osob v nevyhovujících životních podmínkách měla za důsledek výskyt běžných i infekčních chorob. Vedle všeobecné tělesné slabosti převládaly mezi chorobami nemoci horních cest dýchacích s horečnatými stavy revmatismus a kostní záněty. Celková situace se zhoršila v zimních měsících, kdy se objevily v obou táborech případy břišního tyfu. V letském táboře se následně vyskytly případy skvrnitého tyfu, jež přerostly v epidemii. Rozkazem generálního velitele neuniformované policie ze 17. února 1943 byl celý tábor neprodyšně oddělen od okolního světa. Personál ani vězňové jej nesměli opouštět a stejně tak byl do tábora zakázán vstup cizím osobám. Oplocení i strážní domky byly dány do takového stavu, aby se vyloučil každý možný útěk. Jestliže by se vězňové i přesto pokusili uprchnout, mělo se proti nim okamžitě a bez výstrahy použít střelných zbraní.²¹³

O deset dní později, 27. února 1943, žádal generální velitel neuniformované protektorátní policie Erwin Weinmann v dopise adresovaném veliteli uniformované policie o přidělení

²¹⁰ Nečas, C., Vězňové, s. 9.

²¹¹ Pape, M., A nikdo, s. 46–47.

²¹² Nečas, C., Tragédie, s. 38.

²¹³ Tamtéž, s. 43–45.

potřebných zbraní a munice pro řádné ozbrojení dozorců v cikánských táborech. Pro tábor v Letech žádal pět pušek včetně 75 nábojů, 26 pistolí k nim 399 nábojů a 26 obušků.²¹⁴

Služba v odlehlém táboře umožňovala personálu navštěvovat vlastní rodiny pouze jednou za dva měsíce, po vyhlášení karantény se tento omezený styk přerušil úplně a padla i naděje na vystřídání, které mohlo nastat u mužstva po čtyřech, u správních orgánů po šesti měsících. Jakmile vypukla epidemie, během níž se nakazili a později zemřeli četniční strážmistři Josef Bouda, Josef Fejfar a Ladislav Havelka, zachvátil všechny bez rozdílu strach z podobného konce. Celková nespokojenost a nepochybné zátěžové faktory měnily jejich vystupování a chování vůči vězňům spíše k horšímu než k lepšímu.²¹⁵

Strážní se nemohli proti rozkazu, který jim nařizoval stát se dozorcí v táborech, odvolat. Několik dozorců podalo žádost o převelení na jiné místo, avšak jejich žádosti byly kladně vyřízeny jen ve výjimečných případech. Někteří z dozorců, zvláště ti kteří vykonávali službu v táborech s nevolí, se snažili příležitostně vězňům ulehčit. Jiní vnímali službu jakou svou povinnost.²¹⁶ Další se chovali k vězňům hrubě až surově, vynucovali si jejich bezvýhradnou poslušnost. Pokud se jim k tomu naskytla příležitost, zneužívali svého postavení a jednali bez jakýchkoliv morálních ohledů a zábran. Drobné čachrování, jehož se dopouštěli s nedostatkovým zbožím a předměty denní potřeby, zejména s cigaretami, bylo takřka na denním pořádku.²¹⁷

Velký případ okrádání vězňů vyšel najevo 7. dubna 1943, když poštovní úřad v Orlíku vrátil do tábora v Letech pět balíků, v nichž chtěli četniční strážmistři Václav Kubec a Antonín Strnad odeslat svým rodinným příslušníkům více než 50 kilogramů potravin, postupně odcizovaných v táborové kuchyni. Hospodářské správě tábora tak vznikla značná škoda, pro kterou byli oba pachatelé postaveni před soud.²¹⁸

Na druhé straně to byli právě příslušníci četnického oddílu, jenž přibyl v prosinci 1942 do Let, kteří upozornili příslušné orgány na nepravosti páchané táborovým velitelem Josefem Janovským. Ten byl po následném šetření ze své funkce 29. ledna 1943 odvolán.²¹⁹

²¹⁴ Pape, M., A nikdo, s. 81.

²¹⁵ Nečas, C., Tragédie, s. 13.

²¹⁶ Pape, M., A nikdo, s. 137.

²¹⁷ Tamtéž, s. 13.

²¹⁸ Nečas, C., Personál, s. 296.

²¹⁹ Důvodu pro odvolání bylo několik, ale jako hlavní byl uváděn katastrofální zdravotní stav jemu svěřených vězňů, Pape, M., A nikdo, s. 75–77.

Poslední transport z Let do Osvětimi odjel 5. května 1943. Zbývající vězni byli buď propuštěni, nebo přemístěni do ruzyňské káznice. Zbylých 20 vězňů muselo dřevěné buňky, baráky a veškeré příslušenství spálit. Celý tábor byl oficiálně uzavřen 6. srpna 1943.²²⁰ Z tábora v Hodoníně odjel poslední hromadný transport 21. srpna 1943. Poté zde zůstalo 61 vězňů. Z nich 26 bylo kriminálním oddělením policejního ředitelství v Brně propuštěno na svobodu, 22 nemocných dalo převézt do zemské donucovací pracovny v Brně a 12 zdravých určilo k úklidovým pracím v táboře. Samotný tábor byl uzavřen k 30. září 1943.²²¹ Většina strážných ze zrušených cikánských táborů byla zařazena zpět k uniformované protektorátní policii.²²²

Cikánské tábory v Letech a v Hodoníně nebyly vyhlazovací. Přesto v nich následkem nelidských podmínek přišla o život podstatná část všech koncentrovaných mužů, žen a zvláště dětí. Brzká smrt čekala také na většinu těch, kteří byli hromadnými transporty deportováni do Osvětimi.²²³

Bývalý velitel tábora v Letech Josef Janovský byl 20. září 1945 zatčen a obžalován z provinění proti československým občanům ve smyslu retribučního dekretu číslo 16/1945. Hlavními body obvinění bylo zbavení svobody a ublížení na zdraví, donucování k práci ve prospěch Německa, spoluúčast při loupeži a zpronevěra, podněcování ke zbavení svobody a ublížení na zdraví a obohacování s využitím nouze jiných, která vznikla na základě pronásledování z národnostních, politických nebo rasových důvodů.²²⁴

Janovský byl stíhán na svobodě a celý soudní proces se táhl přes tři roky. Ačkoliv bývalí dozorcí u soudu dosvědčili, že velitel tábora skladoval obrovské množství potravin v domě a v garáži a při vhodné příležitosti je nechal dopravit do Prahy, a bývalý smluvní lékař v táboře uvedl, že mu Janovský zakázal do úmrtních listů uvádět skutečnou příčinu smrti. Jak dozorcí, tak vězni dosvědčili, že Janovský byl zodpovědný za smrt mnoha vězňů. Přes to všechno jej 9. září 1948 mimořádný lidový soud zbavil jakékoliv viny.²²⁵

²²⁰ Tamtéž, s. 83–84.

²²¹ Nečas, C., *Tragédie*, s. 116–117.

²²² Pape, M., *A nikdo*, s. 138–141.

²²³ Nečas, C., *Tragédie*, s. 119.

²²⁴ Pape, M., *A nikdo*, s. 104–105.

²²⁵ Tamtéž, s. 106.

4.3 Separace Židů z veřejného života

Snaha o vyloučení Židů z různých stavovských organizací má své počátky v době druhé republiky,²²⁶ v tomto období vzniklo rovněž vládní ustanovení, na jehož základě došlo k vylučování Židů ze státní služby.²²⁷

Po březnové okupaci protektorátní vláda ještě více přitvrdila v protižidovské politice. Koncem května bylo formulováno nařízení o postavení Židů ve veřejném životě. V případě absence námitek ze strany říšského protektora, mělo být předáno k podpisu státnímu prezidentovi. Tento vývoj přerušilo vydání nařízení říšského protektora o židovském majetku ze dne 21. června 1939. Tímto nařízením byl židovský majetek vzat z české sféry vlivu a převeden do německých rukou. Šlo o jasný signál protektorátní vládě, kde je hranice její protižidovské politiky.²²⁸

Ta se tak v budoucnu omezila na vyčlenění Židů z veřejného života. V letních měsících Došlo k vydávání opatření, která směřovala k zabránění styku Židů s ostatními obyvateli. Tato nařízení byla téměř výlučně vydávána autonomními orgány veřejné správy, především jednotlivými policejními ředitelstvími, které se snažilo koordinovat protektorátní ministerstvo vnitra.²²⁹

První vyhlášku o styku mezi nežidovským a židovským obyvatelstvem ve veřejném životě, vydalo pražské policejní ředitelství 14. srpna 1939. Vyhláška zakázala s okamžitou platností osobám židovského původu návštěvu vymezených restauračních zařízení. Majitelé těchto podniků museli své provozovny označit viditelným nápisem „Židům vstup zakázán“. Vyhláška rovněž zakázala pobyt a koupání v městských plovárnách a na všech veřejně přístupných koupalištích včetně soukromích v celém pražském policejním obvodu.²³⁰

Policejní ředitelství v Českých Budějovicích vydalo 4. září obdobnou, avšak ještě přísnější vyhlášku. Kromě zákazů a povinností, které platily v Praze, nutila vyhláška židovské podnikatele, obchodníky a živnostníky k označení svých provozoven „Židovský podnik“, „Židovský lékař“, apod. Dále zakázal vstup do městského divadla, městské čítárny a knihovny, rovněž do všech biografů a parků vyjma jednoho. Také bylo zakázáno účastnit se

²²⁶ Petrův, Helena, *Zákonné bezpráví. Židé v Protektorátu Čechy a Morava*, Praha 2011, s. 76.

²²⁷ Petrův, Helena, *Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939–1941)* Praha 2000, s. 74.

²²⁸ Hocká, Eva, *Židům vstup zakázán! Vyřazení židovského obyvatelstva z veřejného života v letech 1938–1943*, Praha 2010. Diplomová práce, Filozofická fakulta University Karlovy v Praze, vedoucí diplomové práce prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc., s. 37–38.

²²⁹ Tatáž, *Zákonné*, s. 58 a 88.

²³⁰ Tatáž, *Právní*, s. 80–81.

všech schůzí, slavností a zábav pořádaných árijskými spolky a organizacemi. O soukromých akcích rozhodovalo policejní ředitelství individuálně.²³¹ Policejní ředitelství v Plzni vydalo nařízení o zákazu vstupu do městských parků a sadů, stejně tak do biografů, divadel a jiných zábavních podniků až 30.dubna 1941. Policejní ředitelství v Hradci Králové zakázalo vyhláškou ze dne 10. dubna 1941 osobám židovského původu používat městské autobusy ve svém policejním obvodu, přičemž obdobné nařízení vydalo pražské policejní ředitelství již 10. září 1940.²³²

Z výše uvedených příkladů je dobře patrné, že jednotlivé vyhlášky se od sebe dosti lišily a to jak ve své důraznosti, tak v čase kdy bylo přistoupeno k jejich zavedení. Tento stav trval až do září 1941, kdy kompetence i nad těmito protižidovskými opatřeními připadla výlučně okupační správě s tím, že všechny zákazy a příkazy vydané protektorátními úřady proti židovskému obyvatelstvu před 1.zářím 1941 zůstaly i nadále v platnosti.²³³

Dohledem nad dodržováním vyhlášek omezujících styk židovského a nežidovského obyvatelstva a jiných zákazů a nařízeních týkajících se Židů vydaných protektorátními úřady byly pověřeny protektorátní bezpečnostní orgány v první řadě vládní policie. Trestní sankcí za jejich porušení byl peněžitý trest od 10 do 5000 korun či trest odnětí svobody od 12 hodin do 14 dnů.²³⁴ Míra trestu byla různá případ od případu, mnohdy závisela na libovůli policejního úředníka. To platilo i po 1. září 1941 s tím, že jejich porušení muselo být hlášeno příslušné služebně gestapa, která dle závažnosti přestupku či v případě jeho opakování, rozhodla o dalším potrestání.²³⁵ Vládní policejní úřady také kontrolovali, zda mají Židé své občanské legitimace označeny písmenem „J“ a zda odevzdali řidičské průkazy, jízdní průkazy motorových vozidel a osvědčení o zápisu motorového vozidla do rejstříku.²³⁶

Při Ústředně pro židovské vystěhovalce v Praze působilo oddělení vládní policie, jeho hlavní činností bylo vystavování cestovních pasů a udílení víz. Klíčové kompetence v pasové agendě však připadly 13. září 1939 pražskému oberlandrátu. Poté policejní úředníci pouze

²³¹ Tamtéž, s. 82–83.

²³² Tamtéž, s. 113 a 128–129.

²³³ Petrův, H., Právní, s. 91.

²³⁴ Petrův, H., Zákoně, s. 94.

²³⁵ Hocká, Eva, Židům, s. 103–104

²³⁶ Petrův, H., Zákoně, s. 96.

vyplňovali některé předem určené rubriky, přičemž byli instruováni, že nesmějí opomenout vložit mezi jméno a příjmení u mužů slovo „Israel“, u žen pak „Sara“.²³⁷

Nové úkoly pro oddělení vyvstaly počátkem října 1941, kdy ústředna zastavila vydávání pasů, a započalo se s evidencí všech Židů v Protektorátu. Registrace probíhala tak, že osoby židovského původu bydlící ve společné domácnosti se osobně dostavovaly do ústředny s již vyplněným evidenčním listem, ve kterém byla uvedena veškerá osobní data nejen dotyčné osoby, ale i jejich nejbližších příbuzných. Nejprve provedli příslušníci vládní policie předběžnou kontrolu evidenčních listů. Poté němečtí úředníci ověřovali správnost údajů ve vybraných rubrikách evidenčních listů. Následně byly tyto listy opět předány protektorátním policistům, kteří je zakládali do kartoték.²³⁸

Tato evidence Židů nacházejících se na území protektorátu úzce souvisela s rozhodnutím vysídlit židovské obyvatelstvo z Německa a protektorátu do nově podmaněných území na východě. Systematické deportace byly zahájeny v říjnu 1941, prvních pět transportů z Čech směřovalo z Prahy do lodžského ghetta.²³⁹

U prvních čtyř transportů si německé bezpečnostní orgány vyžádaly asistenci vládní policie. Největší bezpečnostní opatření byla zavedena u prvního transportu vypraveného 16. října, kdy kromě příslušného oddílu, který dohlížel na bezpečnost a pořádek, byla nařízena pohotovost 30 policistům z holešovického oddělení a 40 mužům z policejního oddělení v Bubenci. Podle hlášení proběhla celá akce bez mimořádných událostí. Při druhém transportu vypraveném 21. října byla nařízena pohotovost pouze oddílu z Holešovic a to 30 mužům v době od 5:30 do 11 hodin. U třetího a čtvrtého transportu čítal pohotovostní oddíl již jen 20 osob. Došlo i na zkrácení doby, na kterou byla pohotovost vyhlášena. V obou případech to bylo od 5:30 do 9:30 hodin. Pro pátý transport již asistence vyžádána nebyla.²⁴⁰

Na konci listopadu byl vypraven další transport z Prahy složený však pouze z mladých mužů určených jako pracovní oddíl k výstavbě nového ghetta. Dohledem nad těmito muži jak po dobu transportu, tak v místě jejich působení, bylo pověřeno protektorátní četnictvo. Cílem transportu bylo bývalé pevnostní město Terezín.²⁴¹

²³⁷ Milotová, Jaroslava, Okupační aparát a příprava transportů do Lodže, in: Terezínské studie a dokumenty 1998, s. 45–46.

²³⁸ Tamtéž, s. 47.

²³⁹ Milotová, J., Okupační, s. 42 a 44

²⁴⁰ Tamtéž, s. 59-60.

²⁴¹ Kosta, Jiří, Aufbaukomando a rok v kladenských dolech, in: Terezínské studie a dokumenty 1997, s. 209–210.

V následujícím období byly vysílány další transporty a opět byla vyžádána spolupráce protektorátních složek. Zvláště k ostraze sběrných táborů, ve kterých se Židé shromažďovali před vlastní deportací. Za shromaždiště sloužily nejčastěji školní budovy, či různé haly k tomuto účelu uvolněné.²⁴² Zpravidla bylo využíváno pohotovostních oddílů, později četnických motorizovaných rot, ty pak byly přímo podřízeny německému velení transportu. Sílu strážního oddílu určoval předpokládaný počet deportovaných. Například v květnu 1942 byl povolán oddíl o 21 mužích k ostraze tábora v Třebíči, na sběrný tábor v Kolíně na počátku následujícího měsíce dohlíželo 12 četníků a velitel.²⁴³ Naproti tomu v lednu 1943 byl do Mladé Boleslavi vyslán strážní oddíl o síle 41 četníků k dozoru nad 1200 Židů.²⁴⁴

Pátráním po osobách, které se nedostavily k transportům se zabývalo v první řadě gestapo, z protektorátních policejních útvarů to byl především protižidovský referát oddělení „B.“²⁴⁵

4.4 Zvláštní četnický oddíl Terezín

Krátce po příchodu Reinharda Heydricha do Prahy se konala porada, na níž vznikl plán na zřízení dvou ghatt, jednoho v Čechách a druhého na Moravě. První mělo být čistě pracovní a druhé mělo mít funkci zaopatřovací. V otázce ostrahy bylo dosaženo závěru zcela v duchu Heydrichem zamýšlené politiky, že by ji mohla vykonávat protektorátní policie pod německým dohledem. Uvažovalo se o počtu zhruba šesti set mužů pro každé ghetto²⁴⁶

Později byly tyto úvahy přehodnoceny a došlo ke zřízení pouze jednoho ghatta, a to v Čechách v Terezíně. Jeho specifické úkoly byly ustanoveny až na konferenci, která se konala 20. ledna 1942 ve Wannsee. Tábor měl sloužit jako koncentrační a průchozí tábor pro Židy z celého protektorátu, dále zde měly být umístěny prominentní osoby, držitelé vyznamenání a invalidé z první světové války, kteří pocházeli z celého území Říše a ze zemí s německou okupační správou. Ti zde měli zůstat trvale, aby se zakryl skutečný rozsah a cíl „konečného řešení“.²⁴⁷

Německé vedení v ghattu se opíralo jednak o židovskou samosprávu, jenž se starala o vnitřní záležitosti tábora a jeho chod. Ta měla k dispozici ozbrojenou stráž na udržení klidu

²⁴² Klen, Rudolf, Narwa, Petr, Vryté do paměti, shromaždiště, Praha 2004, s. 18–56.

²⁴³ NA, fond GVČ, kart. 45, inv. č. 108, sign. 247, Židovské sběrné tábory.

²⁴⁴ NA, fond GVUP, kart. 15, inv. č. 167, Židovské sběrné tábory-zřízení.

²⁴⁵ Perzi, N., Protektorátní, s. 20.

²⁴⁶ Heydrichova okupační politika v dokumentech, ed. Linhartová, Lenka, Měšťáková, Vlasta, Milotová, Jaroslava, Praha 1987, dokument č. 15, Poznámky z porady o řešení židovské otázky, s. 57–59.

²⁴⁷ Chládková, Ludmila, Terezínské ghetto, Praha 1991, s. 7–8.

a pořádku,²⁴⁸ dále pak o strážní oddíl SS umístěný na Malé pevnosti, ale hlavně o Zvláštní četnický oddíl Terezín (Gendarmerie Sonderabteilung Theresienstadt), jenž k tomu byl zvláště utvořen.²⁴⁹ Jednotka čítala 150 mužů vyjma podzimu 1944, kdy z důvodu zvyšujících se deportací do Osvětimi byla, dočasně povolána 100 členná posila.²⁵⁰

Oddíl byl určen převážně k výkonu strážní služby na hradbách a strážnicích u městských bran, dále stavěl ozbrojené doprovody skupinám vězňů, jenž denně opouštěli ghetto a směřovali na svá pracoviště. Od jara do podzimu také dohlíželi na detašovaná pracoviště terezínského ghetta. Vždy při odchodu byl nahlášen početní stav pracovní skupiny a na jakou práci jde. Při návratu velitel či strážný z hlídky na bráně přepočítal stav a zkontroloval jej s údajem zapsaném v knize. Příslušníci oddílu také konali asistence při odjezdu a příjezdu transportů. Všichni vězni byli po příjezdu zavedeni na „šlajsku,“ kde byly odebrány zavazadla a učiněna osobní prohlídka. Muže prohledávali četníci, ženy pak Židovky z ghetta, vše pod dozorem příslušníků SS, kteří si namátkou vždy nechali vyřadit některé vězně k prohledání.²⁵¹

Chování většiny příslušníků oddílu vůči vězňům bylo podle hlášení SD z počátku roku 1942 velmi přátelské, četníci byli opětovně vídáni v důvěrných rozhovorech s Židy, zvláště pak s příslušnicemi něžného pohlaví, což mělo za následek zdržování se Židovek v okolí jednotlivých městských bran, kde se nacházely četnické strážnice.²⁵²

Snaha zabránit takovému solidárnímu chování mezi vězni a příslušníky oddílu vedla k několika opatřením. Jedním z nich byla pravidelná rotace četníků, každý měsíc byla vystřídána vždy jedna třetina mužstva, přičemž ženatí sloužili tři měsíce a svobodní šest. V Terezíně se mohlo sloužit pouze jednou, toto nařízení bylo v únoru 1945 zrušeno, ale pouze pro příslušníky, kteří sloužili v ghettu před 1. zářím 1943.²⁵³ Smysl rotací tkvěl také v tom, že četníci odvelení z různých stanic a útvarů se navzájem dost dobře neznali a do jisté míry se tak hlídali mezi sebou.²⁵⁴

²⁴⁸ Stráž v ghettu byla složena z mladých mužů, avšak obavy němců z existence z existence takovéto jednotky vedly v létě 1943 k jejímu rozpuštění, po čase opět aktivována v počtu 100 mužů starších 45 let. Tamtéž, s. 21.

²⁴⁹ Kárný, Miroslav, Zvláštní četnický oddíl v Terezíně a terezínští vězňové, in: Litoměřicko, XXI.–XXII., 1985–1986, s. 37.

²⁵⁰ Landiš, L., Hora, F., Ohnivý, s. 130–131.

²⁵¹ Fara, F., Četnické, s.100–104.

²⁵² NA, fond ÚŘP-ST, inv. č. 2145, sig. 109-8/28, kart. 131, Prověřování přátelského chování příslušníků protektorátního četnictva vůči židům v Terezíně.

²⁵³ Kárný, M., Zvláštní, s. 38.

²⁵⁴ Fara, F., Četnické, s. 101.

V ghettu také nesměl sloužit nikdo, jenž by byl příbuzný s osobou, na niž se vztahovaly norimberské zákony. Když bylo zjištěno, že jeden z četníků, který byl podezřelý z pašování do tábora je švagrem takového člověka, bylo okamžitě nařízeno, aby všichni z oddílu byli prověřeni. Po tomto incidentu byli všichni příslušníci oddílu prověřováni vždy předem. Vedení terezínského tábora přímo požadovalo spíše tvrdé a psychicky odolné jedince jelikož se ukázalo, že slabé a měkké povahy jsou pro službu v ghettu nevyhovující pro svůj soucit s vězni.²⁵⁵

Obava z uplácení četníků ze strany vězňů byla značná. Když 18. července 1943 vydal generální velitel uniformované policie rozkaz, jenž rušil dosavadní odvelení četníků k oddílu, což sebou neslo příplatek a nahradil jej přeložením, čímž pominul jakýkoliv nárok na tuto výhodu. Tak již 12. srpna 1943 proti tomuto rozhodnutí protestoval velitel bezpečnostní policie a SD Weinmann s argumentem, že se tak zvyšuje nebezpečí podplácení, jež jsou už tak dosti četná. Dokonce dal k dispozici i své fondy, kdyby nebylo nalezeno jiného východiska. Následně bylo přeložení zrušeno se zpětnou platností a příslušníci oddílu zůstali ve stavu odvelených s příslušným příplatkem. Existovala také forma mimořádných odměn za odhalení a nahlášení pokusu o propašování jakéhokoliv kontrabandu do tábora.²⁵⁶

Mimo služebního kontaktu s vězni však docházelo i nadále přes všechna opatření a zákazy. Četníci brzy zjistili, že Židé jsou mnohdy informováni o válečném vývoji mnohem lépe než oni samotní, díky tomu, že chodili uklízet do kanceláří i ubikací SS, kde byl neustále zapnutý rozhlas. Tak s nimi vedly časté diskuse zvláště na válečné téma. Po táboře dokonce koloval vtíp, který se rozšířil jak mezi četníky, tak mezi vězni: Potká četník druhého a ptá se ho „co je nového na frontách?“ Tázaný odpoví „já nevím, dnes jsem ještě s žádným Židem nemluvil.“²⁵⁷

Většina příslušníků oddílu se snažila drobnými akcemi vězňům v jejich situaci ulehčit. Například je nechávali pronést pár rajčat, okurek, či jinou zeleninu a ovoce při návratu z polních prací. Ústupky nebyly bez rizika, mezi Židy byli i konfidenti, kteří přímo spolupracovali se správou ghetta. Tito lidé byli zvláště nebezpeční. Nejenže hlásili vše, co viděli, ale sami k akcím provokovali. Například žádali četníky o doručení dopisu či jiné služby, když četník posláni přijal, byl udán SS. Většinu takovýchto lidí však vězňové znali a v čas na ně upozornili.²⁵⁸

²⁵⁵ Kárný, M., *Zvláštní*, s. 37.

²⁵⁶ Tamtéž, s. 38.

²⁵⁷ Fara, F., *Četnické*, s. 101–102, Landiš, L., *Hora, Ohnivý*, s. 131.

²⁵⁸ Fara, F., *Četnické*, s. 101–102.

Za tři a půl roku existence oddílu bylo zatčeno 23 jeho příslušníků z toho 14 za přímou pomoc vězňům, z nichž dva ve vězení zemřeli, ostatní pak za nejrůznější provinění v době služby. V lednu 1944 došlo k zatčení sedmi četníků, kteří v rámci šestnáctičlenného oddílu konali osobní prohlídky vězňů z přicházejících transportů, zmínění jedinci si při prohlídkách ponechali nejrůznější předměty jako mýdlo, tabák, dámské punčochy, přičemž se jednalo o věci, které si vězni mohli ponechat. Na celou záležitost se přišlo a byly zahájeny výslechy se všemi 16 příslušníky. Dokonce bylo přivoláno i gestapo z Kladna. Po jisté době se všech sedm provinivších doznalo. Byli souzeni pro krádež ve službě u soudu SS a policie VIII. Praha a odsouzeni ke čtyřem až šesti měsícům odnětí svobody. Po odpykání tohoto trestu mohli opět nastoupit službu k protektorátní policii, avšak se zákazem služby v terezínském oddíle.²⁵⁹

Po válce došlo k soudnímu procesu se třemi bývalými příslušníky oddílu. Byli souzeni u mimořádného lidového soudu v Praze na Pankráci. Žaloba je vinila z udavačství, týrání, vyhrožování a z využití tísně vězňů v době okupace za účelem obohacení se. V březnu 1946 jeden z nich zemřel ve vyšetřovací vazbě, zbylí dva byli odsouzeni téhož roku k úhrnnému trestu osmnácti let těžkého žaláře. Od nejvyššího trestu je zachránilo pouze hrdinné chování v době Květnového povstání.²⁶⁰

²⁵⁹ Kárný, M., Zvláštní, s. 40–46.

²⁶⁰ Orlický, J., Terezínští četníci, in: Hlas revoluce, 2, 1946, č. 20, s. 2.

5. Mezi kolaborací a rezistencí

5.1 Nadměrná spolupráce

Dle pokynů Generálního velitelství československé policie měl být za kolaboranta považován ten, „kdo za okupace spolupracoval s Němci více, než k tomu byl nucen.“²⁶¹ Po válce nebyli stíháni lidé, kteří v době okupace normálně pracovali a zastávali své úřady,²⁶² policisty a četníky nevyjímaje. To se samozřejmě netýkalo lidí, kteří v rámci své služby překročili úzký, ne vždy dobře rozlišitelný práh pracovních povinností a podílely se na okupační správě více, než museli.

Důvody k nadměrné spolupráci s nacistickou mocí mohly být různé, např. politické, ekonomické, obava o osud sebe sama a svých blízkých. V rámci profesních skupin je třeba vzít v úvahu i ctižádost a touhu po kariéřním růstu.

Asi nejznámější postavou se stal Jaroslav Nachtman, který k uniformované složce státní policie nastoupil v březnu 1938 v Praze. Služba v uniformě ho příliš netěšila, toužil se stát kriminalistou. Po březnové okupaci se mu za pomoci přátel podařilo přijít na stopu podvodníků s falešnými výjezdními povolenkami. Ti je za vysoké částky nabízeli bohatým Židům. Nachtman oznámil své poznatky protektorátním orgánům, ty jej odkázaly na gestapo s tím, že takovéto případy již do jejich kompetence nepatří. Gestapo projevilo zájem okamžitě, Nachtman požádal o svolení, zda-li by nemohl celý případ sám vyšetřit. Dostal souhlas a tajná státní policie si jej pro tento případ vyrekamovala. Při rozkrytí sítě podvodníků prokázal kriminalistické schopnosti a podařilo se mu zatknout celou skupinu. Lidé z gestapa v něm viděli nadějněho spolupracovníka, který se dokonale vyznal v Praze a v českém prostředí.

Proto mu poradili, aby si zažádal o německé státní občanství. Nachtman tak učinil a počátkem prosince 1939 přešel od uniformované stráže ke gestapu přímo do řídicí úřadovny gestapa v Praze, již však jako německý státní příslušník, člen NSDAP a SS.²⁶³ Během války pracoval na protiparašutistickém referátu a českému odboji svojí činností způsobil značné ztráty. V květnu 1945 se stal zajatcem sovětské armády, poté konfidentem NKVD a po návratu do Československa na počátku šedesátých let pracoval pro StB.²⁶⁴

²⁶¹ Staněk, Tomáš, *Retribuční vězňi v českých zemích 1945–1955*, Opava 2002, s. 11.

²⁶² Pasák, Tomáš, *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*, Praha 1999, s. 381.

²⁶³ Šolc, Jiří, *Ďáblova past. (Hlášení o výsledcích akce Karel)*, Praha 1993, s. 17–21.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 184–187.

V rámci četnictva se stal nejznámějším odpadlíkem podplukovník Josef Vít, původně důstojník Československé armády, který v druhé polovině 20. let přešel do řad četnictva. Jednalo se o horlivého a snaživého důstojníka. V druhé polovině let 30. se stal v Kladně velitelem četnického oddělení. Vít byl v této době také osobním přítelem generálního velitele četnictva budoucího protektorátního ministra vnitra generála Josefa Ježka.

Po vzniku protektorátu se Vít přihlásil k německé národnosti, což mu Ježek nikdy neodpustil a skončilo tím i jejich přátelství. Německé bezpečnostní orgány oceňovaly jeho loajalitu a aktivní činnost ve prospěch Říše. Kladenskému gestapu sám o své vůli nabídl a poskytl mužstvo z podřízených útvarů ke střežení zadržených osob, umístěných v kladenské sokolovně.²⁶⁵ Velmi aktivně si počínal při pátrání po Janu Smudkovi.²⁶⁶

Při akci proti Lidicím to byl právě Vít, který se za četnictvo zúčastnil porady a dostal za úkol hermeticky uzavřít celou obec a následně provést soupis majetku. Vít po vypálení Lidic nařídil podřízeným četníkům obklíčit les, v němž se ukrývali poslední živí obyvatelé obce. Nechal je zajistit a předat německým orgánům. Četníkům dávajícím najevo nesouhlas s celou akcí vyhrožoval perzekucí a předáním německé justici. Počátkem května 1945 se ukryl v kladenské nemocnici, kde jej našel revolučně naladěný dav, jenž jej zlynčoval a Vít na následky zranění zemřel.²⁶⁷

Obdobnou aktivitu projevoval i plukovník četnictva Rudolf Riedl, šéf organizačního oddělení inspektorátu uniformované policie v Čechách. Riedl plánoval ještě koncem dubna a počátkem května 1945 obsazení budovy policejního ředitelství a rozhlasu. Pro případ propuknutí nepokojů, či povstání v Praze. K tomu chtěl využít četnickou motorizovanou rotu.²⁶⁸

Takováto přímá kolaborace se však u sboru vyskytla spíše ojediněle. V rámci poválečného šetření činnosti v době okupace vznikla v lednu 1946 zpráva ministra vnitra určená pro Prozatímní národní shromáždění. Ta udávala, že za prohřešky proti národní cti během okupace bylo nebo je prošetřováno 1029 osob v Čechách a 590 osob na Moravě,²⁶⁹ to činí zhruba 8 procent z celkového stavu uniformované policie.²⁷⁰ Pod takto široce formulovaným

²⁶⁵ Černý, René, *Bratři ve válce*, Nové Strašecí 2011, s. 45 a 61.

²⁶⁶ ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců, 325-162-2, Jaroš František – spolupráce s gestapem.

²⁶⁷ Černý, R., *Bratři*, s. 61. a Marek, Jindřich, *Četnické rekviem*, in: *Policista*, 13, 2007, č 4, příloha, s. 5.

²⁶⁸ *Četnictvo v Praze ve dnech 5.–9. května 1945*, Praha 1946, s. 6.

²⁶⁹ Mark, J., *Četnické*, s. 5.

²⁷⁰ Stav k 1. červenci 1942, 589 důstojníků, a 19548 mužů. NA, fond GVUP, inv. č. 125, kart. 11, GKUP – zpráva o činnosti, 1942–1944.

obviněním si můžeme představit nejrůznější provinění od okrádání vězňů v Terezíně či cikánských táborech, přes příliš iniciativní službu a komisi chování, po zapříčinění smrti člena odboje. Faktem je, že část obvinění se v průběhu šetření ukázala jako zcela neopodstatněná, takto osvobození příslušníci mohli sloužit u sboru i nadále. Část byla za svou činnost v době války od sboru propuštěna a část stanula před mimořádnými lidovými soudy.²⁷¹

S kladenským gestapem neměl dobré pracovní vztahy pouze podplukovník Vít, ale i místní vládní policejní úřad, konkrétně jeho politické oddělení. To se před březnem 1939 zabývalo hlavně sledováním KSČ, vzhledem k průmyslové aglomeraci Kladenska a vysokému počtu dělníků. Oddělení pokračovalo ve své činnosti i po zřízení protektorátu, dokonce došlo k navýšení jeho početního stavu na sedm policistů a přejmenování na zpravodajské oddělení. V rámci celého úřadu pak bylo vedeno jako 5. komisariát.²⁷²

Pracovníci kromě sledování KSČ a podávání zpráv a poznatků o její činnosti, které šly přes přednostu úřadu přímo na gestapo, šetřili různé drobnější delikty. Spojené hlavně s válečným hospodářstvím, jako krádeže na pracovišti či nechození do práce. Také prováděli domovní prohlídky a zatýkání společně s gestapem. Toto vše však bylo součástí normální práce policistů zařazených u tohoto oddělení. Zde vyvstává otázka, zda někdo z nich upravoval svá hlášení pro gestapo ve prospěch českých lidí či naopak vyvíjel osobní snahu něco odhalit a nahlásit. Nutno však konstatovat, že kladenská úřadovna si této spolupráce poměrně cenila. Čemuž se není co divit, neboť téměř všichni policisté z oddělení brali úplatky, hlavně od velitele německé závodní stráže (Werkschutz) v Poldině hutí. Ten zodpovídal za ničím nenarušovanou výrobu. Policisté od něj brali peníze a za to prověřovali spolehlivost českých dělníků, zda nejsou napojeni na KSČ či jiná hnutí. Největší částky pobíral obvodní kriminální inspektor František Jaroš. Ten také dodával gestapu ke spolupráci své konfidenty, kteří pro něj a oddělení pracovali již před okupací.²⁷³

František Jaroš zemřel 28. prosince 1945 v době vyšetřovací vazby. Po válce pracovala STB s možností, že byl ve vazbě otráven, aby nevypovídal před soudem a nerozkryl sítě

²⁷¹ ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců, 325-62-6, Seznam protektorátních četníků na Moravě, kteří se v době okupace dopustili trestných činů proti Čs. obyvatelstvu a odbojovým pracovníkům.

²⁷² ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců, 325-162-2, Jaroš, František – spolupráce s gestapem.

²⁷³ Tamtéž.

bývalých konfidentů, kteří po válce zůstali neodhaleni. Tuto alternativu se nepodařilo potvrdit a oficiální příčinou úmrtí zůstal skvrnitý tyfus.²⁷⁴

V létě roku 1941 vznikl v rámci oddělení „B“ při policejním ředitelství v Praze zvláštní útvar o 30 mužích s označením „pátrací skupina.“ Tato jednotka byla přímo podřízena spojovacímu důstojníkovi mezi policií a gestapem dr. Ženatému. Doposud, když si tajná státní policie vyžádala asistenci příslušníků oddělení, musel spojovací důstojník nejdříve informovat výkonnou skupinu. Ta vyslala požadovaný počet agentů k Ženatému a ten je poslal k příslušným úředníkům gestapa, kteří o ně požádali. Vytvořením skupiny byl celý proces urychlen a zefektivněn. Policisté z této jednotky byli nejčastěji využíváni k pomocným úkolům. Zjišťování adres podezřelých, ostraha bytů zadržených a zajišťování osob, které do bytu vstoupily. Pátrání po hledaných osobách, výpomoc při zatýkání. Po atentátu na R. Heydricha spolupracovala skupina jak při samotném šetření, tak při předvádění osob, které byly souzeny náhlým soudem v Pečkově paláci a pak popraveny na střelnici v Kobylisích. Tomu se však vzepřel spolupracovník Ženatého tajemník Novotný a policisté byli tohoto úkolu nakonec zproštěni.²⁷⁵

Při ostraze bytů zajištěných osob se vyskytly případy, kdy někteří policisté jistí si, že zadržená osoba se z gestapa nevrátí, byty vykrádali. Na policejním ředitelství se jim proto přezdívalo „požírači mrtvol.“²⁷⁶

Z oddělení „B“ bylo přímo ke gestapu vysláno 45 pracovníků ve funkcích překladatelů, někteří již v roce 1939 část až na podzim 1942. Někteří z nich před tím působili v pátrací skupině a příslušníci tajné státní policie k nim měli důvěru, a proto si je přímo vyžádali. Tito policisté se účastnili jak zatýkání, tak výslechů, při nichž tlumočili. Mimoto prováděli i úkoly zpravodajského charakteru. V roce 1945 stanulo 15 policejních agentů před mimořádným lidovým soudem. Tři z nich byli zproštěni viny, dva popraveni a 2 spáchali sebevraždu. Ostatní byli odsouzeni k různě dlouhým trestům odnětí svobody od 1 roku do 20 let.²⁷⁷

²⁷⁴ ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců, 325-162-1, Jaroš, František bývalý inspektor politické policie v Kladně.

²⁷⁵ ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců, 325-105-7, Dokumenty k činnosti Dr. Jaroslava Ženatého.

²⁷⁶ ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců, 325-154-12, Odbojová organizace Blaník.

²⁷⁷ ABS, fond Sběrka různých písemností, S-293-1 a S-293-3, Policejní zaměstnanci – poznatky a seznamy bývalých policejních zaměstnanců z různých krajů I. ČSR a okupace.

5.2 Přílišná horlivost? Střety s parašutisty a domácím odbojem

Jen několik dní po úspěšném vysazení skupin Anthropoid, Silver A a Silver B na území protektorátu. Nařídilo Ústřední četnické pátrací oddělení všem četnickým pátracím stanicím a jednotlivým četnickým stanicím sledování podezřelých osob, které do jejich obvodu přibyly po 29. prosinci 1941 a to buď jako úplně cizí nebo po delším časovém období dva až tři roky. Osoby moly být úředně přihlášeny, ale i nepřihlášeny, a mohly disponovat dostatečnou hotovostí, aniž by chodily do práce. Proti takovýmto podezřelým neměli četníci nijak zasahovat, pouze jejich jména nahlásit přímo pátracímu oddělení.²⁷⁸

V noci z 28. na 29. dubna 1942 seskočily operační skupiny Bioscoup, Bivouac a Steel v oblasti křivoklátských lesů. Destrukční materiál a vysílačku nebylo možné dopravit z místa dopadu okamžitě. Převážný kontejner o hmotnosti 100 kilogramů byl ukryt a vysílací stanice zakopána. Bohužel příliš mělce a tak došlo v průběhu polních prací následujícího dne k jejímu nechtěnému objevení.²⁷⁹

Krátce před jednou hodinou odpolední 30. dubna 1942 oznámil nájemce dvora Požáry četnické stanici na Křivoklátě pravděpodobný nález vysílačky. Velitel stanice vrchní strážmistr František Wild přijel zanedlouho do statku, aby se přesvědčil, zda jde skutečně o vysílačku. Mezitím stačil informovat o nález okresní četnické velitelství v Rakovníku a četnickou pátrací stanici na Kladně. Ta vyslala praporčíka Květenského, aby potvrdil, že se skutečně jedná o vysílací stanici. Květenský po příjezdu na Požáry a prohlídce nález informoval kladenskou služebnu gestapa. Ta nařídila celý prostor prozkoumat a zajistit.²⁸⁰

Okresní četnický velitel kapitán Václav Boublerle se rozhodl v prostoru nález postavit tři hlídky o dvou mužích. První tvořili praporčík Václav Komínek a strážmistr František Ometák z křivoklátské stanice, které přivezl a osobně zavedl na jejich stanoviště. Poté odjel pro posily k postavení dalších dvou hlídek.²⁸¹

Co se v následující hodině přesně stalo, není dodnes zcela jasné. Na základě poválečné výpovědi jediného přeživšího praporčíka Komínka je událost líčena takto. Po odjezdu kapitána Boublerleho se hlídka rozhodla dobudovat z chrástí a chvojí improvizovaný přístřešek s jehož stavbou započal strážmistr Říha, jenž zde držel stráž před nimi. V době, kdy

²⁷⁸ Burian, Michal, Knížek, Aleš, Rajlich, Jiří, Stehlík, Eduard, Atentát. Operace Anthropoid 1941–1942, Praha 2007, s. 49.

²⁷⁹ Šolc, Jiří, Bylo málo mužů. Českoslovenští parašutisté na západní frontě za druhé světové války, Praha 1990, s. 87.

²⁸⁰ Kráčmar, Čestmír, Výstřely na Požárech. Válečná epizoda v křivoklátských lesích, Rakovník 1991, s. 49–50.

²⁸¹ Černý, R., Bratři, s. 105.

již byla úplná tma, asi okolo desáté, si oba četníci vlezli do přístřešku, po určité době však zřetelně uslyšeli lidský pohyb v lese. Ometák s Komínkem zpozorněli a vylezli ven. Po chvíli uviděli dvě postavy přicházet lesním průsekem. Jednalo se o rotmistra Arnošta Mikše ze skupiny Zinc a Josefa Kusého. Četníci zvolali „stůj ruce vzhůru!“ Kusý zvedl obě ruce ihned po výzvě, Mikš pouze levou. Na výzvu „obě!“ Odvětil „vždyť je máme,“ poté vytasil pistoli a vypálil dvě rány. Jednou zranil Komínka, druhou usmrtil Ometáka. Sám utrpěl zásah z Komínkovy karabiny a spáchal sebevraždu. Kusý také během střelby tasil zbraň. Jakmile viděl, že Mikš padl a slyšel jeho pokyn „utíkej“, odhodil pistoli a dal se na úprk.²⁸²

Je zcela logické, že praporčík Komínek po válce před soudem vypovídal tak, aby jeho osoba byla viděna v co nejlepším světle a aby nevyšlo najevo, kdo ve skutečnosti střílel první. Dalším faktorem zůstává povrchní vyšetření celého incidentu a manipulace s důkazním materiálem ze strany četnictva ještě před příjezdem gestapa. Vzhledem k řadě nejasností v případě se příznivci policejní historie, členové občanského sdružení Četnická pátrací stanice Praha, za účasti znalců z oborů balistiky, soudního lékařství a dalších oborů rozhodli provést kriminalistickou rekonstrukci tragické události.

Na jejím základě můžeme říct, že první kdo začal pálit, byl Komínek. Zasáhl Arnošta Mikše ve chvíli, kdy ten nejspíše odzbrojoval Ometáka a odhodil jeho karabinu za sebe. Současně tasil pistoli a palbu opětoval. Zasáhl Komínka a poté padl na zem v poloze na zádech v leže, přičemž se pod ním nacházela Ometáková karabina. Ten k němu přistoupil, pravděpodobně s úmyslem vzít si ji zpět. Ve chvíli, kdy stál nad Mikšem, ten vypálil a Ometáka smrtelně zranil. Posledním výstřelem spáchal sebevraždu. Jak vyšla rána z Ometákovy zbraně a zda při ní mířil na Mikše, či při přetahování o zbraň lze dnes jen těžko soudit.²⁸³

V době střetu se k místu vracel kapitán Boublerle s hlídkou ze stanice Lužná. Při příjezdu spatřil bezvládné tělo Ometáka, který nejevil známky života a zraněného Komínka, který byl následně převezen do nemocnice. Přivolané posily následně zajistily celý prostor. Téže noci, ale o něco později, se k místu blížil rotmistr Josef Valčík z výsadku Silver A spolu s Vlastimilem Moravcem. I oni šli vyzvednout ukrytý materiál, aniž by tušili, k jaké tragédii došlo. Náhle se ze tmy ozvalo: „Stůj!“ Dvojice se zastavila, četník však neřekl ruce vzhůru, místo toho se zeptal: „Kdo jste?“ „Co tu děláte?“ Tato slova pravděpodobně zabránila dalšímu tragickému střetu. „Na procházku sem v noci nejdem.“ Odvětil jeden z nich. Četník

²⁸² Kráčmar, Č., Výstřely, s. 51–59 a Černý, R., Bratři, s. 86–87.

²⁸³ Černý, R., Bratři, s. 85, 89 a 93.

strážmistr Václav Lefler pochopil, o koho se jedná, spustil ruku s napřaženou karabinou a ukázal dvojici cestu z lesa, kde nestály stráže.²⁸⁴

Úmrtí jednoho a zranění druhého četníka při střetu s parašutisty se německé okupační orgány snažily náležitě propagandisticky využít. Václav Komínek byl povýšen na poručíka, obdržel finanční odměnu a německou pistoli s věnováním od samotného Heydricha. Františku Ometákovi uspořádali Němci triumfální pohřeb, jehož se zúčastnili členové protektorátní vlády, generální velitel četnictva Josef Rejf a velitel německé pořádkové policie Paul Riege. Prostor lemovaly oddíly německé policie a protektorátního četnictva. Smuteční řeč přednesl Emanuel Moravec, dále vedoucí kladenské služebny gestapa, kriminální komisař Harald Weismann a velitel pořádkové policie Paul Riege.²⁸⁵

Praporčík Václav Komínek byl ze strany svých kolegů líčen jako služebně horlivý, velitel stanice jej označil jako „snaživce, který chtěl vyniknout.“ Byl to právě jeho kolega strážmistr Jaroslav Říha, který na Komínka podal v květnu 1945 trestní oznámení pro zabití českého vlastence v době válečného stavu s Německem. Očistná komise v Mostě dne 30. května 1947 trestní řízení proti obviněnému zastavila. Komínkův osobní spis se nedochoval a tak není přesně jasné, kdy a za jakých okolností ze sboru odešel.²⁸⁶ Oproti tomu František Ometák měl ve svém okolí pověst dobrého Čecha a vlastence. Během svého odvelení do kladenské sokolovny, kde gestapo zadržovalo lidi podezřelé z odbojové činnosti, aktivně pomáhal zatčeným, umožňoval jim setkání s příbuznými a předával důležité zprávy.²⁸⁷

Po úspěšném atentátu na Heydricha se gestapo dostalo na stopu Silvru A a jeho spolupracovníků, po smrti jejího velitele zbyl jako poslední ze skupiny telegrafista Jiří Potůček. Ten se 17. června 1942 přemístil s radiostanicí Libuše do Bohdašína a odtud k Antonínu Burdychovi do Končin u Červeného Kostelce na Náchodsku.²⁸⁸ Informaci o vysílače, která udržuje spojení s Londýnem v prostoru Malých Svatoňovic, Úpice a Červeného Kostelce dodala odposlechová služba pořádkové policie.

Gestapo zorganizovalo v určené oblasti pátrací akci. Ta započala 28. června ve tři hodiny ráno za účasti německé policie, uniformované vládní policie z Náchoda a příslušníků

²⁸⁴ Jelínek, Zdeněk, *Operace Silver A*, Praha 1992, s. 84, Kráčmar, Č., *Výstřely*, s. 59–60.

²⁸⁵ NA, fond ÚŘP-ST, inv. č. 2148, sig. 109-8/31, kart. 131, slavnostní pohřeb F. Ometáka zastřeleného ve službě, vyplacení odměny zraněnému V. Komínkovi, Čvančara, Jaroslav, *Někomu život někomu smrt. Československý odboj a nacistická okupační moc 1941–1943*, Praha 1997, s. 83.

²⁸⁶ Černý, R., *Bratři*, s. 47–48 a 56.

²⁸⁷ *Tamtéž*.

²⁸⁸ Šolc, J., *Bylo*, s. 74.

četnictva z širokého okolí. Oddíly prohledaly lesy, staré haldy i prvorepublikové opevnění táhnoucí se po obou stranách protektorátní hranice. Vládní policisté a četníci museli chodit vždy vpředu před německými policisty, aniž by znali účel celé akce, ale z narážek a poznámek německých kolegů pochopily, že hledají parašutisty. Pátrání skončilo v půl 12. dopoledne, aniž by dosáhlo jakéhokoliv výsledku.²⁸⁹

Na přímou stopu telegrafisty přivedlo gestapo až udání. V dopoledních hodinách 30. června 1942 dorazila dvě auta tajné státní policie na četnickou stanici v Červeném Kostelci. Němci si k pátrání vyžádali i kriminálního inspektora vládní policie Rudolfa Dvořáka z Hradce Králové se služebním psem. Po zatčení několika místních odbojářů a brutálních výsleších se gestapo dozvědělo přesné místo parašutistova úkrytu. Ten se v té době nacházel v chalupě rolníka Antonína Burdycha.

Velitel zásahu přikázal veliteli stanice vrchnímu strážmistru Josefu Křivskému, aby se všichni jeho muži vyzbrojili a přesunuli na Končiny, vyjma pohotovostního četníka. Tady měli obklíčit Burdychovo stavení a likvidovat jakýkoliv pokus o únik, ale sami zatím nic nepodnikat. Před odchodem ještě dodal: „Karabiner mitnehmen!“ Vrchní strážmistr si rozkaz vyložil po svém a přikázal vzít jednu karabinu pro pět četníků, tu svěřil nejmladšímu členu oddílu strážmistru Mařanovi, ostatní byli ozbrojeni pouze pistolemi.²⁹⁰

Po příchodu na místo obsadili okolí stavení. Gestapo přijelo o něco později, Burdycha našlo v jeho domě a okamžitě započalo s jeho výslechem. Hospodář odmítal cokoli prozradit, naopak využil chvílky nepozornosti a dal se na útěk. Vyběhl z chalupy přes dvorek směrem k nedalekému lesu. Němci se dali do jeho pronásledování, přičemž po prchajícím začali střílet. Četníci stojící opodál na místech určených velitelem, nejprve jen přihlíželi a střílet začali, až na přímý rozkaz velitele gestapa. Ten se poté obořil na vrchního strážmistra Křivského a hrozil jemu, i jeho lidem suspendací a různými represáliemi za to, že nestříleli a že jsou nedostatečně vyzbrojeni. Křivský však odpověděl, že se domníval, že mají vzít pouze „einen Karabiner“ a ne „Karabiner.“

Strážmistr Miloslav Mařan vypálil ze své zbraně tři výstřely, přičemž ho velitel stanice upozornil, aby střílel opatrně a nikoho nezranil, Mařan na to odpověděl „Pane vrchní, vždyť si rozumíme.“ Strážmistr mířil nad prchajícího Burdycha, kterého nechtěl rozhodně zastřelit už jen proto, že se s ním osobně znal. Prchajícímu se podařilo zmizet v lese, byl však smrtelně

²⁸⁹ Nývltová, Pavlína, Příběh odvahy a zrady. Jiří Potůček –Tolar, radista desantu Silver A, Červený Kostelec 2007, s. 70–74.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 81–85.

zraněn střelbou gestapáků. Mařan dostal rozkaz od velitele gestapa běžet do lesa a pomoci dosáhnout uprchlíka. Strážmistr proběhl lesem a viděl ležet zraněného rolníka, nad nímž stáli gestapáci a snažili se zněj dostat informace o tajném úkrytu parašutisty. Když usoudili, že již nic nevypráví, nechali Mařana hlídat raněného a vrátili se ke stavení.²⁹¹

Mezitím ostatní Němci prohledávali chalupu a hledali skrýš, v níž se měl parašutista nacházet. Po chvíli byla nalezena. Stále však nebylo jasné, kudy se do ní vchází. Mučením proto přinutili Burdycha staršího, aby jim vchod ukázal. Pod pohružkou zastřelení byl doveden až ke vstupu. Když v tu chvíli se poklop otevřel a z něj vyskočil Potůček v obou rukou pistole, několikrát vystřelil, čímž způsobil mezi gestapáky obrovský zmatek.²⁹²

Díky momentu překvapení se mu podařilo dostat na 50 metrů od stavení, než začala palba. Pes vládní policie vyslaný za Potůčkem, místo po prchajícím výsadkáři, skočil po ruce jednomu ze střílejících Němců. Radista prchal dál směrem k lesu, v němž se nacházel strážmistr se zraněným rolníkem. Po chvíli, co uslyšel Mařan prudkou palbu, uviděl ve vzdálenosti 20 metrů utíkat směrem z lesa bosého muže v košili se dvěma pistolemi. Strážmistr vykřikl: „Stůj! Kdo jsi?“ Muž zvolal: „Proboha nestřílejte, jsem Čech!“ Mařanova namířená zbraň klesla k zemi a radista zmizel ve vzrostlém obilí. Po chvíli dorazili na místo jeho pronásledovatelé. Nejprve gestapáci a v určitém závěsu i četníci. Strážmistru bylo ostře vyčteno, že nevystřelil, ten se však vymluvil na to, že po něm Burdych skočil a srazil mu pušku k zemi.²⁹³

Hledaná vysílačka tak byla nalezena, radista však stále unikal. Šéf služebny gestapa v Hradci Králové zalarmoval na pátrací akci v okolních lesích uniformovanou i neuniformovanou policii z Náchoda, stejně tak i četníky ze stanic zdejšího okresního velitelství. Protektorátní policisté a četníci přijeli autokary do Červeného Kostelce, odkud měli prohledat všechny prostory, zejména lesy směrem na Českou Skalici. Zanedlouho po nich se do pátrání zapojily i oddíly německé pořádkové policie z Hradce Králové. Akce skončila k ránu následujícího dne, aniž by bylo cokoliv vypátráno.²⁹⁴

Jiří Potůček prozatím úspěšně unikal, do večera se mu podařilo dosáhnout obce Stěblová na Pardubicku. Zde však byl požádán místním hostinským a starostou v jedné osobě o legitimaci. Potůček se k němu obrátil zády a beze slova odešel.²⁹⁵ Starosta neprodleně ohlásil

²⁹¹ Nývltová, P., Příběh, s. 92–94.

²⁹² Jelínek, Z., Operace, s. 120.

²⁹³ Nývltová, P., Příběh, s. 95–96.

²⁹⁴ Nývltová, P., Příběh s. 106–107.

²⁹⁵ Jelínek, Z., Operace, s. 123.

četnické stanici v Doubravici, že v okolí obce Stéblová se pohybuje neznámá a podezřelá osoba. Vrchní strážmistr Karel Rieger vyslal prověřit tuto informaci štábního strážmistra Karla Půlpána a praporčíka Václava Antoše. Ti na místě zjistili, že popis osoby se hodí na parašutistu, po němž měli již od rána intenzivně pátrat. Příslušníci stanice v Doubravici, však žádné mimořádné pátrání nezačali a ani nyní se jim do nějakého prohledávání okolí příliš nechtělo. Raději se oba vrátili na stanici, kde ohlásili, že s největší pravděpodobností se jedná o hledaného parašutistu. Velitel se po dohodě s ostatními příslušníky stanice rozhodl tuto informaci neohlásit na vyšší místa a věcem ponechat volný průběh.²⁹⁶

Únik zatím úspěšně pokračoval, ale následujícího dne 2. července 1942 požádal Potůček o pomoc Josefa Fitzbauera, který nejen, že pomoc odmítl, ale událost ohlásil obecnímu civilnímu strážníku Františku Hoznauerovi, který telefonicky informoval opět stanici v Doubravici. Nyní již byl velitel stanice nucen podat hlášení okresnímu velitelství, avšak ve snaze poskytnout prchajícímu alespoň minimální šanci na únik, neučinil tak ihned. Po ohlášení výskytu parašutisty v oblasti se rozběhlo pátrání. Četníkům z Doubravice nařídil okresní velitel okamžitě zahájit prohledávání prostoru a současně vyslal na místo posily.²⁹⁷

Karel Rieger přidělil svým mužům oblasti k propátrání. Jeden měl jít do Rosic, druhý do Polabin a třetí měl za úkol projít dva lesíky poblíž železniční trati. Sám se vrátil na křižovatku do obce Trnová, kde čekal na příjezd posil. Strážmistr Holíček spolu s praporčíkem Antošem se vydali směrem k obci Rosice nad Labem, kde se rozešli a po nějakém čase zase sešli v Polabinách. Zde pokračovali v „pátrání“ tak, že delší dobu seděli a pozorovali situaci. Karel Půlpán prohledávající okolí železniční tratě po chvíli uviděl inspektora Hoznauera, jak se blíží na kole po okresní silnici z Rosic. Zavolal na něj, aby šel k němu a pátrali společně. Oba pak pokračovali napříč lesíkem a dál po polní cestě, až došli na okraj druhého lesíka, kde před sebou ve vzdálenosti asi 17 kroků zahlédli ležícího muže. Půlpán s Hoznauerem se k němu přiblížili na čtyři až pět metrů, četník zvolal: „Ruce vzhůru!“ Poté hmátl ležící muž po svém, stranou ležícím kabátě, a zvedl pistoli, kterou na Půlpána namířil, v tu chvíli na něj štábní strážmistr vystřelil a zasáhl jej do hlavy.²⁹⁸

Takto vylíčil událost Karel Půlpán v roce 1942, ale již gestapo při svém vyšetřování odhalilo na základě tehdejší pitevní zprávy nesrovnalosti v jeho výpovědi. Štábní strážmistr i inspektor Hoznauer byli ještě několikrát vyslýcháni gestapem. To jim vyčítalo, že parašutistu

²⁹⁶ Nývltová, P., Příběh, s. 143–144 a 146.

²⁹⁷ Jelínek, Z., Operace, s. 123.

²⁹⁸ Nývltová, P., Příběh, s. 146–148.

zabít nemuseli a že jej zastřelili úmyslně, protože s ním byli ve spojení. Nakonec bylo vyšetřování uzavřeno a oběma udělena finanční odměna 30 000 korun. Oba se domluvili, že peníze nepoužijí a po válce vrátí státu. S penězi však oba během války disponovali, na straně druhé oba peníze vrátili, avšak až v říjnu 1945, v době kdy v celé věci probíhalo vyšetřování.²⁹⁹

S Karlem Půlpánem bylo ve věci zastřelení Jiřího Potůčka po válce vedeno trestní řízení u státního zastupitelství v Chrudimi, které bylo 25. března 1946 zastaveno. Dále byl vyšetřován očistnou komisí v Chrudimi, která jej 23. května 1946 zprostita podezření z úmyslného zastřelení parašutisty Jiřího Potůčka. Dne 25. července byl Půlpán vzat do vazby vojenského soudu v Hradci Králové, odkud byl propuštěn po 25 dnech. Dne 31. ledna 1948 byl znovu zatčen a uvězněn ve vazbě vojenského soudu v Praze, odkud byl 9. června 1948 převezen do vazby obnoveného lidového soudu v Chrudimi. U soudního přelíčení bylo jasně prokázáno, že Jiří Potůček nemohl na Půlpána a Hoznauera mířit. Chrudimský mimořádný lidový soud pak vzhledem k tomu, že balistická expertíza stoprocentně nevyloučila možnost, že Potůček mohl mít zbraň v ruce již v době příchodu obou. Že v době výstřelu mohl mít radista skutečně v úmyslu se otočit a ohrozit svou zbraní příchozí. Nabyt přesvědčení, že Půlpán překročil meze nutné sebeobrany z leknutí a ze strachu. Nezastřelil Potůčka úmyslně a nedopustil se tak zločinu vraždy, nýbrž že svým jednáním naplnil skutkovou podstatu zločinu proti státu. Neboť s obzvláštní úmyslnou horlivostí překračující normální rámec pracovních povinností ve výkonu služby, stíhal parašutistu a při tom jej zastřelil. Byl mu tak vyměřen nižší trest, než navrhovala obžaloba. Ten si odpykal ve Valdicích a na svobodu se dostal 31. května 1953.

Inspektor František Hoznauer byl jako spoluviník odsouzen dle stejného paragrafu ke dvouletému odnětí svobody. Při výměře trestu soud přihlédl ke skutečnosti, že v době okupace prozrazoval příchod tajných kontrol a upozorňoval různé osoby na to, že je hledá německá policie, čímž se zasloužil o zmenšení zla způsobeného nepřítelem. Propuštěn byl 18. srpna 1950, kdy jeho trest vypršel.³⁰⁰

Útlum ve výsadekových operacích trval až do jara 1944, kdy bylo vysazeno hned několik skupin. Mezi nimi i Carbon, která přistála 13. dubna 1944 u Vacenovic na Moravě. Jednotka se jako celek nikdy nesešla, padák s operačním materiálem se zachytil na stromě a byl ztracen ihned při vysazení. Pouze rotmistr Josef Vanc a rotný František Kobzík postupovali společně na záchytné adresy v oblasti Uherského Brodu. Očekávanou pomoc však nenašli a tak

²⁹⁹ Tamtéž, s. 152–153.

³⁰⁰ Nývltová, P., Příběh, s. 172–174.

prežívali v lesích. V noci 6. května dosáhli obce Rudice,³⁰¹ kde si parašutisté vyhlédli stavení na okraji obce, na jehož půdě se ukryli.

Objekt patřil bývalému ruskému legionáři a četníku ve výslužbě Františku Lukášovi. Ráno objevila oba muže jeho žena, když šla na půdu pro mouku, vojáci se představili jako českoslovenští vojáci jdoucí na Slovensko, poprosili o trochu kávy a potravin s tím, že večer zase odejdou. Přivolaný Lukáš jim vysvětlil, že jako bývalý legionář a četník je pod dohledem a má velkou rodinu a tak u něj nemohou zůstat. Poskytl jim kávu a chleba s tím, že musí odejít, jinak bude nucen informovat četnictvo. Poté se šel poradit o nenadálé situaci se starostou, ten jej přesvědčil, že pokud to jsou vojáci, odejdou, jestli jsou to provokatéři tak zůstanou. Kobzík s Vancem zůstali i přestože jim Lukáš sdělil, že vše oznámil. Ten tak dostal pocit, že se skutečně jedná o provokatéry a telefonicky informoval četnickou stanicí v Bojkovicích, že se u něho na půdě skrývají dva neznámí muži.³⁰²

Četníci se domnívali, že by skutečně mohlo jít o příslušníky odboje a tak nijak nespěchali, začali přemýšlet jak zásah alespoň pozdržet. Věděli, že z telefonní ústředny je to k Lukášovu domu půl kilometru a nechali si ho znovu zavolat, aby jim podal podrobnější zprávu. Až poté ohlásily celou záležitost na okresní velitelství do Uherského Brodu. Zde byl velitelem poručík Štafa, jenž se přihlásil k Němcům a byl znám pro svou horlivost. Bojkovičtí četníci věděli, že byl celou noc ve službě a nyní bude doma spát. Čekáním na jeho rozkazy se zásah opět o něco pozdrží. Přivolaný poručík přikázal okamžitě provést zásah, velitel stanice se však vymlouval, že nemá dostatek mužů. Štafa nařídil přibrat k zásahu závodní stráž ze zbrojovky v Bojkovicích. Díky všem těmto okolnostem přijeli četníci do Rudic až tři hodiny po telefonickém oznámení, nejprve jeli na obecní úřad a až potom k Lukášovu domu. Pevně doufali, že muži v objektu již nebudou, pro všechny případy budovu neobklíčili, ale rozestavěli se pouze z přední strany, aby mužům umožnili případný útěk do blízkého lesa.³⁰³

Vrchní strážmistr Karel Zmund zůstal stát uprostřed dvora a zvolal mírným hlasem směrem k půdě. „Haló vy tam na půdě, slezte dolů, zjistíme vaši totožnost.“ Po této výzvě oba parašutisté povstali a Zmund na ně zavolal. „No tak chlapci, polezte dolů, zjistíme vaši

³⁰¹ Šolc, J., Bylo, s. 147.

³⁰² Poláková, Miroslava, Protifašistický odboj na Uherskobrodsku v letech 1939–1945, Brno 2008. Disertační práce, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, vedoucí disertační práce prof. PhDr. Ctibor Nečas, DrSc., s. 263–264.

³⁰³ Poláková, M., Protifašistický, s. 264–265.

totožnost.“ Po těchto slovech se však opět ukryli do slámy. Vrchní strážmistr je začal vyzívat. „Ve jménu zákona vás vyzývám, slezte dolů!“³⁰⁴

Inhed po výzvě padly dva výstřely. Velitel dal rozkaz k palbě, četníci vystřelili celkem čtyři rány, poté nastalo ticho. Nikomu z četníků se na půdu nechtělo a tak čekali na příjezd okresního velitele. Ten dorazil po půl hodině a poslal tam svého psa. Z jeho chování bylo patrné, že nahoře nikdo na živu nezůstal. Po příjezdu gestapa byly obě mrtvoly sneseny dolů a ohledány, následné šetření ukázalo, že jeden parašutista utrpěl průstřel pravé paže a průstřel břicha, oba pak smrtelné průstřely hlavy, které se vši pravděpodobností spáchali vlastními zbraněmi. Není tedy zcela jasné, zda při střelbě utrpěl jeden z nich zranění a v bezvýchodné situaci si oba vzali život, či se situace odehrála tak, jak ji po válce vypověděli četníci a průstřel paže a břicha byl způsoben až posmrtně.³⁰⁵ Velitel zásahu Karel Zmund obdržel pochvalu a od gestapa peněžní odměnu. Po válce byl od sboru propuštěn.³⁰⁶

Ztrátou pro domácí odboj se stala smrt generála Luži, vojenského velitele odbojové organizace Rada tří. Generál se během přesunu na Vysočinu, doprovázen svým pobočníkem poručíkem Josefem Korešem zastavil 2. října 1944 k odpočinku v obci Hříště u Přibyslavi. Oba měli kvalitní doklady a tak se dotázali místního starosty, zda by se mohli někde usušit a ohřát. Starosta Jan Honza zkontroloval jejich doklady a poslal je do místního hostince. Asi čtvrt hodiny poté dorazil do obce štábní strážmistr Josef Navrátil s úkolem prověřit v Hříšti pobyt jedné osoby. Nejdříve se zastavil u starosty, který mu ohlásil, že před chvílí přibyly do obce dvě osoby, které se prokázaly legitimacemi a sdělily, že přicházejí z Chotěboře. Starosta dodal, že oba muži a jejich chování se mu zdálo podezřelé a vše chtěl nahlásit na četnickou stanici.³⁰⁷

Štábní strážmistr ohlásil telefonicky situaci své domovské stanici a vyžádal si další instrukce. Velitel stanice, vrchní strážmistr Bohumil Mečír mu nařídil, aby nenápadně hostinec sledoval a vyčkal posil. Mečír dorazil spolu se strážmistrem Stanislavem Kunderkou zhruba za tři čtvrtě hodiny po telefonátu. Vrchní strážmistr rozkázal, připravit zbraně a mítí je v rukou. Poté vnikla hlídka do hostince. Mečír, jenž byl v čele hlídky, vyzval přítomné muže

³⁰⁴ Břečka, J., Stínový vojáci. Výstřely v Rudicích, in: Malovaný kraj, 36, 2000, č. 4, s. 9.

³⁰⁵ Poláková, M., Protifašistický, s. 265.

³⁰⁶ Archiv bohužel neuvádí konkrétní datum a ani zda byl po válce soudně stíhán. ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců, 325-62-6, Seznam bývalých protektorátních četníků na Moravě, kteří se v době okupace dopustili trestných činů proti čs obyvatelstvu a odbojovým pracovníkům.

³⁰⁷ Luža, Radomír, V Hitlerově oběti. Kapitoly z českého odboje, Praha 2006, s. 221–222 a 231.

slovy: „Ruce vzhůru!“³⁰⁸ V tu chvíli Luža i Koreš odpočívali, hráli se u kamen a pili čaj. Na první výzvu nereagovali a tak vrchní strážmistr svou výzvu zopakoval. Na to generál seskočil z lavice a pravou rukou vytáhl z kapsy zbraň a vypálil. Četníci palbu opětovali, Luža dostal devět zásahů a na místě mrtev klesl k zemi. V nastalém zmatku Koreš, jehož zasáhly dvě střely, vyběhl hlavním vchodem z hospody ven. Chvíli běžel po silnici a poté zabočil do polí, kde po několika desítkách metrů spáchal sebevraždu. O zásahu byly neprodleně informovány nadřízené orgány a gestapo. Velitel četnického oddělení v Jindřichově Hradci, štábní kapitán Josef Rejda, podal návrh na udělení pochvaly všem zasahujícím četníkům.³⁰⁹

Na poradě vojenského vedení Rady tří padl návrh zastřelit všechny příslušníky četnické stanice v Příbyslavi včetně těch, kteří se na incidentu nijak nepodíleli a starostu obce Hříšče, jenž vše nahlásil. Při následném šetření došla odbojová skupina k zjištění, že nikdo z četníků není zapojen v podzemním hnutí, naopak mají v kraji špatnou pověst pro své komisi chování, důsledné vykonávání nařízení a služební iniciativu. Na základě těchto informací souhlasilo vedení Rady tří s provedením exemplární exekuce. Paradoxně generál Luža byl vždy proti kolektivním trestům a teroristickým činům. Velením 12 členné přepadové skupiny byl pověřen uprchlý ruský zajatec nadporučík letectva Nikolaj Pavlovič Bachmutskij, který na zvláštní prosbu předal velení synu generála, Radomíru Lužovi.³¹⁰

Stanice v Příbyslavi se nacházela v patře domu, jehož majitelem byl pan Jan Vokurka, bydlící se svou rodinou v přízemí. Partyzáni vstoupili do budovy a zazvonili na jeho byt s dotazem, kde se nachází stanice. Majitel domu je dovedl do prvního patra, kde zazvonil a ohlásil službu konajícímu četníkovi strážmistru Janu Hörnerovi, že tu na něj někdo čeká. Když četník odemkl dveře, byl ihned odzbrojen. Vylekaného Vokuruku odvedli do jeho bytu a zvenku byt uzamkli. Před stanicí se procházel četník mimo službu, Luža vyšel ven, přiložil mu zbraň na hrud' a odvedl jej na stanici. Velitel bydlel nedaleko, odbojáři přivedli strážmistra Hörnera k jeho domu a lstí ho vylákali ven. Mezitím se vrátil z pochůzky strážmistr Stanislav Kunderka, jako poslední přibyl strážmistr Ondřej Otevřel. Poté bylo přistoupeno k rozsudku a výkonu exekuce. Jeden po druhém byli odvedeni do sklepa a tam zastřeleni. Jako poslední opustil dům Radomír Luža, jenž zanechal na dveřích stanice vzkaz. „Toto se stane těm, kdo zrazují náš odboj. Tito lidé zavraždili příslušníky odboje a stihl je

³⁰⁸ Grňa, Josef, Sedm roků na domácí frontě, Brno 1968, Luža, R., V Hitlerově, s. 222.

³⁰⁹ Luža, R., V Hitlerově, s. 222–223.

³¹⁰ Grňa, J., Sedm, s. 250–251, Luža, R., V Hitlerově, s. 233.

spravedlivý trest.“ Na starostu se již nedostalo, vzhledem k nedostatku času a logické úvaze, že gestapo by tak dostalo stopu jakým směrem pátrat.³¹¹

Poprava byla vykonána nad pěti osobami, z nichž pouze dvě měly svůj podíl na usmrcení generála Luži a poručíka Koreše. Zemřeli čtyři četníci, strážmistr Josef Hörner byl těžce raněn, podařilo se mu dostat ze sklepa a po čase byl nalezen. Štábní strážmistr Josef Navrátil, jenž se incidentu v Hříšti účastnil, už na stanici v té době nesloužil. Zemřel v dubnu 1945 při náletu na Tišnov. Starosta Honza se po události v Přibyslavi odstěhoval k příbuzným. Odměnu 3000 korun za upozornění na podezřelé osoby odmítal převzít a později je věnoval slepeckému ústavu v Praze. Poválečné vyšetřování úmrtí generála Luži došlo k závěru, že za tento incident mohla přílišná služební horlivost zasahujících četníků.³¹²

S tím se dá do jisté míry souhlasit, lze si představit i jiný, méně agresivní postup ze strany četnictva. Na druhé se může zdát, že i generál jednal zbytečně razantně. Mohl se pokusit s četníky vyjít díky kvalitním dokladům. Luža však měsíc před událostí vydal směrnicí, v níž nabádal, aby se žádný důstojník nedal zatknout, aniž by projevil náležitý odpor. Luža by tak v případě zatčení popřel sám sebe.³¹³

Oprávněnost odvetné akce a zvláště usmrcení i nevinných četníků byla po válce kritizována z různých stran. Radomír Luža ji obhajoval nutností situace „kdybychom někoho z nich nechaly naživu, všechno by ohlásil gestapu do Jihlavy a do hodiny by všechny četnické stanice na Českomoravské vysočině vyhlásily poplach.“ Dále dodává, že nikdo z četníků krom Mečříře, který tušil, že bude popraven, neprosil o život, ani nelhal, aby se vyhnul obvinění. To se dá pochopit, jelikož kromě Kunderky a Mečříře neměl nikdo z nich na smrti Luži žádnou vinu a tak asi nečekali, že je stihne stejný trest jako jejich kolegy. Což potvrzuje i sám Radomír Luža, když píše: „S výjimkou Mečříře nikdo z četníků, až do poslední chvíle nečekal, že bude zastřelen.“ Dále uvádí, že kdyby některý z nich dal najevo soucit a nabídl se, že půjde s nimi, bylo by těžké jej odmítnout.³¹⁴ Tím by však porušil vydaný rozkaz zabít všechny přibyslavské četníky a celá akce by ztratila původní význam, který měla, což nebyla jen odplata za smrt generála, nýbrž exemplární trest na základě kolektivní viny.

³¹¹ Luža, R., V Hitlerově, s. 235–240.

³¹² Šrámek, Pavel, Smrt generála Vojtěcha Borise Luži, in: Válečný rok 1944. Příspěvky účastníků mezinárodní konference konané ve dnech 19–20. října 1999 v Praze, Praha 2001, s. 290.

³¹³ Koura, Petr, Když Čech střílí Čecha, in: Lidové noviny, 17, 2004, č. 230, s. 17.

³¹⁴ Luža, R., V Hitlerově, s. 238–239.

5.3 Pasivní odpor

Tato forma rezistence v řadách protektorátní policie značně rozšířená měla mnoho konkrétních podob. V zásadě ji lze rozdělit na dva druhy. První projevující se nevykonáváním určitých služebních povinností a příkazů, či snahou je nějakým způsobem obejít a zmírnit jejich účinky, nebo je alespoň zpomalit. Druhým je nadměrné vykonávání rozkazů a nařízení a jejich uplatňování zvláště vůči kolaborantům a německým státním příslušníkům.

Větší možnosti k neplnění služebních povinností měli příslušníci četnictva, zvláště pak mužstvo jednotlivých stanic vzhledem k službě na venkově, kde byla obtížnější kontrola jejich skutečné činnosti ze strany jejich nadřízených. Stál-li v čele stanice rozumný velitel a jednotliví četníci se znali a věřili si, mohli si dovolit chodit na obchůzky co nejméně, jen k vyřízení nejnutnějších záležitostí. Služební obchůzky pak velitel zapisoval do staniční knihy a ostatní četníci si podle ní vyplnili své služební knížky. V kolik hodin kde byly, koho potkali a s kým mluvili. Mezi sebou tomu říkali posílat tužku do služby.

Proti případnému překvapení ze strany okresního velitele, který kontroloval činnost jednotlivých stanic, držel vždy jeden četník hlídku u okna, aby včas upozornil na blížící se nebezpečí. Ostatní pak měli na stole připravené služební učivo, aby mohli předstírat výuku. Při příjezdu kontroly museli četníci, kteří měli být v terénu, urychleně stanici opustit nebo se schovat a počkat až důstojník odejde s velitelem stanice na kontrolu hlídek konajících obchůzku. Poté urychleně vyrazit na předem dohodnuté místo, kam velitel důstojníka zavedl. Ten pak hlídku zastihl v „řádném“ výkonu služby.³¹⁵

Německá bezpečnostní služba opakovaně hlásila, že nepřátelské postoje zaujímá především četnictvo. Upozorňovala zvláště na nedostatečné zásahy proti porážkám na černo a proti černému trhu s potravinami.³¹⁶ V rámci jednoho okresního četnického velitelství mělo sedm německých četníků sídlících v okresním městě mnohonásobně vyšší počet udání na černý obchod než všech 70 protektorátních četníků dohromady.³¹⁷

SD si všímalo i drobných případů, které svědčily o negativním postoji k okupační moci. Například bylo pozorováno, že velitel četnického oddělení v Olomouci nevyvěsil vlajky k výročí založení protektorátu na hlavní stranu domu, do hlavní ulice. Nýbrž do tmavé postraní uličky nad dveře záchodů. V Olomouci se také na obecním domě objevil nápis

³¹⁵ Fara, F., s. 83 a 113.

³¹⁶ Periodické zprávy pražského řídicího úseku SD, leden 1941 [online]. [cit. 15. 5. 2013]. Dostupné z <<http://web.nacr.cz/sd/>>

³¹⁷ Fara, F., s. 86.

„Hitler je vůl,“ aniž by protektorátní bezpečnostní orgány jakkoliv zakročily. Jeho odstranění musel zařídit, až místní občan německé národnosti.³¹⁸ Rovněž byly hlášeny případy, kdy zvláště mladší četníci vykazovali nápadný nezájem o výuku němčiny v jazykových kurzech a neplnili domácí úlohy, k čemuž užívali mnohých výmluv.³¹⁹ Také docházelo k zadržování a ničení různých udání či k varování před hrozícím zatčením.³²⁰

K chování příslušníků vládní policie SD hlásilo, že často vystupují ve službě velmi ležerně a nezakročují proti různým nešvarům, například proti nedodržování zatemnění.³²¹ Také někteří policisté přidělení ke gestapu se snažili zatčeným dle svých možností pomoci, povětšinou napovídáním při výsleších, či prozrazením, co již všechno gestapo ví a co tak mohou bez obav vypovědět.³²²

Opačným jevem bylo uplatňování rozkazů a nařízení vůči německým státním příslušníkům a kolaborantům. V létě 1940 projevila vládní policie značnou horlivost při pronásledování členů Vlajky. Zatkla 250 příslušníků organizace a pro policisty to byla vítaná příležitost jak dát průchod nashromážděné nenávisti vůči kolaborantům.³²³

I v době pozdější opakovaně hlásilo SD, že protektorátní bezpečnostní orgány zakročují vůči členům Vlajky zvláště tvrdě i při sebemenším porušení zákona.³²⁴

Vůči německým státním příslušníkům se protektorátní policisté a četníci chovali podle zpráv SD ostře až nepřátelsky, ostentativně před nimi mluvili česky, ačkoliv z předložených dokladů jasně věděli, že se jedná o Němce.³²⁵

Němci si stěžovali buď na přílišnou pasivitu, například při incidentech s Čechy na různých zábavách a tancovačkách, kdy ačkoliv přítomni, tak policisté či četníci nijak nezakročili. Nebo na přílišnou aktivitu, ale projevovanou pouze vůči nim. Například při potravinových kontrolách, kdy se zaměřovali hlavně na německé státní příslušníky,

³¹⁸ Periodické zprávy pražského řídicího úseku SD, březen 1941 [online]. [cit. 15. 5. 2013]. Dostupné z <<http://web.nacr.cz/sd/>>

³¹⁹ Periodické zprávy pražského řídicího úseku SD, únor 1941 [online]. [cit. 15. 5. 2013]. Dostupné z <<http://web.nacr.cz/sd/>>

³²⁰ Marek, J., Četnické, s. 4.

³²¹ Periodické zprávy pražského řídicího úseku SD, březen 1941 [online]. [cit. 15. 5. 2013]. Dostupné z <<http://web.nacr.cz/sd/>>

³²² Herajt, T., Historie, s. 178–179.

³²³ Brandes, D., Češi, s. 137.

³²⁴ Periodické zprávy pražského řídicího úseku SD, únor 1941 [online]. [cit. 15. 5. 2013]. Dostupné z <<http://web.nacr.cz/sd/>>

³²⁵ NA, fond ÚŘP-ST, inv. č. 2145, sig. 109-8/28, kart. 131.

zatímco Čechy nechávali poměrně v klidu.³²⁶ Počátkem července 1942 si stěžoval SS-Obersturmbannführer Adolf Ritterhausen, přidělený služebně k úřadu říšského protektora, na chování dvou vládních policistů, kteří u něj v bytě prováděli prohlídku. Za přítomnosti jeho manželky vnikly až do ložnice a v souvislosti s atentátem pátrali po původu jeho balonového pláště a jízdního kola³²⁷

Mezi nadměrné plnění povinností patřilo také rozesílání nepřátelských letáků. Četnictvo mělo úlohu pouze zpravodajskou, mělo tedy jejich výskyt pouze oznámit na patřičná místa. Naproti tomu nejen, že letáky posílalo nadřízeným orgánům, nýbrž i na úřady které s touto problematikou neměly vůbec nic do činění, čímž napomáhalo jejich dalšímu šíření.³²⁸

5.4 Spolupráce s odbojem

Spolupráci bezpečnostního aparátu s odbojovým hnutím lze rozdělit podle formy do dvou fází. První trvající zhruba od vzniku protektorátu do roku 1942. Druhá pak od roku 1942 do konce války, přičemž v tomto druhém období obě formy prakticky koexistovaly.

Na přelomu léta a podzimu 1939 shromáždil policejní rada dr. Karel Jaroš ve svém okolí skupinu důvěryhodných zaměstnanců pražského policejního ředitelství. Tito policisté pak shromažďovali důležité zpravodajské informace o připravovaných zatýkacích akcích a o konfidentech pracujících pro gestapo. Tyto informace předávali odbojové organizaci Obrana národa. Jaroš dokonce zřídil v Bartolomějské ulici konspirační středisko, kde se sbíhaly a vyhodnocovaly různé informace a postupně vznikala kartotéka konfidentů.³²⁹

V létě 1941 vznikla na pražském policejním ředitelství v okruhu dr. Jaroslava Ženatého odbojová skupina Blaník. Její konspirační činnost se však omezila pouze na několik jednotlivců. Skupina plánovala v případě převratu, či povstání přepadnout budovu gestapa a zajistit evidenční spisy a kartotéku konfidentů, obsadit telefonní ústřednu a odříznout gestapo od ostatních německých institucí. Vedoucí skupiny dr. Ženatý byl v roce 1943 gestapem zatčen a uvězněn v Terezíně.³³⁰

³²⁶ Periodické zprávy pražského řídicího úseku SD, březen 1941 [online]. [cit. 15. 5. 2013]. Dostupné z <<http://web.nacr.cz/sd/>>

³²⁷ Hubený, D., Hasil, J., Jeden, s. 106.

³²⁸ Periodické zprávy pražského řídicího úseku SD, únor 1941 [online]. [cit. 15. 5. 2013]. Dostupné z <<http://web.nacr.cz/sd/>>

³²⁹ Gebhart, Jan, Obrana národa (druhá garnitura) a ÚVOD, in: Psáno do oblak. Sborník k nedožitým sedmdesátinám prof. Jana Kuklíka, Praha 2011, s. 79.

³³⁰ Šolc, J., Dáblova, s. 97–98.

Také při policejním ředitelství v Plzni vznikla obdobná skupina pod vedením samotného ředitele dr. Josefa Mainera. Skupina dodávala informace o německých policejních jednotkách a o výrobě ve Škodových závodech.³³¹ Mezi jeho blízké spolupracovníky náležel policejní komisař dr. Ladislav Mixa, který zajistil po okupaci ukrytí zbraní předtím zabavených v pohraničí Němcům. Zbraně byly tajně vyvezeny z policejního skladu a ukryty na venkově. Odtud je odbojáři na konci války vyzvedli a použili.³³²

Další buňku uvnitř ředitelství vytvořili policisté Jan Koukolík, Václav Král, Jan Bejbl a Alois Štěpánek, kteří byli v kontaktu se skupinou „Čeněk – Vaněk,“ pobočkou organizace ÚVOD. Zajišťovali policejní přihlášky k pobytu a občanské legitimace, které umožňovali legalizaci odbojových pracovníků. Poskytli úkryt parašutistům z výsadku Anthropoid a Oldřichu Dvořákovi z výdalku Steel, kterého ukryli v policejní cele. Při rozbití ÚVODu na Plzeňsku došlo postupně k zatčení a popravě všech čtyř policistů.³³³

Odbojová organizace Lvce působící na severovýchodní Moravě se napojila na policisty z policejního ředitelství v Moravské Ostravě za pomoci Františky Mikulové, jež byla dlouholetou zaměstnankyní ředitelství a měla zde své kontakty, především na štábního praporčíka Františka Mílka, který dodával důležité informace a falešné doklady. Postupem času spolupracovalo s touto organizací přes 20 policistů a četníků. Avšak na přelomu let 1942–1943 gestapo skupinu odhalilo a v lednu 1943 zatklo i sedm policistů z Moravské Ostravy kvůli jejich spolupráci s touto organizací.³³⁴

Rovněž lokální odbojové organizace působící na venkově měli své „policejní“ buňky, tvořené buď četníky, či příslušníky obecní policie. Významnou pomoc skupině Silver A poskytla organizace Čenda působící ve východních Čechách v oblasti Ležáků, Vrbatova Kostelce a přilehlém okolí. K založení skupiny došlo těsně po okupaci. Hlavním zakladatelem byl vrchní strážmistr ve výslužbě Jaroslav Kotáb a část jejích členů tvořili četníci ze stanice ve Vrbatově Kostelci v čele s velitelem, vrchním strážmistrem Karlem Knězem. Činnost organizace spočívala v shromažďování informací o okupantech, šíření ilegálních tiskovin a ukrývání zbraní a trhavin z místního lomu. Ovšem asi největším přínosem byla její pomoc

³³¹ Herajt, T., Historie, s. 74–75.

³³² Jednalo se o 68 pušek, bednu pistolí, jeden lehký kulomet vz. 26 a 8000 nábojů. ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců 325-149/26, 2LTD – Česká policie-Policejní ředitelství Plzeň.

³³³ Herajt, T., Historie, s. 130–136.

³³⁴ ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců 325-154/16, Lvce – Moravská Ostrava, NA, fond NSM, inv. č., 951, sig, 110-8/24, kart. 74, napojení odbojových skupin na protektorátní policii a zatčení jejích příslušníků.

s nalezením bezpečného místa pro radistu Silvru A Jiřího Potůčka. Jeho úkryt se nacházel v obvodu zmíněné četnické stanice a tak mohl nerušeně pracovat. Při navazování spojení s Londýnem to byl právě četník Kněz, jenž v rámci své služební obchůzky hlídal příjezdovou cestu k úkrytu, aby v případě nebezpečí Potůčka varoval. Také jako velitel stanice disponoval zajímavými informacemi bezpečnostního charakteru, které tak měl Potůček z první ruky. Když gestapo začalo stahovat smyčku kolem odbojové skupiny a Ležáků spáchal Karel Kněz 22. června 1942 sebevraždu.³³⁵

Také Arnoštu Mikšovi z paravýsadku Zinc se dostalo pomoci od četnictva. Mikšův bratr četnický strážmistr František Mikš sloužil u pohotovostního oddílu v Táboře, Arnošt jej po seskoku do protektorátu na konci března 1942 vyhledal. Bratr František ho po zběžné poradě s kolegy ubytoval v četnických kasárnách. O jeho pravé identitě věděli pouze čtyři četníci, přátelé Františka a velitel nadporučík Karel Hořánek. Parašutista potřeboval obstarat novou legitimaci, což četníci spolehlivě zařídili díky svým kontaktům na Okresním úřadě v Táboře. Mikš setrval v kasárnách několik dní, poté se vydal do Prahy a na Křivokládsko vyzvednout vysílací stanici, která měla být umístěna právě v četnických kasárnách v Táboře.³³⁶

V prvních dnech po smrti Arnošta Mikše při střetu s četnictvem na Požárech se v Táboře nic zvláštního nedělo. Až 13. května přijelo do kasáren gestapo a strážmistra Mikše zatкло. Díky jeho mlčení nebyl zatčen nikdo z ostatních četníků. František Mikš byl popraven 31. května 1942.³³⁷

I komunistické odbojové hnutí mělo své kontakty na příslušníky protektorátní policie. Jen za první čtyři měsíce roku 1943 bylo za spolupráci s KSČ zatčeno 22 policistů a četníků.³³⁸ Mezi zatčenými se octli i četníci praporčík Josef Bojas, štábní strážmistr Jan Jirásek a strážmistři František Fanfulík a František Rajmond, kterým soud v Berlíně uložil trest smrti. Německé vedení v protektorátu se rozhodlo pro exemplární potrestání těchto čtyř odsouzených. Což nepochybně souviselo s poměrně vysokým počtem zadržených policistů pro spolupráci s KSČ. Veřejná poprava tak měla zamezit „komunistickým rejďům“ v protektorátní policii³³⁹ a odradit ostatní příslušníky od jakékoliv spolupráce s hnutím odporu

³³⁵ Nývltová, s. 40–41, Hubený, Jaroslav, „Čenda“ proti gestapu: strážmistřova oběť zachránila rodinu i odbojáře. ZJISTI [http atd](http://atd).

³³⁶ Černý, R., Bratři, s. 23 a 39.

³³⁷ Tamtéž, s. 38.

³³⁸ NA, fond NSM, inv. č., 951, sig 110-8/24, kart. 74, napojení odbojových skupin na protektorátní policii a zatčení jejích příslušníků.

³³⁹ Vávra, Vladimír, Dlouhý Michal, Četník Josef Bojas, Praha 2009, s. 32 a 35.

jako takovým. Na 8. června 1943 bylo do Prahy svoláno na 120 gážístů a 30 důstojníků uniformované policie. Ti pak před 18. hodinou dorazili na kobylišskou střelnici, kde se poprava konala.

Nejprve byli odsouzení četníci degradováni, poté byl přečten rozsudek. Chování všech čtyř bylo hrdé a vzdorovité. Při snaze přivázat jim ruce ke kůlům zazněli z jejich hrdel výkřiky: „Nepřivazujte mne já vám neuteku.“ „Jsme vojáci a ne sprostí zločinci, jděte pryč ode mě!“ Při zavazování očí odmítavě pohazovali hlavami. Poté stihli několikrát vykřiknout „Ať žije Československá republika,“ do čehož zazněli výstřely popravčí čtyry. Toto statečné chování zapůsobilo i na Riegeho, který měl mít z Frankova rozkazu výhrušný proslov k shromážděným, avšak pod dojmem z vykonané exekuce od něj upustil.³⁴⁰

Sám vedoucí protikomunistického referátu pražského gestapa napsal ve své zprávě o popravě: „Podle mého názoru mohl postoj odsouzců posílit velkou část přítomných úředníků četnictva v jejich postoji, říši nepřátelském, zvláště když vyslané oddíly pocházejí převážně z četnických stanic, které jsou zde pro určitou nespolehlivost již známé.“³⁴¹ Také vedení SD bylo podobného názoru a pro příště podobné exekuce nedoporučilo.³⁴²

Oproti této formě spolupráce, kdy téměř každá odbojová skupina měla své zpravodajské křídlo tvořené určitým počtem spolehlivých lidí z řad policie či četnictva, kteří hlavně dodávali informace bezpečnostního charakteru a pomáhali krýt nelegální osoby, k čemuž dodávali potřebné doklady a dokumenty. Došlo na přelomu let 1942 a 1943 k vytvoření nové koncepce plánující přímé zapojení a využití protektorátních bezpečnostních složek, vládního vojska a dobrovolného hasičstva v konečné fázi všeobecného povstání proti okupantům.³⁴³

S tímto plánem přišel generál Zdeněk Novák, který se po rozbití ÚVODu stal velitelem Obrany národa, kterou zastupoval v nově vytvořeném centru národního odbojového hnutí, v Přípravném národním revolučním výboru. Tento plán počítal s vytvořením ilegálních buněk v rámci policie a četnictva zvláště z lidí na vedoucích pozicích. Kteří by dále díky znalosti prostředí tyto buňky rozšiřovali o své spolehlivé spolupracovníky. Ve vhodný čas by převzali velení na svých úsecích a centry mobilizace by byly jednotlivé policejní strážnice a četnické stanice. Organizováním této sítě byl pověřen Josef Mainer.³⁴⁴

³⁴⁰ Tamtéž, s. 33–38.

³⁴¹ Sládek, O., Zločinná, s. 266.

³⁴² Vávra, V., Dlouhý, M., Četník, s. 33.

³⁴³ Zámečnick, Stanislav, Český odboj a národní povstání v květnu 1945, Praha 2006, s. 11.

³⁴⁴ Brandes, D., Češi, s. 383–385, Koutek, Jaroslav, A národ se bránil, (k historii českého nekomunistického odboje 1939–1945), Praha 1987, s. 146–147.

Mainer byl služebně přeložen z Plzně do Prahy. Díky jeho napojení na dr. Mixu z policejního ředitelství v Plzni se zde podařilo vybudovat odbojové buňky i v rámci uniformované vládní policie.³⁴⁵ Také navázal kontakt se správcem Vládního policejního úřadu v Náchodě policejním radou dr. Janem Chudobou. Ten v Náchodě zorganizoval skupinu z uniformovaných i neuniformovaných policistů a spolupracoval s tamějším okresním velitelem četnictva poručíkem Aloisem Krysličkou, jenž zajišťoval spolehlivost příslušníků jednotlivých četnických stanic.³⁴⁶ V Praze byl Mainer ve styku se zástupci pražské policie a s důstojníky četnictva Františkem Tluchořem a majorem dr. Bohdanem Ševčíkem.³⁴⁷

Major Ševčík působil na zemském četnickém velitelství a tak pořizoval soupis spolehlivých příslušníků četnictva, postupně je měl zapojovat a vytvářet tak buňky v rámci celého území protektorátu.³⁴⁸ V létě 1944 se však na stopu PNRV dostalo gestapo a došlo k likvidaci jak politického, tak vojenského centra. Zatčen byl i Josef Mainer.³⁴⁹

Ačkoliv vrchní velení přestalo existovat, jednotlivé buňky působily i nadále. Na vojenskou organizaci generála Nováka navázalo velitelství Alex. Koncem dubna 1945 se v Praze sešlo několik důstojníků, kteří chtěli obnovit ústřední orgán vojenské odbojové organizace a připravit se na vystoupení v závěru války.³⁵⁰ Lidé z tohoto velitelství kontaktovali 29. dubna plukovníka četnictva Jana Voženíka, v té době šéfa operačního oddělení štábu generálního velitele uniformované protektorátní policie a žádali jej o součinnost policie a četnictva při případném povstání. Ten souhlasil a následujícího dne dostal za úkol vypracovat plán na obsazení pražského rozhlasu a hlavního krytu protiletdecké ochranné policie v Bartolomějské ulici.³⁵¹

V dopoledních hodinách dne 5. května vydalo velitelství Alex příkaz obsadit budovu rozhlasu. Voženílek vyslal několik minut po 12. hodině první policejní autokar s 16 předem vybranými policisty k splnění tohoto úkolu. V půl jedné odpoledne zahájili bojové akce také příslušníci četnické motorizované roty Praha a zemského četnického velitelství. Tou dobou již

³⁴⁵ ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců 325-149/26, 2LTD – Česká policie-policejní ředitelství Plzeň a 325-149/21, 2LTD – Policejní skupina-Plzeň.

³⁴⁶ ABS, fond Sběrka různých písemností S-250-3, Chudoba Jan dr. Policejní rada v Náchodě-spisy o činnosti z doby okupace.

³⁴⁷ Herajt, T., Historie, s. 75.

³⁴⁸ Koutek, J., A národ, s. 148.

³⁴⁹ Brandes, D., Češi, s. 384–385, Herajt, T., Historie, s. 75.

³⁵⁰ Zámečník, S., Český, s. 11 a 73.

³⁵¹ Žáček, Pavel, Jan Voženílek, in: Reflex, 16, 2005, č. 17, s. 75.

bylo obsazeno Generální velitelství uniformované protektorátní policie spolehlivými policisty a přeměněno na Generální velitelství československé policie.³⁵²

³⁵² Kokoška, Stanislav, Praha v květnu 1945. Historie jednoho povstání, Praha 2005, s. 115, Žáček, P., Jan, s. 76,

Závěr

Na počátku výzkumu jsem formuloval čtyři základní otázky, jejichž zodpovězení bylo cílem této práce.

K otázce jaké důvody vedly okupační aparát k reorganizaci protektorátní policie a četnictva v roce 1942 a co bylo jejím konečným cílem.

Můžeme konstatovat, že důvodem k reorganizaci protektorátního bezpečnostního aparátu, byla snaha maximálně jej připodobnit německému vzoru, tak aby mohl plně sloužit zájmům okupantů. Hlavním cílem bylo v budoucnu po náležité reorganizaci a germanizaci sboru jej přímo začlenit do německé policie. Tento proces tak úzce souvisí s Německou koncepcí germanizace prostoru Čech a Moravy. K tomuto cíli byla v letech 1942 až 1945 podniknuta řada kroků, od zavedení němčiny jako služebního jazyka přes nábor pouze nováčků schopných poněmčení po snahu o zavedení nové jednotné uniformy. Celý projekt budoucího začlenění zůstal díky porážce Německa pouze ve fázi příprav. Svým způsobem lze za jeho vyvrcholení považovat podřízení všech příslušníků protektorátní policie soudům SS a policie v dubnu 1945.

Na otázku, zda se objevily snahy okupantů využít protektorátní policii a četnictvo pro úkoly související s válečným úsilím.

Lze jednoznačně odpovědět ano. Tyto snahy se projevily již v září 1939 zřízením železničních strážních oddílů a hlídek k ostraze vysílačů, cvičišť a jiných důležitých zařízení. Takováto strážní služba v roce 1942 zaměstnávala 9 procent příslušníků uniformované policie. V létě 1942 v souladu s reorganizací došlo k výstavbě nových jednotek, které měli své specifické úkoly. Požární pluk pro ochranu důležitých zbrojních závodů a policejní prapory, u nichž se předpokládalo budoucí nasazení mimo území protektorátu. V roce 1944 se objevil pokus zřídit protipartyzánské oddíly. Ten však zcela zkrachoval na nemožnosti najít dostatek dobrovolníků z řad mužstva.

Otázka perzekuce Romů a Židů ze strany protektorátní policie a chování jejích příslušníků k nim.

Je zcela evidentní, že na počátku to byla protektorátní vláda a její instituce, které tuto perzekuci iniciovaly a plně k tomu využívaly bezpečnostní aparát. Postupem času přešla tato problematika plně do pravomoci německých orgánů. Je zřejmé, že nařízení ať vydané protektorátním či německým aparátem museli bezpečnostní orgány plnit. Využívání protektorátních složek při úkolech spojených s konečným řešením přímo souvisí s Heydrichovou okupační politikou. Úkoly spojené s přípravou řešení romské otázky mohl

okupační aparát celkem bez obav svěřit protektorátní policii, bylo vcelku zřejmé, že příslušníci policie a četnictva nebudou mít při výkonu nařízení a předpisů namířených proti Romům žádné velké zábrany.

Je faktem, že chování k romské populaci bylo spíše komisi a bez nějaké zvláštní účasti, což bylo nepochybně dáno letitým vztahem bezpečnostního aparátu k romskému etniku. Jisté výjimky lze sledovat na Moravě, kde Romové žili usedle. Zde se vyskytly určité snahy pomoci jim v jejich zoufalé situaci. Oproti tomu chování vůči Židovskému obyvatelstvu bylo spíše pozitivní. V hlášení SD o podpoře Židů ze strany Čechů je vedle úředníků a učitelů obzvláště jmenováno protektorátní četnictvo. Tuto spoluúčast lze sledovat i v Terezíně, kde se jednotliví četníci snažili vězňům v jejich osudu všemožně ulehčit. Samozřejmě to neplatí o všech, jak dokazují příklady okrádání vězňů. Zde je třeba si uvědomit, že v Terezíně nebyli pouze Židé z protektorátu, ale i jiných zemí a vztah k českým židům mohl být zcela jiný, než například k Židům z Německa.

K otázce jak rozšířená byla kolaborace mezi příslušníky bezpečnostního aparátu a jaké formy odporu se u nich projeví nejčastěji.

Počet po válce prošetřovaných policistů a četníků pro činnost v době okupace činí zhruba 8 procent. Toto číslo nám může pomoci stanovit určitou míru kolaborace či aktivismu příslušníků sboru. Přičemž je třeba si uvědomit, že se jedná o vyšetřované a řada z nich byla očištěna a mohla setrvat ve službě i nadále.

Co se odporu týče, jednoznačně nejrozšířenější byla forma pasivní rezistence a snaha obcházet či alespoň zpomalovat jednotlivá nařízení. Nutno však říct, že hranice mezi pasivním a aktivním odporem je někdy velmi tenká a nejednoznačná. Dokonce v některých případech můžeme konstatovat, že se lidé souzení po válce mimořádnými lidovými soudy za přílišnou služební horlivost v rámci svých možností snažili pasivním odporem ulehčit proti okupační moci.

Pro budoucí výzkum by bylo vhodné blíže se zaměřit na konkrétní aktivity příslušníků oddělení „B,“ potažmo kriminálních inspekcí IV. v Praze a Brně a více objasnit jejich úlohu v rámci bezpečnostního aparátu. Dále se mi jeví jako velmi zajímavé srovnání protektorátních bezpečnostních orgánů s holandským policejním aparátem. Sám fakt, že holandské bezpečnostní složky prošly obdobnou reorganizací pouze několik měsíců po protektorátních, vyvolává řadu otázek.

Seznam pramenů a literatury

I. Seznam pramenů

1. Archivní materiál

Národní archiv

Fondy:

Generální velitel četnictva

Generální velitel neuniformované protektorátní policie v Praze

Generální velitel uniformované protektorátní policie v Praze

Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu

Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě

Archiv bezpečnostních složek

Fondy:

Střhání nacistických válečných zločinců-325

Sbírka různých písemností-S

2. Edice pramenů

AMORT, Čestmír, Heydrichiáda. Praha 1965.

KÁRNÝ, Miroslav, MILOTOVÁ, Jaroslava, KÁRNÁ, Margita. Protektorátní politika Reinharda Heydricha. Praha 1991.

NOVÁK, Oldřich, SLÁDEK, Oldřich, ŽIŽKA, Jaroslav, Komunistický odboj ve světle dokumentů. Sborník dokumentů k 50. výročí Komunistické strany Československa, díl I., Praha 1971.

Heydrichova okupační politika v dokumentech, ed., LINHARTOVÁ, Lenka, MĚŠŤÁKOVÁ, Vlasta, MILOTOVÁ, Jaroslava, Praha 1987.

ŠUSTEK, Vojtěch, Atentát na Reinharda Heydricha a druhé stanné právo na území tzv. protektorátu Čechy a Morava. Edice historických dokumentů, Praha 2012.

3. Odborné časopisy a úřední věstníky

Bezpečnostní služba 1939–1941.

Časopis policie a četnictva Protektorátu Čechy a Morava 1941–1943.
Nové zákony a nařízení Protektorátu Čechy a Morava 1939–1945.
Věstník četnictva 1939–1942.
Věstník ministerstva vnitra 1939–1945.
Výbor ze Sbírký zákonů a nařízený důležitých pro službu četnictva 1939–1940.
Zeitschrift für die Protektorats-Polizei 1943–1945.

4. Paměti

FARA, František, Četnické vzpomínky, Praha 2002.
GRŇA, Josef, Sedm roků na domácí frontě, Brno 1968.
LANDIŠ, Ludvík, HORA, František, Ohnivý koberec nad Hamburkem. Z historie Protektorátního policejního praporu Čechy, Praha 2000.
PANNWITZ, Heinz, Pannwitzova zpráva o atentátu na Heydricha, Praha 2011.
Zpověď K. H. Franka. Praha 1946.

5. Internetové zdroje

Periodické zprávy pražského řídicího úseku SD [online].[cit 15. 5. 2013]. Dostupné z <<http://web.nacr.cz/sd/>>
SCHULTE, Ralf, Organisationen – Feuerlöschpolizei – Feuerschutzpolizei. Zur Geschichte der deutschen Feuerwehren zwischen 1933 und 1945 [online]. Feuerschutzpolizei-Regimenter (FSchP-Rgt), 2001 [cit. 2012-14 -10]. Dostupné z <www.feuerloeschpolizei.de/>

II. Seznam literatury

BENEDIKT, Josef, Obecní policie, Hradec Králové 1939
BEST, Werner. Die Deutsche Polizei, Darmstadt 1941.
BIMAN, Stanislav. Nacistická bezpečnostní služba v protektorátě Čechy a Morava (Vznik, organizace a činnost), in: SAP, 1972, 22, č. 2, s. 297–355.
BRANDES, Detlef, Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945, Praha 2000.
BRANDES, Detlef, Kolaborace v protektorátu Čechy a Morava. In: DaS, 1994, č.1, s. 25–29.
BŘEČKA, J., Stínový vojáci. Výstřely v Rudicích, in: Malovaný kraj, 36, 2000, č. 4, s. 8–9.

- BURIAN, Michal, KNÍŽEK, Aleš, RAJLICH, Jiří, STEHLÍK, Eduard, Atentát. Operace Anthropoid 1941–1942, Praha 2007.
- ČERNÝ, René, Bratři ve válce, Nové Strašecí 2011.
- ČERNÝ, Vladimír, Protipartyzánské operace na Moravě v letech 1944–1945, Brno 2006. Disertační práce, Historický ústav Masarykovy Univerzity v Brně, 325 s., vedoucí disertační práce. Doc.PhDr. Vladimír Goněk, Csc.
- Četnictvo v Praze ve dnech 5.–9. května 1945, Praha 1945.
- ČÍŽEK, Jan. Aby národ žil. Světla památka kněze Josefa Jílky, MUDr. Karla Hradeckého, npor. četnictva Felixe Pečky a Jaroslava Hrnecka, kteří položili svůj život v boji proti nacismu, Třebíč 1996.
- ČVANČARA, Jaroslav, Někomu život, někomu smrt. Československý odboj a nacistická okupační moc 1941–1943, Praha 1997.
- GEBHART, Jan, Cesta k vítězství. (Kapitoly z dějin partyzánského hnutí v českých zemích 1943-1945), Praha 1981.
- GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan, Dramatické i všední dny protektorátu, Praha 1996.
- GEBHART, Jan, ŠIMOVČEK, Ján. Partyzáni v Československu 1941–1945, Praha 1984.
- GEBHART, Jan, Obrana národa (druhá garnitura) a ÚVOD, in: Psáno do oblak. Sborník k nedožitým sedmdesátinám prof. Jana Kuklíka, Praha 2011, s. 77–86.
- GRÜNBERG, Karol, Hitlerova černá garda, Praha 1981.
- HAVLÍNOVÁ, Jana, Změna okupační politiky ve správní oblasti od léta 1942 do konce roku 1943, Praha 2011. Magisterská práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 162 s., vedoucí magisterské práce PhDr. Jan Randák Ph.D.
- HERAJT, Tomáš, Historie policie v letech 1918–1945. Policejní ředitelství v Plzni, Mladá Boleslav 2010.
- HOCKÁ, Eva, Židům vstup zakázán! Vyřazení židovského obyvatelstva z veřejného života v letech 1938–1943, Praha 2010. Magisterská práce, Filozofická fakulta University Karlovy v Praze, 130 s., vedoucí magisterské práce prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.
- HUBENÝ, David, HASIL, Jan, Jeden dramatický den protektorátu – uniformovaná policie ve Velké Praze 27. května 1942 a dnech následujících, in: Psáno do oblak, sborník k nedožitým sedmdesátinám prof. Jana Kuklíka, Praha 2011, s. 101–111.
- CHLÁDKOVÁ, Ludmila, Terezínské ghetto, Praha 1991.
- JANÁK, Jan, HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. Dějiny správy v Českých zemích do roku 1945, Praha 1989.
- JELÍNEK, Zdeněk, Operace Silver A, Praha 1992.

KÁRNÝ, Miroslav, „Konečné řešení“ Genocida českých židů v německé protektorátní politice, Praha 1991.

KÁRNÝ, Miroslav, Zvláštní četnický oddíl v Terezíně a terezínští vězňové, in: Litoměřicko, 1985–1986, 22, s. 37–38.

KLEN, Rudolf, Narwa, Petr, Vryté do paměti, shromaždiště, Praha 2004.

KLEPAL, Oldřich, Výzbroj a výstroj bezpečnostních sborů v letech 1939–1945, Praha 2008. Bakalářská práce, Policejní akademie České republiky v Praze, 53 s., vedoucí bakalářské práce Mgr. Lubomír Uhlíř.

KOKOŠKA, Stanislav, Praha v květnu 1945. Historie jednoho povstání, Praha 2005, s. 115.

KOSTA, Jiří, Aufbaukomando a rok v kladenských dolech, in: Terezínské studie a dokumenty 1997, s. 209–221.

KOURA, Petr, Když Čech střílí Čecha, in: Lidové noviny, 17, 2004, č. 230, s. 14.

KOUTEK, Jaroslav, A národ se bránil. K historii českého nekomunistického odboje v letech 1939–1945, Praha 1987.

KRÁČMAR, Čestmír, Výstřely na Požárech. Válečná epizoda v křivoklátských lesích, Rakovník 1991.

KURAL, Václav, Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940–1943, Praha 1997.

KUX, Jan, Internační tábor Svatobořice, Svatobořice-Mistřín 1995.

LUŽA, Radomír, V Hitlerově oběti. Kapitoly z českého odboje, Praha 2006.

MACEK, Pavel, UHLÍŘ, Lubomír, Dějiny obecních policí I. Jejich odraz v heraldice, Praha 2004.

MACEK, Pavel, UHLÍŘ, Lubomír, Dějiny policie a četnictva II. Československá republika 1918–1939, Praha 1999.

MACEK, Pavel, UHLÍŘ, Lubomír, Dějiny policie a četnictva III. Protektorát Čechy a Morava a Slovenský stát 1939–1945, Praha 2001.

MACHUTOVÁ, Marcela, Historie dopravní policie, Praha 2009.

MALÝ, Karel a kol, Dějiny Českého a Československého práva do roku 1945, Praha 1997.

MAREK, Jindřich, Barikáda z kaštanů, Pražské povstání v květnu 1945 a jeho skuteční hrdinové, Cheb 2005.

MAREK, Jindřich, Četnické rekviem, in: Policista, 13, 2007, č 4, příloha.

MARŠÁLEK, Pavel, Pod ochranou hákového kříže. Nacistický okupační režim v českých zemích 1939–1945, Praha 2012.

- MARŠÁLEK, Pavel, Protektorát Čechy a Morava. Státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939-1945, Praha 2002.
- MILOTOVÁ, Jaroslava, Okupační aparát a příprava transportů do Lodže, in: Terezínské studie a dokumenty 1998, s. 45–66.
- MORAVČÍK, Ctibor, Organizace bezpečnostního aparátu v Protektorátu Čechy a Morava, Brno 1993.
- MORÁVEK, Karel, MOUDRÝ, Petr, Československé chladné zbraně 1918–1994. Praha 1995.
- NEČAS, Ctibor, Ande oda taboris. Vězňové protektorátních cikánských táborů 1942–1943, Brno 1987.
- NEČAS, Ctibor, Andr'oda taboris. Tragédie cikánských táborů v Letech a Hodoníně, Brno 1995.
- NEČAS, Ctibor, Českoslovenští Romové v letech 1938–1945, Brno 1994.
- NEČAS, Ctibor, Nemůžeme zapomenout. Naši bisteras, Olomouc 1994.
- NEČAS, Ctibor, Personál protektorátních cikánských táborů, in: VVM, XLIX, 1997, č. 3, s. 294–298.
- NEČAS, Ctibor, Z Brna do Auschwitz – Birkenau. První transport moravských Romů do koncentračního tábora Auschwitz – Birkenau, Brno 2000.
- NÝVLTOVÁ, Pavlína, Příběh odvahy a zrady. Jiří Potůček–Tolar, radista desantu Silver A, Červený Kostelec 2007.
- ORLICKÝ, J., Terezínští četníci, in: Hlas revoluce, 2, 1946, č. 20, s. 2.
- PAPE, Markus, A nikdo vám nebude věřit, Praha 1997.
- PASÁK, Tomáš, Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945, Praha 1999.
- PASÁK, Tomáš, Pod ochranou říše, Praha 1998.
- PASÁK, Tomáš, Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945, Praha 1980.
- PERZI, Niklas, Protektorátní policie a četnictvo. Stav zkoumání, ožehavé a otevřené otázky, hranice bádání. In: Kolaborace. Kolaborace? Kolaborace! Sborník příspěvků z vědecké konference konané v Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích dne 5. května 2006. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 2007. část 3. s. 17–20.
- PETRŮV, Helena, Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939–1941) Praha 2000.
- PETRŮV, Helena, Zákonné bezpráví. Židé v Protektorátu Čechy a Morava, Praha 2011.

- POLÁKOVÁ, Miroslava, Protifašistický odboj na Uherskobrodsku v letech 1939–1945, Brno 2008. Disertační práce, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 313 s., vedoucí disertační práce prof. PhDr Ctibor Nečas, DrSc.
- RÁBONĚ, Miloš, K organizaci a činnosti policie a četnictva na území Brna, in: Časopis pro právní vědu a praxi, 1995, 3, č. 2, s. 149–168.
- SLÁDEK, Oldřich, Ve znamení smrtihlava. Nacistický protipartyzánský aparát v letech 1944–1945, Praha 1991.
- SLÁDEK, Oldřich, Zločinná role gestapa. Nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938–1945, Praha 1986.
- STRAKA, Daniel, Výzbroj a výstroj bezpečnostních sborů za Protektorátu Čechy a Morava, Praha 2008. Magisterská práce, Policejní akademie České republiky v Praze, 48 s., vedoucí magisterské práce Mgr. Lubomír Uhlíř
- STRAUS, Jiří, VAVERA, František, Dějiny československé kriminalistiky slovem i obrazem II. Od roku 1939 po současnost, Praha 2005.
- SUCHÝ, Vladimír, Kriminální policie v letech 1939–1945 na území protektorátu, Praha 2003. Magisterská práce, Policejní akademie České republiky v Praze, 52 s., vedoucí magisterské práce Mgr. Lubomír Uhlíř.
- SZASZO, Zoltán, Stručná historie profesionální požární ochrany v českých zemích, Praha 2010.
- ŠISLER, Stanislav, Příspěvek k vývoji a organizaci okupační správy v českých zemích v letech 1939–1945, in: SAP, 1963, 13, č. 2, s. 46–95.
- ŠISLER, Stanislav, Studie o organizaci a posobnosti nacistické okupační správy v českých zemích v letech 1939–1945, in: SAP, 1972, 22, č. 1, s. 183–219.
- ŠIŠKA, Miroslav, Tajemství Protektoratspolizeibataillonu Böhmen, in: Rudé právo, 1994, 4, č. 137, s. 9.
- ŠIŠKA, Miroslav, Bataliόν má svého historika, in: Rudé právo, 1994, 4, č. 213, s. 13.
- ŠOLC, Jiří, Bylo málo mužů. Českoslovenští parašutisté na západní frontě za druhé světové války, Praha 1990, s. 87.
- ŠOLC, Jiří. Dáblova past. (Hlášení o výsledcích akce Karel), Praha 1993.
- ŠRÁMEK, Pavel, Smrt generála Vojtěcha Borise Luži, in: Válečný rok 1944. Příspěvky účastníků mezinárodní konference konané ve dnech 19–20. října 1999 v Praze. Praha: Historický ústav armády české republiky, 2001, s. 288–290.

VAJSKEBR, Jan, Organizační vývoj německé pořádkové policie na území Protektorátu Čechy a Morava od ukončení vojenské správy po reorganizaci na podzim 1939, in: *Securitas Imperii*, 18, 2011, č. 1, s. 168–199.

VAJSKEBR, Jan, ŠUSTROVÁ, Radka, Německá bezpečnostní opatření v Protektorátu Čechy a Morava na začátku války, in: *Paměť a dějiny*, 3, 2009, č. 3, s. 90–107.

VÁVRA, Vladimír, Dlouhý Michal, Četník Josef Bojas, Praha 2009.

WESTFÁL, Petr, Uniformovaná protektorátní policie v letech 1942–1945, Praha 2006. Magisterská práce, Policejní akademie České republiky v Praze, 81 s., vedoucí magisterské práce Mgr. Lubomír Uhlíř.

WILLIAMSON, Gordon, *World War II. German Police Units*. Osprey publishing, Oxford 2006.

ZÁMEČNÍK, Stanislav, Český odboj a národní povstání v květnu 1945, Praha 2006.

ŽÁČEK, Pavel, Jan Voženílek, in: *Reflex*, 16, 2005, č. 17, s. 74–77.

Seznam příloh

Příloha 1. Generální velitelé uniformované a neuniformované policie

Sládek, Oldřich, Ve znamení smrtihlava. Nacistický protipartyzánský aparát v letech 1944–1945, s. 355–357.

Příloha 2. Inspektoři uniformované a neuniformované protektorátní policie

Sládek, Oldřich, Ve znamení smrtihlava. Nacistický protipartyzánský aparát v letech 1944–1945, s. 355–357.

Příloha 1

Generální velitelé uniformované a neuniformované protektorátní policie

Generální velitelé uniformované protektorátní policie

SS-Gruppenführer a generálporučík pořádkové policie Paul Riege
(1. červenec 1942–15. září 1943)

SS-Gruppenführer a generálporučík pořádkové policie Ernst Hitzegrad
(15. září 1943–15. únor 1945)

SS-Brigadeführer a generálmajor pořádkové policie Paul Otto Geibel
(15. únor 1945–květen 1945)

Generální velitelé neuniformované protektorátní policie

SS-Standartenführer a plukovník policie Horst Böhme
(1. červenec 1942–1. září 1942)

SS-Oberführer a plukovník policie dr. Erwin Weinmann
(1. září 1942–květen 1945)

Příloha 2

Inspektoři uniformované a neuniformované protektorátní policie

Inspektoři uniformované protektorátní policie

ČECHY

Plukovník ochranné policie Paul Baehren
(18. červenec 1942–12. srpen 1942)

Plukovník četnictva Anton Diermann
(12. srpen 1942–6. září 1943)

Plukovník četnictva Hirschfeld
(21. září 1943–květen 1945)

MORAVA

SS-Standartenführer a plukovník četnictva Georg Attenberger
(18. červenec 1942–15. únor 1945 a 30. březen 1945–květen 1945)

SS-Standartenführer a plukovník ochranné policie Josef Heischmann
(15. únor 1945–29. březen 1945)

Inspektoři neuniformované protektorátní policie

ČECHY

SS-Standartenführer vládní a kriminální ředitel Friedrich Sowa
(11. září 1942–prosinec 1944)

SS-Sturmbanführer vládní a kriminální rada Walter Odewald
(leden 1945–květen 1945)

MORAVA

SS-Sturmbanführer kriminální ředitel Konrad Nussbaum
(18. červenec 1942–10. leden 1945)

SS-Sturmbanführer vládní a kriminální rada Paul Geisler
(19. leden 1945–květen 1945)